MELCHIOR LEYDEKKERS
HISTORISCHE en THEOLOGISCHE
REDENERINGE,

Over

Het onlangs uitgegeve Boek

Van den ſeer vermaarden

BALTHASAR BEKKER,

Strekkende tot beveſtinge der Waarheit en Authoriteit van de H. Schriftuur.

Uit het Latijn overgebragt, en geſchikt na het begrip van den Nederduitſchen Leſer.

Waar achter gevoegt is

Een BRIEF van de Hr. D'AILLON,

Wegens ſijn gevoelen van de Eenheit des Duyvels,

Geſchreven uit London, den 16 Decemb. 1691.

TOT UTREGT,

By de Weduwe van WILLEM CLERCK, Boekverkoopſter, woonende op de Neude, 1692.

Witchcraft
BF
1410
B42
Z76
1692

250
M4

OPDRACHT

Aan den ſeer vermaarden en geleerden

HEER

De HEER MELCHIOR LEYDEKKER,

Gods-geleerde en voornaam Hoog-Leeraar der H. Godgeleerdheit der Nederlandſche Vitrechtſche Hooge Schoole.

Eerwaarde Heer:

IK neem de vrymoedigheit om U E. in 't Nederduitſch op te dragen dat gene, waar mede U E. de geleerde wereld ter occaſie van 't geſchil van den Duyvel in 't Latijn hebt willen vereeren. Philaleethes Brieven hadden alrede by de duytſche Leſer groote graagheit verwekt om U E. oordeel over dit geſchil te hooren. Elk een, die de ſaake ter herten ging, verwachte U E. Boek, waar van overal ſoo veel geſproken wierd. En alhoewel het ſelfde in een Latijnſch kleed te voorſchijn quam, de graagheit wierd evenwel niet geſtuit, maar te meer ontſtooken. 't Was toen juiſt, dat ik met naarſtigheit ſochte te verkrijgen, 't gene my de natuur van mijn Landſtreek geweygert heeft. Daarom nam ik, ter geſeyde occaſie, over die materie mede beſig zijnde, U E. Boek ter hand om te beſoeken of ik 't ſelfde in 't kort bevatten en het merg en pit der redenen bondig in 't Nederduitſch voorſtellen konde. Hoe wel of hoe qualijk dit nu uitgevallen is, moet ik de duitſche Leſer en in 't byſonder U E. oordeelen laten. Ik kan evenwel U E. gantſchelijk verſeekeren, dat ik noit eenige gedachten heb gehad, U E. Boek onder de perſſe te brengen, 't is ook mijn werk niet. Nochtans moet ik oprechtelijk bekennen, dat ik 't aan een ſeeker Vriend ter proeve geſtelt hebbe, die 't niet alleen na ſijn oordeel goed gevonden heeft door den druk gemeen te maken, maar ook ſeekere gelegentheit aangewеſen, waar door het geſchieden konde. Dus is 't in handen van iemand geraakt, die pretendeerde reden te hebben, om 't ſelfde ook ſonder U E. kenniſſe in 't licht te brengen. Ik hebbe te minder ſwarigheit gemaakt om dit voornemen te ſtuyten, nadien ik bemerkt heb, dat U E. aan elk een volkomene vryheit in de Voor-reden gegeven hebt, niet alleen om het ſelve in 't nederduitſch over te ſetten, maar ook om tot het gene al geſeid was iets by te voegen, volgens dien

ook iets voorby te gaan, daar het overvloedig of niet tot begrip van de duitsche Leser geschikt is. Wy hebben dan hier in volkomen vryheit genomen. Evenwel is 't ons niet bekent, dat wy'er van 't onse iets bygevoegt hebben, 't en zy het een of het ander voeg-woord, of overgang van 't een lid tot het ander. Maar U E. sal bevinden, dat wy meer vryheit gebruikt hebben in 't afkorten. En 't was ook met ons eerste oogmerk niet strijdig, vermits het tot een private oeffening dienen soude. U E. geduurig klagen en roepen tot heeschheit toe over de nieuwe Philosophie, hebben wy soo besnoeit, dat 'er even noch soo veel overblijft, waar uit de Leser uwen yver voor de oude Philosophie sien kan. Soo hebben wy ook gedaan met de voorsichtigheit, die gy overal by brengt, om te toonen dat gy lang gesien hebt, waar op de nieuwe Philosophie uitdrait. Veele getuygenissen der Oude Leeraars hebben wy overgeslagen, om dat het soo veel niet op de getuygenissen aankomt als op redenen, nochtans hebben wy niet vergeten de getuygenissen en Autheuren te allegeeren. De XV. XVI. XVII. Snydinge hebben wy een andere plaats gegeven, niet dat wyse beter oordeelen aan 't einde te staan, maar om datse ten eersten niet mede overgeset waren, en daar na soo haast niet konden gereet werden, om in haar plaatse ingevoegt te worden. Misschien sal U E. onse methode en schikkinge niet behagen, maar laat ons oogmerk liever de schuld dragen als onse Persoon. Is 'er iets gewichtigers in versien, de schade kan met een vel papiers goed gemaakt werden. Wy hebben ons best gedaan, om U E. bewijs-redenen wel en bondig uit te drukken, is 't mis, vergeeft 't ons en onderrecht ons beter. Goede vrienden hebben my geraden dit werk te staken, om datse voor uwen krachtigen yver bedugt waren, die ge misschien over my mogt uitstorten, als 't niet na U E. sin mogt uitvallen. Maar ik voorspel my in dit point van U E. niets quaats. En was 't dat ik niet ongemoeit soude blijven konnen, gy sult ten minsten mijn naam uit dit geschrift niet spellen. Ik ben ten vollen versekert, dat het in 't minste niet tot U. E. kleinachtinge of spijt geschiet of geschreven is, word het dan soo opgevat, patientie! Ik sal ondertusschen afwesende over U E. geleertheit altijd verwonderd zijn, en gunt ons 't geluk eenige ontmoetinge, ik sal onbekender wijse toonen dat ik respect voor U E. over hebbe. Meerder soude ik schrijven konnnen, maar de engte van 't papier kan niet meer als dit bevatten.

VOOR.

VOOR-REDEN

DAar is by na niemant in ons Vaderland ja ſelfs geen Vreemdeling, die niet weet, wat daar in omgaat en te doen is. Wy hebben de bedroefde tijden beleeft, dat men over de nieuwe huis houdinge der Verbonden onder malkanderen hevig getwiſt heeft. Maar 't is daar by niet gebleven, de tijden worden noch veel arger, vermits niet alleenlijk de Artijkel van de rechtvaardigmakinge des Sondaars voor God in twijfel getrokken is en ſijn voorſtanders in Claſſen en Synoden gevonden heeft, maar ſelve heeft men durven de Eeuwige Geboorte des Soons van de Vader na de philoſophie examineren, ja Gods Woord na der ſelve bevattingen inſchikken willen. 't Is dan niet te verwonderen, na dāt de ſaake ſoo by gelegt is, dat de Leeraars haar gevoelen al ſwijgende mochten houden, dat men na een philoſophiſche Geboorte des Soons Godes ook op een philoſophiſchen Duyvel gedagt heeft, vreſende in dit geval ten minſten geen ſtrenger vonnis als'er tegen ſijn voorgangers gevelt is geworden. Dit heeft nu D. Bekker beoogt in ſijn Boek, daar in hy de veelheit der Duyvelen en haar werkingen ontkent, en niet meer als een toeſtaat, die terſtont na ſijn val in de hel verbannen is. Een werk vol ſpotternije tegens het oude gevoelen. Dat gy denken mocht, 't was voor de ſpotters alleenlijk geſchreven, edoch word het van hem ſoo ſwaar gewogen dat daar mede ook het geheel Chriſtendom ſtaan of vallen moet, en de Atheiſten, Manicheen, en Socinianen de wapenen ontnomen of in de hand geſtoken werden. Laſteringen, ſeker, waar over billik geheel Holland in roer is, om het oude geloof der Chriſtenen, Outvaders, Martelaars en Belijders tegens ontallige beſpottingen voor te ſtaan. Alhoewel het ons nu geen geringe vertrooſtinge geeft, datſe niet anders te werk gaan, als eertijts de Epicuriſten; ſoo ſtaan wy evenwel verſtelt niet wetende, wat in deſe ſaak te doen ſtaat. Te ſwijgen wanneer de vergaderingen, Claſſen, Synoden, Symbolen, Belijdeniſſen, en de H. Schrift alle authoriteit ontrokken word, wanneer de ſpotters in Herbergen, Wagens, en Schuyten, tot ſpotten gelegentheit gegeven word, wil onſe conſcientie niet gaarne toe ſtaan. Evenwel ſal men met ſchrijven en tegen kanten niet anders uittechten als der goddeloſen laſteringen ſich meer als te veel op den hals halen. Maar ten opſicht dat God qualijk neemt, wanneer ſijn naam niet bekent en verheven word, moet men ſich verwonderen, dat noch niemant van geleerde en aanſienlijke Mannen de reſolutie genomen heeft om ſijnen dienſt tegen dit Boek te verdedigen. 't Is waar, men heeft 't ſelfde wel in drie Synoden verdoemt. Edoch ſoude men wenſchen, dat iemant klaar quam te toonen hoe rechtmatig het vonnis van de Synoden daar over geſtreken is. Daar is ook ter werelt geen ſwarigheit dit Boek te wederleggen. De grond, waar op het ſteunt, zijn ſpotredenen, ſchimpſcheuten, laſteringen en valſche beſchuldingen. 't Welk ook geleerde luyden heeft doen denken, dat het geen wederlegginge waardig zy. Ik kan niet ontkennen, 't ſchijnt als of men 't voor de Duyvel op nemen en hem als een almachtige, alwetende, altegenwoordige, heylige en aanbiddelijke God vereeren wilde. Des niet te min is'er ſoo veel triumpherens van ſijn ſijde, dat wy niet na laten konnen het Chriſtelijk geloof na vermogen te defenderen, in 't byſonder, daar 't ſchijnt dat nu de Philoſophen over de Kerke de meeſter ſpeelen, door een nieuwe methode de Vry-geeſtery in brengen, de kracht der natuur verheffen, 't rijk der ſonde verminderen, Gods rechtvaardige oordeelen over de goddeloſen loochenen, de genade tot bekeeringe ten hoogſten benadeelen, waar door wy uit het rijk der duyſterniſſe verloſt werden, de geeſtelijke wapenen ten meeſten deel onnut maken en de wereltſche en ſpotachtige menſchen gelegentheit geven om Gods Woord en de geheele Chriſtenheit te beſpotten, om datſe de

dwaalingen der Papiſten, Munniken, Turken en Heydenen noch niet wech genomen heeft. De Joden ſla ik hier willens over, om dat al een groot deel van haar van het geloof haarer Outvaderen afgevallen is. Want Menaſſe Ben Iſrael heeft tegens de Beroemde Voetius volmondig bekent, dat hy niet wiſte of'er Duyvelen zijn. Een Joodſche Vrouw in Spangien, ſtaande om verbrand te werden, om datſe de Miſſe ontheyligt hadde, leyde de ſchuld op de Duyvel, dieſe *il peccato*, de ſonde noemde. De hedendaagſche Joden zijn mede in haar geheel Sadduceen. Sommige ſtaan alleen de goede Engelen toe en met een datſe werken. Waar uit D. Bekker klaar ſiet, wat hy voor mede-ſtaanders heeft, wanneer hy alle Chriſtenen verlaat.

Wat denkje nu Leſer, dat eindelijk van de Religie en Kerke worden ſal, indien die nieuwe leere overhant neemt, diergelijke ſchimp-boeken door geheel Holland verſtrooit, en de aangeteekende dwaalingen van 't gemeene volk, Predicanten, Leeraren en hooge Hoofden aangenomen worden, waar op 't D. Bekker aanlegt? maar God ſal 't verhoeden! Neemt het ter herten rechtgeloovige, geleerde en godſalige Chriſtenen, en overdenkt, in wat voor een onſtuymige Zee het Scheepje der Kerke geſlingert word. Waarom trekken niet beyde Politique en Geeſtelijke het harnaſch daar tegen aan en laten dit haar eenige ſorge zijn, dat de Kerke en Republijk niet te gelijk aan de klippen en droochten aanſtooten? Want der goddelooſen is een groote menichte, en aan eenvoudige ſimple menſchen die ſich licht verleyden laten, is'er ook geen gebrek. De jeugt luyſtert ook al heel naauw en geraakt licht in ſtaat om diergelijke dwaalingen in te ſuygen. Komenſe dan op ſtoel, ſy weten de oude Religie niet, dit doet haar dan het volk voorſeggen wat haar maar in de ſin ſchiet, miſſchien ſoo veel te ſtouter, alſe ongeleerder zijn. Nemenſe ook behagen in boeken te ſchrijven, ſy weten wel twiſt en queſtien te maken, maar hoe die konnen gedecideert worden, daar hebbenſe niet veel kennis af. Evenwel hebbenſe 't geluk datſe by 't nieuwsgierige volk, dat voor alle oude dingen een walginge heeft, in groot aanſien geraken. Ik moet bekennen, dat het perijkel ſoo groot niet zijn konde, alſe de boeken der Oudvaderen maar wat naarſtiger inſien wilden, niet te veel op ſich ſelve ſteunden en meer ſin hadden in de Theologie als in de Philoſophie. Maar de Philoſophie heeft nu al de overhand over de Theologie genomen. *De verborgentheit der Philoſophiſcheongerechtigheit* is ook alrede door een diſputatie openbaar geworden, die Geulinx van de vyanden der deugt te Leiden uitgegeven en *door de Duyvel* de hartnekkigheit in't booſe te volharden verſtaan heeft. En in't jaar 1665 is'er in't openbaar gediſputeert geworden, *dat men aan alle dingen en volgens ook aan Gods weſentlijkheit behoorde te twijffelen.* En hoewel dit van verſcheyde Theologanten, onder de welke ook Spanhemius is, qualijk opgenomen is, ſoo is'er doch geen beſlechtinge over gekomen tot dat God in 't jaar 1671. ſijn oordeel ſichtbaarlijk heeft uitgevoert. Men hadde daar na veel betere tijden verwacht, maar de verborgentheit der ongerechtigheit heeft noch al wakker beginnen te werken, vermits nu 't geen men te vooren *Godſaliglijk gelooven* moeſte, van D. Bekker voor de hoogſte laſteringe uitgekreten word. Wijſe Mannen hebben al van outs voor de Theologie beducht geweeſt, als de philoſophie op zijn hoogſt komen mogte, gelijk in Lactantius te ſien is, en in onſe tijden hebben wy daar van klaare blijken, wanneer men na 't exempel van Epicurus op een wiskonſtige wijſe in alle dingen te werke gaat, en dan eenige denk-beelden uit de ſchole van Plato daar byvoegt, na welke de Schriftuur ſelfs van jongelingen moet verbetert werden.

Met recht wende ik nu voor eerſt mijne reden tot u, wakkere Mannen, die de nieuwe methode al te veel aan gehangen hebt: U L. verſoek ik, dat gy ons in ons rechtvaardig en wel betamelijk voornemen gelieft te hulpe te komen. Waarom keert gy u van ons, daar wy van geen dolinge tot noch toe overtuigt zijn? Neemt liever re-

flexie

flexie op die, die Cocceji leere mitsgaders de oude methode verlaten hebben, en nu daar op uit zijn, dat een nieuwe Religie geformeert werde, die van de philoſophie afhange. Waarom wiltge langer die luyden onder uwe vleugelen begunſtigen? Waarom wiltge de Vry-geeſtery laten invoeren, en het rijk der Philoſophen op ſijn hoogſten top laten klimmen? Waarlijk ik hebbe groote reden om u tot wederkeren van die luyden te vermanen, en onſe onderlinge vriendſchap in dit geval aan te prijſen. Daar zijn alrede ſcheuringen genoeg, laat doch niet toe, dat door uwe ſagtmoedigheit of liever door uwe ſlapheit het getal vergroot werde? De Kerkelijke Republijk word van binnen beſtreden, van binnen ſijn belagingen en ſchuil hoeken, en van binnen is 't gevaar, van binnen de vyand, waarom wiltge niet met ons waken voor de welſtant der Kerken, overmits ſoo wel uw als ons geloof op 't tip van verval gekomen is. Laat andere dingen vernieuwen, ſoo veel 't mogelijk is, maar in de Religie moet geen vernieuwinge plaats hebben.

Vorders kome ik tot de grootſten van 't Land, die 't geſag over heel Holland voeren. U Symbolum is, doorluchtige Mannen, *Juſtitia & Religione*, met Rechtvaardigheit en Gods-dienſtigheit; de eerſte wet in Juſtiniani Boek is, dat die 't over-gebiet hebben het geloof van de H. Drie-eenigheit houden moeten: draacht dan ſorge, dat het geſegende geloof niet onder de voet gehaalt werde. Tot u nemen wy onſe toevlucht, gy ſult ons vrijheit geven, dat wy de Belijdeniſſen, het oude geloof der Chriſtenen en de H. Schriftuure onder uwe vleugelen defenderen mogen. De grond van het gemeene beſt is het Orthodox geloof. Daar op hebtge geſworen, als gy u God overgegeven hebt. Aan u heeft Chriſtus het roer van ſijn Republijk betrouwt, toont nu, dat ſijn Religie niet door Hobbes en der Libertijnen ſtellingen te gronde gaan moet: 't Welvaren der Kerke is 't welvaren van de Republijk, en beyde in zijn geheel te houden, moet der Overheden hoogſte aangelegentheit zijn.

Van hier wende ik mijn oogen tot u, alderhoogſte God! Gy zijt een en drie, gy hebt ons uwe Woord geopenbaart, het alderheyligſte Geloof geleert; en ons voor onſe Religie vryheit in dit land te wege gebracht, bedwingt doch de ſtoutheit der Booſe, ſtort in onſe herten oprechte liefde voor de waarheit, geeft de Leeraars en Dienaars wijsheit en verſtand, datſe 't Scheepje van uwe Kerke onder ſoo veel ſtormen, klippen en tempeeſten gelukkig in de haven der eeuwige gelukſaligheit brengen. 't Is uwe ſaake, ô Vader, Soon en H. Geeſt, die wy voorſtaan, waarom ſullen wy aan uwe hulpe wanhoopen? 't Blijkt dan vaſt, als wy ons beſt gedaan hebben, dat wy dan als getrouwe knechten, in de hemelſche vreugde ſullen ingaan, daar geen dwalinge is, maar alle waarheit, volmaakte kennis en volmaakte heyligheit.

Eindelijk moet ik u aanſpreken, Geleerde Man! En ten eerſten bid ik u, dat gy met een bedaart gemoet gelieft te leſen, 't gene ik hier geſchreven heb. Gelooft vaſtelijk, dat het alleen uit liefde voor de Religie en voor u geſchreven is. Miſſchien heb ik heevig en yverig geweeſt; maar Auguſtinus ſegt, *die niet yverig is, die bemint niet.* En wie ſoude ook niet yverig worden en hevigheit gebruyken, als men die ſchrikkelijke laſteringen inſiet, die gy ons te laſte legt? Gy hebt ons niet met eenige gevolgen geklemt, gelijk die doen, die noch een weynig ſchaamte over hebben, maar met openbare dwalingen, als of wy de Duyvel Goddelijke eygenſchappen toeſchreven. Gy hebt ons tot Manicheen, Heydenen, Joden, Deiſten ja tot afgodendienaars gemaakt, en wie ſoude niet branden en ontſtoken werden uit yver voor de Religie, gelijk eertijds Elias? Gy hebt het niet gelaten by de Paapſche by-geloovigheden en de dwalingen des gemeenen volks te beriſpen; maar gy hebt niet geſchroomt tegen de geheele Chriſtenheit, alle rechtgeloovige, alle belijdeniſſen, en de alderklaarſte plaatſen der H. Schriftuur over hoop te halen. En dit doende hebt gy 't volk aangeſproken

ken om met open oogen te ſien, hoeſe van haar Leeraars om den tuyn geleit werden. Gy hebt het geheele boek met laſteringen aangevult, ſonder dat gy een eenig exempel bybrengt. Overal vind men ſoo veel ſchimp-ſcheuten, quinkſlagen, begrijnzingen, dat men 't boek wel een ſchimp-gedicht noemen mag. De heylige Hiſtorien zijn u ook niet te heylig geweeſt, op een gelijke manier te handelen, alſe u tegen de borſt zijn. Den ſtaat van 't geſchil hebt gy noit geformeert, en uwe ſtellinge noit met een Schriftuur plaatſe beweſen, of met eenige redenen, die iets gelden konden. Met Hobbes hebt gy overal geredeneert, 't welk gy niet ſult ontkennen; maar miſſchien qualijk nemen, dat ik uwe gevoelen ſoo duydelijk uit Spinoſaas Boeken, aangeweſen hebbe. Maar gave God datje die diepten des Satans noit geweten haddet! Van de Mirakelen en hoe die de waarheit des Chriſtelijken Gods-dienſts bewijſen, hebt gy ſoo gediſputeert, als of gy geen Chriſten waart, of de leere der Chriſtenen vergeten had. Wanneer gy van de Schriftuur beſet ſijt, en geen uitkomſte ſiet, ſoo wiltge niet gehouden zijn, uw gevoelen daar over te uyten. Wanneer het verſchijnen der Engelen u in de weg was, ſoo hebt gy geſichten of wonderen of inbeeldingen met Hobbes verdicht. Als een Philoſooph hebtge geloochent, dat de Engelen op de lichamen werken konnen, en wanneer gy geperſt word de werkingen der Zielen op 't lichaam te verklaaren, bekent gy uw onwetentheit. Waarom hebt gy in de werkingen der Engelen niet 't ſelfde gedaan; en met ſoo veel meer geruſtheit, daar Carteſius u in beyde voorgegaan is ſoo in de brieven aan de Princeſſe Eliſabeth als in de LXIX. Brief in 't eerſte Boek. Gelooft alleenlijk de woorden van Carteſius in ſijn XXXVI. Brief in 't eerſte Boek en ik ben verſekert, dat gy heel voldaan zijn ſult. Ik ſal 't hier by laten, dit eenige bid ik noch, dat gy eindelijk wederom tot u ſelven keert. Daar is geen gebrek aan veelvoudige vermaningen van uwe Broederen, ſy hebben ook uwe ſmaatheden tegen 't Chriſtelijke geloof en de Schriftuur uit uwe Schriften ten overvloed getoont, en ik twijfele niet, of gy ſult blijken en bewijs-redenen in dit geſchrift genoeg vinden, die de waarheit des Chriſtelijken Gods-dienſts en des Gereformeerden geloofs ten vollen toonen. God verlichte uwe herte met ſijn H. Geeſt, en geve, dat gy uwe doolingen mocht leeren kennen en oprecht belijden, dat gy van de wech der waarheit afgedwaalt ſijt!

Aangaande nu dit ons geſchrift, wy beoogen daar in niet anders, als dat wy de dwalende willen op de rechte wech brengen. En al is 't dat dit niet geſchieden mochte, de Kerke ſal evenwel dit voordeel daar van dragen, dat de rechtgeloovige in haar geloof beveſtigt zijnde, voor vaſt weten, watſe de laſteraars tot antwoord geven moeten. In de manier van ſchrijven valt'er niets in 't beſonder aan te merken. Loopen'er eenige heuſche beriſpingen mede onder, de manier van diſputeeren en D. Bekkers geduurige beſpottinge heeft ons daar toe genootſaakt. Niet te min is alles, watje'er in vint ten hoogſten ernſtig. De gewichtigheit van de ſaake heeft ons hevig gemaakt, en ten aanſien, dat de waarheit gewelt aangedaan is, hebben wy niet konnen nalaten, dit met heldere ſtemmen voor de geheele werelt uit te roepen. Dit mach elk een hooren, voornamentlijk God die onſe ſaake beſlechten en rechten ſal. Gy Leeſer weeſt ondertuſſchen voorſichtig, ſtaroogt op 't einde, let op de Schriftuur, verdedigt het Geloof dat de Heylige eens gegeven is, en wenſcht met ons Jeruſalem VREEDE.

HISTORISCHE en THEOLOGISCHE REDENERINGE.

Over

't Onlangs uitgegeve Boek van D. Bekker, ſtrekkende tôt beveſtinge der Waarheit en Authoriteyt van de H. Schriftuur.

I. SNYDINGE.

De gelegentheit van dit Geſchrift, 't gevoelen van D. Bekker, en 't oordeel van 't Synode.

't IS niet lang geleden, dat D. Bekker een Boek in 't licht gegeven heeft, daar in hy in 't breede met veel aangehaalde Redeneringen bewijſen wil, dat de Duyvel van ſijn begin af in den afgrond beſloten leit, uit inzichte, die hy voorgeeft te hebben, dat hy de wereld van haar ingebeelde meeningen van den Duyvel, waarmedeſe gelijk als betovert is, verloſſen moge. Gelijk dit nu een heele ſtoute daad is, ſoo behoeft men ſich niet te verwonderen, dat dit werk in ſoo korten tijd ſoo dikmaals heeft moeten herdrukt worden. Want de onrechtgloovige, goddeloſe, wereldſche en ſpotachtige menſchen na dit Werk ſoo ſeer hakende, hebben veroorſaakt, dat ook de rechtgelovige 't ſelfde ſoeken moeſten, daar het geheele Chriſtendom, en in 't byſonder 't geloof van de Gereformeerde Kerk duſdanig ten toon geſtelt wierd, als of het tegen den eenigen God, ſijn Soon Jeſus, en de H. Schrifture aangekant was; ja de geheele Chriſtelijke Religie te niet dede.

Want het gevoelen van die Schrijver komt daar op uit: *Dat maar een Engel geſondigt heeft, dat hem wel van God toegelaten is onſe eerſte Ouders te verſoeken, maar dat men niet ſeeker weet of het door ſijn aanraden, ofte door ſijn exempel geſchied is, ten minſten niet door hulpe van een Slange, door welkers mond hy met Eva ſoude geſproken hebben; dat hy van daar terſtont in den afgrond verweſen, al hoewel een geeſt niet in een plaats is, maar overal by de dingen daar over hy denkt; dat hy daarom noit op eenige plaatſe des werelds of t'eeniger tijd op de Heydenen of goddeloſen gewerkt heeft, dat men de verſchijningen der Geeſten en Toverkonſten, die noit geweeſt zijn, te vergeefs uitgevonden en verdicht heeft; dat ook de Heydenen noit verleid zijn, maar datſe hare inbeeldingen voor booſe geeſten*

ſten gehouden hebben; dat evenwel de Joden en Chriſtenen onbehoorlijk deſe inbeeldingen van haar overgenomen, en dat daarom in 't Euangelium geen beſetenen geweeſt zijn; dat de Joden eenige ſiekten van raſernye aan de Duyvel toegeſchreven, en dat alſoo Chriſtus, ſonder 't gemeene volk en de Phariſeen hier in te beriſpen, deſelve ſiekten geneſen, en van hare inbeeldingen en phantaſyen verloſt heeft, niet ontkennende ondertuſſchen, dat hy de Duyvel uitwierp; dat 't ſelde ook daar na de Apoſtelen gedaan hadden, wanneerſe ſich lieten voorſtaan, datſe de Duyvel uitdreven; dat van de werkingen des Duyvels en ſijner Engelen wel veel in de H. Schrifture geſproken wierd, maar dat dit van de ſonde ſelve te verſtaan was, die gelijk een brandend vuur van de eerſte verſoeking des Duyvels af ſich door de geheele wereld verſpreid ſoude hebben, ofte van goddeloſe verleyders, die 't Rijk der duyſterniſſe uitmaken. Dat dit ſijn gevoelen ſoo vaſt en ſeeker gaat, dat men anders de natuur der geeſten niet beſchrijven noch toonen konde, dat het Creatuur en de Schepper oneindig van malkanderen verſchillen; dat dan ook God in ſijn Rijk der Engelen dienſt niet gebruikte; dat hy 't voor nootſakelijk gehouden had, dit aan de wereld bekent te maken, op dat het menſchelijk geſlacht en in 't byſonder de Gereformeerde Kerke van 's Duyvels vreeſe en ydele verſchrikkingen bevrijd zijnde, God alleen van gantſcher herten ſoude vreeſen en eeren. Ja dat men na 't gemeene gevoelen de Duyvel tot God maakte, en aldus Gods Monarchie en Chriſtus Godheit beſtrijt en beſtormt, vermits men uit gelijke namens, eygenſchappen en werkingen de Godheit niet bewijſen kan; dat eindelijk daar door de geheele Chriſtelijke Godsdienſt vallen moeſte, 't en zy men het oude gevoelen varen liet, en de leere van den Philoſophiſchen Duyvel aannam.

Maar het is ſeer wel gedaan, dat dit Boek onlangs in 't Synode van Weſt-Frieſland ter cenſure gebracht, en de ongehoorde doolingen van die Schrijver, nadien hy dikmaals gehoort en noit ſatisfactie geven konde, eenparig verdoemt zijn. De ſententie hier van luit aldus:

Na dat eenige debatten over D. Bekkers gevoelens in de Vergadering gehouden waren, heeft de Synode gantſch geen behagen in ſijn antwoorde genomen. Vorders haar reflexie genomen hebbende op de gemaakte extracten, gehoudene beſoignens en oordeel des Eerwaerdigen Kerken-Raads van Amſterdam, dewelke het Boek eenparig verfoeyen, en ſelve uit eygen onderſoekinge en lecturen bevonden hebbende, dat 't ſelve Boek vol onware dolingen, ergerlijke ſtellingen en ſpreekwijſen aanloopende tegen de H. Schrift en Formulieren van Eenigheit, als mede tegen de conſtante Leer, welke zedert de tijden der Apoſtelen in de rechtgeloovige Kerken is geleert: Soo oordeelen wy, dat men de ſchandalen, binnen en buyten de Kerk gegeven, ſpoedig en krachtig behoort weg te nemen. En ten dien einde oordeelen wy, dat men het Boek behoort te ſupprimeeren, het herdrukken, ſoo veel mogelijk, te beletten, en geenſins toeſtaan, dat de volgende boeken ſonder approbatie uitgegeven wierden. En wat de perſoon van D. Bekker belangt, werd ſijn E. gelaten aan de diſpoſitie en aan de behandeling van de Eerwaerdige Kerke-Raad en Claſſis van Amſterdam, om daar mede te handelen na Kerken-order, en als ſy tot wegneming der ergernüſſen bevinden behoorlijk te zijn.

Dit heeft de Synode te Zutphen in Gelderland en te Uitrecht op gelijke wijſe geapprobeert, en hier in even ſoo rechtmatig gehandeld, als Paus Innocentius VIII. gedaan heeft, daar hy de Sadduceërey, waar mede eenige Predicanten.

dicanten in Duytſland beſmet waren in 't Jaar MCCCCLXXXIV. verdoemt heeft. 't Selve hebben wy mede van Voetius Diſp. Tom. III. pag. 363. 564. geleert.

II. SNYDINGE.

De Wederlegginge van 't Boek is nootſaakelijk, en voornamentlijk van die Broeders te vereyſchen, die de nieuwe Philoſophie volgen.

DAar ſoude groote hoope zijn tot verdrukkinge van deſe dwalingen, indien'er d'Overheit met haar machtigen arm tuſſchen komen wilde; maar noch grooter, indien alle nieuwe Philoſophen ſich tegen D. Bekkers ſtellingen aan-kanteden. Wat my aangaat, ik ben wel verſocht iets tegens hem te doen, maar mannen, die voor de oude Philoſophie walginge hebben, ſullen my meer belachen als prijſen. Miſſchien mochte ook de factie van Domine Bekker daar door aanwaſſen, als hy niet alleen van ons beſtreden, maar ook de nieuwe methode van philoſopheeren niet voor goed gekent werd. 't Is meer dan eens gebeurt, dat ſulke Nieuwelingen eenige Broeders op hare zijde getrokken, om tegens 't Gereformeerde Geloof ſich aan te kanten, alleenlijk dat wy tegen deſelve geſchreven hebben. Laat ik dan nu ruſte houden en toeſien, wat de nieuwe Theologanten en Philoſophen doen konnen. Laat haar nu wakker worden, die anders ſoo gereed zijn tegen de orthodoxe Theologanten de penne op te vatten. D. Bekker redeneert op de nieuwe methode, hy is heel niet beducht voor de Carthesianen, laat haar nu onderſoeken, of hy de nieuwe methode wel of qualijk gebruikt heeft, laat haar nu ſorge dragen, dat hem ſatisfactie gedaan worde uit de gronden van deſelve Philoſophie, en dat ook wy genoegen mogen nemen, die wy al voor langs geſien hebben, waarſe met die Philoſophie heen willen.

't Raakt haarlieden eere en met een 't aanſien en authoriteit van haar Philoſophie, en indienſe die niet willen varen laten, laat haar dan de klad afwrijven, die haar D. Bekker aangewreven heeft. Laatſe ons ten minſten de hand bieden en onſe ſorge helpen dragen, die nu ſoo veel te grooter is, nadien wy ſulken misgeboorte uit de nieuwe Philoſophie hebben ſien voortkomen.

III. SNYDINGE.

Daar word een korte wederlegginge van D. Bekkers Boek voorgeſtelt en aangeweſen, waar men de Bewijsgronden van daan nemen kan.

EVenwel kan ik hier niet ſwijgen, op wat manier ik beſt oordeele D. Bekkers dwalingen te bejegenen en te wederleggen. I. Voor allen ſoude ik aanwijſen wat de Theologanten *van des Duyvels ſtaat en werkingen* gelooven, en met een het gemeen gevoelen der Chriſtenheit, en in 't byſonder der gereformeerte van valſche beſchuldigingen redden, als ofſe de atheiſterye voe-

de, Gods Monarchie beſtrede, twee Goden invoerde en alle bewijſen van Chriſti Godheit krachteloos maakte.

Ja ik ſoude D. Bekker hier ſelve ten toon ſtellen, die in ſijn *Vaſte Spijſe* voor ſoo veel jaren 't ſelve geleerd heeft, geloovende, dat Hiob en Paulus van den Duyvel geſlagen waren. Maar 't is haaſt niet te gelooven dat ſulk een ſchrander man duſdanige oudwijſſche Fabulen ofte laſterlijke meeningen van den Duyvel, die hy ons toeſchrijft, gelooft heeft. Hy wiſte wel, dat niemant onder de Theologanten een ſulk verweſen ſchepſel van de Duyvel maakte. Hy konde ook de geheele Kerke niet verwijten, dat eenige van 't gemeene volk de Satan ſoo ſeer vreeſden als God ſelve. Volgens dien heeft hy ook de onnoſele, onwetende, ſpotachtige en wereldſche Menſchen niet moeten wijs maken, dat de huydendaagſche Chriſtenen met de oude Ketters, daar van Epiphanius cap. LXXX. de Hæreſ. ſchrijft, gelooven, dat de Satan alle quaad de Menſchen aandoet, die daarom hare toevlucht tot hem namen, en hem met eenige plechtigheden vereerden. Daarom kan men hem byna niet ontſchuldigen, daar hy diergelijke laſteringen onſe Kerke toeſchrijft. Hadde hy maar met attentie overwogen, 't gene in ſijn Catechiſmus ſtaat, *Vrag.* 1. en in de *Belijdeniſſe Frans en Duytſch Artic.* XII en XIII. hy ſoude de Gereformeerde Kerke ſoo niet geſchonden hebben.

II. Soude ik de oorſaken en ſprink-ader van D. Bekkers miſlag onderſoeken. Ik kan ſwaarlijk bedenken, dat een Man, die een Doctor, Prediker en Chriſten is, van ſijn ſelven ſoo vervallen kan, dat hy diergelijke nieuwe gevoelens in de H. Schrifture vinden, ofte gelegentheit daar uit nemen kan, aan de oude te twijfelen. Maar 't is de Schriftuur niet, die hem daar toe gebracht heeft, maar iets anders, namentlijk de nieuwe methode van te redeneeren, waar op hy nu meerder vertrouwde als te voren, nadien hy nieuwelijks geleſen, hoe Hobbes en Daljon met de Schriftuur geſpeelt hadden. Hy hadde geſien dat het gevoelen van de natuur der Geeſten en harer werkingen door de gedachten met het gemeene gevoelen van de Duyvelen en goede Engelen niet beſtaan en konde, daarom heeft hy ontallig veele Schriftuurplaatſen ſoo gedrait, datſe niet tegen ſijns Voorgangers Hobbes gevoelen van ſijn *Philoſophiſche Duyvel* aanliepen. Hy geeft het ook genoeg te kennen in ſijn voorreden, belijdende, dat hy niet geſchroomt hebbe, veele Texten anders te verklaren, dan men wel tot noch toe gedaan heeft.

III. Soude ik toonen dat God ſijne creaturen gebruyken kan om ſijne werken uit te voeren, en daar door ſijn oogmerk te bereyken. Want waar heen wy onſe oogen ſlaan of op 't ryk der natuur, of der genade, ofte der rechtvaerdigheit, wy ſullen vinden dat God over al ſijne creaturen als inſtrumenten gebruikt. 't Is ſeeker, *uit hem, door hem en tot hem ſijn alle dingen* Rom. XI. 36. doch alſoo dat God niet alles immediatelik, maar door de creaturen werken wil. Wat wonder dan, dat de Satan toegelaten word Gods wetten, het Euangelium en Chriſti rijk tegen te ſtaan, als daar door Gods voorſienigheyd niet te kort geſchied. Ver is van daan, dat het Gods Majeſteit en Monarchie, ofte Chriſti glorie onbetamelijk is hem als een werktuigh te gebruyken, vermits God alle dingen regeert en de oppermacht heeft, ſiet Job. I. en II. Matth. VIII. 31. Gods Kerke is altijt klein geweeſt,

en

en haar vijanden ontallig, daarom heeft sy altijt vele vervolgingen moeten onderworpen zijn. Dit blijkt in 't O. T. in Pharao, Sennacherib, Nebuchadnesar, en in 't N. T. in soo veel Heydensche Keysers, als Diocletianus, dat ik nu van de Arianen niet segge. Wie sal nu ontkennen dat God dese luyden niet gebruikt heeft om sijne voorsienigheit en besluyten uit te werken? Heeft nu God haarlieden toegelaten zijn kerk alle quaad te doen, wat sy konden, sonder dat God versaakt en Christi stoel omverre geworpen is, waarom soude hy 't selve ook niet de Duyvel toelaten konnen? Siet hier van Voetius van de Natuur en werkingen der Duyvelen. Disp. Tom. 1. en Augustinus. de Civitat. lib. XI. c. 17.

IV. SNYDINGE.

Noch andere Bewijs-redenen en Aanmerkingen.

IV. SOude ik uit de H. Schriftuur toonen, dat God de Duyvel als een werktuig van sijn Gerechtigheyt heeft gebruyken willen. D. Bekker vint hier de Schriftuur plaatsen soo krachtig dat hy niet weet, hoe hyse wenden of keeren wil, dat sy hem tot sijn voornemen mogten dienen; eindelijk heeft hy van Hobbes geleert, dat 't woort Duyvel ook een lasteraar, tegenstaander en vijand betekent, en dat daarom veele plaatsen van de lasteraaren en vijanden der Christelijke Religie te verstaan sijn. Wy sullen daar over met hem niet disputeeren, maar laat ons eens de eerste plaats insien daar mentie van de Duyvel gemaakt word. Die is nu by Matthæus IV. 2. en men siet expresselijk, dat hy daar als met sijn eygen naam soo genoemt word gelijk Apoc. XII. 9. geseyd word, dat dit sijn eygen naam is. Waarom is nu D. Bekker van de eygentlike betekenisse afgegaan? Seeker daar is anders geen noodsakelikheit, als dat het met sijne onderstellingen niet over een komt, daarom schroomt hy ook niet de Heere Jesus in 't aangesicht tegen te spreken Matth. XIII. 25. 39. al is 't dat de Heere Jesus met de artikel ὁ op de Satan eygentlijk siet, hy verstaat evenwel daar door een mensch een vijant of lasteraar. Daar nochtans klaar is, dat in 't N. T. de Satan te kennen gegeven word, als 'er staat met de artikel ὁ Διάβολος ἢ ὁ Σατανᾶς, gelijk in 't O. T. door 't woord הַשָּׂטָן de Duyvel eygentlijk te verstaan is als 'er een ה voorgesteld word, gelijk 't uit veele plaatsen van Hiob en Zacharias ten vollen blijkt. En waarom verstaat hy ook niet *door de Overheden en Machten* Rom. VIII. 38. *door de overste deser werelt*. Joh. XII. XIV. 30. *door de God deser eeuwe*. 2. Cor. IV. 4. de vijanden en lasteraren des Christelijken Godsdiensts? Dat soude Hobbes niet toegestaan hebben, want na sijn stellinge moeste de Duyvel ook de sonde beteekenen, om dat door des Duyvels eerste versoekinge de sonde in de wereld gekomen was. Maar heeft God konnen toelaten, dat de sonde in de wereld heersche, Rom. 5. laat hy toe, dat sich de goddelosen tegen Christi rijk aan-kanten, magh de Duyvel door de sonde middelijk werken, ja heeft hem God toegestaan, de eerste Mensch, die heylig geschapen was, te versoeken en te overwinnen; waarom soude hy hem nu niet toestaan, de Goddelosen te voersoeken, de

ſonde in haar te werken, haar verleyden en betooveren en in ſijne ketenen om te lijden en vaſt te houden?

V. Soude ik aanmerken, dat in 't werk van onſe verloſſinge geen kracht ſy, 't en ſy men het gemeene gevoelen van de Duyvel voor onderſtelt. Want de verloſſinge onderſtelt de macht des Satans, daar van 't Menſchelijke Geſlachte ſoude verloſt worden. God ſelve ofte Chriſtus ſpreekt van een Rijk en van een Throon, als hy van des Satans Macht geſproken heeft. Matth. XII. 26. Apoc. II. 13. XIII. 1. gelijk dit Auguſtinus heel wel verklaart heeft de Civit. Dei lib. 6. xv. 't Is ook in de eerſte belofte van de Meſſias wel duydelik uitgedrukt, dat vyantſchap ſoude ſijn tuſſchen 't zaad der Vrouwe en der Slangen. De geſchiedeniſſen van ſoo veele jaaren hebben 't ſelve betuight. Daarom belyden wy dat in onſe *Heydelbergſche Catechiſmus*. Vrag. I. XXXII. XXXXIV. CXXIII. CXXVII. En in de H. Scrifture ſijn daar van by na ſoo veel getuygeniſſen als blaaden. Daarom is Chriſtus in 't Vleeſch gekomen Heb. II. 14. daarom heeft hy moeten verſogt worden. Matth, IV. 1. 2. 3. Daarom bid hy voor de geloovige dat God haar voor dien booſe beware. Joh. XVII. 15. Luc. XXII. 30. Daarom belooft hy haar te bewaren tegen de *poorten der Hellen*. Matth. XVI. 18. Rom. VIII. 39. 2 Cor. XII. 5. 9. Daar op ſlaan alle de plaatſen van de verleydinge des Satans, Apoc. XII. 9. van de onherboorne Menſche, hoe hy ſich uit de ſtrikken des Satans moet los maken, en ſich bekeren. Act. XXVI. 18. Coloſſ. I. II. 13. 2 Tim. II. van de tentatien der Geloovige, vervolginge der Kerken, raadſlagen en werkingen in haar vyande. Daar op ſien de vermaningen om wakker te ſijn, te bidden en de Wapenen te vatten, die tegen de vierige pylen des Satans moeten gebruikt worden. Ja ik bekenne vrymoedig, indien D. Bekker gelijk heeft, dat dan de H. Schrift vol bedriegelijke ſpreekwyſen en in 't byſonder de Openbaringe vol valſche raatzels en geſichten. Rom. XVI. 20. Eph. VI. 12. &c. 1 Pet. V. 9. Matth. XXVI. 41. Apoc. II. 9. 10. 13. 24. XII. 4. 9. 13. XIII. 2. XX. 2. 10. En deſe reden ſijn ſoo krachtig, dat de Socinianen ſelve genootſaakt ſijn een derde Vyant te ſtellen gelijk *Volkel.* de *Rel.* l. V. cap. 4. daarſe evenwel veel beter van de redenen, van de krachten des vryen willens, van de volmaaktheit en van de ziele, dat ſy na de doot noch is noch werke, ſouden redeneren konnen en haare doolingen ſtaande houden, indienſe in 't geheel de werkingen des Duyvels ontkenden, en de Schrifture dan ſoo goed met D. Bekker verklaarden alſe konden.

VI. Voornamentlijk ſoude ik ook onderſoeken willen, of God wel ſoo heeft konnen ſpreken, gelijk wy in de H. Schriftuur ſien dat hy geſproken heeft, indien D. Bekkers gevoelen en Boek waarachtig is. Want 't oogmerk van die Man is, (ten minſten wil ſy dit de Werelt wys maken) de Menſchen van de dwaalweg af te leyden, datſe niet meer de Duyvel als God ſelve vreſen, en daar mede God, Chriſtus en ſijn Woord te kort, ja ſchande aandoen en haar Authoriteit vernielen. Evenwel heeft de Kerke nooit iets anders beleden, de Belydeniſſen ſeggen daar van ook niets anders, en de Leeraars ſchryven niets anders, als wat God in ſijn woord met expreſſe termen geſeid heeft, daarom konnen wy met recht vragen, hoe God en ſijn H. Woort waarachtig ſijn kan, indien onſe gevoelen goddeloos is? Wy

durven

durven ook niet gedenken, dat dit D. Bekker ſoo ligt te beantwoorden is. Hy toont genoeg in ſijn *tweede Boek cap.* 18. hoe beſet en beknelt hy ſich bevindt, wanneer hy de geheele Schriftuur tegen ſich aan ſiet. Maar 't komt hier al op de Philoſophie uit. Is de Schriftuur voor ons, ſy moet daadelijk door de Philoſophie gecorrigeert worden. De Satan moet uit de Schriftuur in de Helle verweſen worden, dat men hen daar in niet meer vinden mach. Maar ik ſal mijn Argument nu krachtiger klem geven. 't Betaamt God niet, ſulk een Woord te hebben, dat ſulke verdravingen lyden moet, en kan. 't Komt met Gods voornemen niet over een ſulk een woord door de Propheten en Apoſtelen te laten verkondigen, dat aan woorden en ſpreek-wyſen ſoo bedrieglijk is, en als Was kan gebuygt worden, ſoo als 't maar de Philoſophen belieft, 't betaamt ook geen opregt Chriſten ſoo bedrieglijk met de Schrifture om te gaan, gelijk de eenvoudige en vroome Leſer wel ſien kan. En daarom moeten wy in overleg nemen, of God dan wel gedaan hadde, dat hy ons de werkingen des Duyvels ſoo nadrukkelijk in ſijn Woord heeft voorſtellen laten. God is de waarheyd ſelve, en door ſijn Woord wil hy onſe dwalingen geneſen. Ja dat is het eenige wit in ſijn Woord, dat hy de boosheden deſer wereld en der Heydenen verdoeme, ſijn Monarchie vaſt ſtelle, de Menſche van de valſche Goden los make, en 't Rijk van Chriſtus ſijn Soon voor allen late uitmunten. Waarom heeft hy nu ſulke ſpreekwyſen gebruykt, die de leere der Duyvelen leeren en de Satan als een God ſtellen? Waarom het Boek des Bybels geſloten met een Boek, daar de Duyvel een Throon en Triomphen over de Kerke toegeſchreven werden? Waarom heeft hy ons doch niet eens voor deſe dwalinge gewaarſchouwt? Dit dan voor af geſeid hebbende, vraage ik D. Bekker op ſijn conſcientie, waarom hy ſijn gevoelen verandert? Ik ben verſeekert, dat hem de H. Schrifture daar toe geen occaſie gegeven heeft. De Socinianen hebben wy altijt daar mede gehad, waarom Chriſtus in de H. Schrifture als een God beſchreven wierde, als Hy geen God is? Op deſelfde wyſe konnen wy van den Duyvel vragen, waarom hy in Gods Woord als een God beſchreven word, daar hy 't niet is, maar in de Helle moet verweſen werden? Is dit al ſoo wel gedaan? Hebben de menſchen ſoo moeten bedrogen werden? Heeft God ſoo moeten gelaſtert werden, en de Kerke dit ſoo veel hondert jaren geloven, daar voorſe ſich moet ſchamen? Dit is wat meerder te ſeggen als in de Philoſophie ſich na 't gevoelen van 't gemeene volk te ſchikken; 't is de Chriſtenen in 't werk haarer ſaaligheit bedriegen, haar een Duyvel voorſtellen, die noit in de werelt geweeſt is of iets gedaan heeft. Heeft God nu wel aldus voor ſijn Eere, onſe Saligheit en ſeekerheit des Geloofs ſorge gedragen ſprekende met de Joden en Heydenen van de Duyvelen, 't welk niemant onder de Chriſtenen oit verſtaan heeft, tot dat Hobbes door ſijne wijsheit ofte de nieuwe Philpſophie die algemeene dwalinge ondekt en 't rechte gevoelen daar van aan den dagh gebracht?

V. SNYDINGE.

Daar worden noch meer Bewijs-redenen aangeweſen.

VII. SOude ik de waarheit des O. T. zeeker en veylig ſtellen, en voornamentlijk de plaats, Gen. III. 1. daar Moſes de *fonteyne* en *oorſake des quaats* beſchrijft. Want hier tegen kant ſich D. Bekker voornamentlijk aan in ſijn II. *Bork. cap.* 19. §. 24. meenende, dat na de letterlijke ſin de wereldſche menſchen occaſie tot beſpotten gegeven werde. Hier moet ik hem vragen, of hy wel gelooft, dat de ſonde door de tentatie van den Duyvel tot alle menſchen ingegaan, al is 't dat Paulus en Johannes en Chriſtus dit betuygt, 2. Cor. XI. 3. Apocal. XII. 9. Joh. VIII. 44? Dit ſchijnt hy niet te ontkennen, alhoewel hy niet weet, of onſe eerſte Ouders door des Duyvels aanraden ofte exempel geſondigt hebben? 't Is wonder dat hy dat niet determineeren wil, daar Paulus Moſes verklaart heeft, ſeggende: dat de Slange Eva door haar argliſtigheit bedrogen heeft. 2. Cor. XI. 3. Is dat nu na 't exemplel van de Satan ſondigen, en door ſijn redeneringen overwonnen worden? Maar ik ſoude hem gaarne horen verklaren, hoe dat de gevallene Duyvel onſe Voorouders een exempel heeft konnen geven, dat hy niet gehouden, 't gene hem onder peen van des doots te ſterven bevolen was? hoe ſy dat geweten hebben? Hoe de Duyvel gevallen zijnde, haar tot de ſonde door ſijn exempel heeft konnen aanlokken? hoe 't mogelijk is dat Eva noch heylig zijnde, uit ſulk een exempel heeft redeneeren, en tot ſulk een miſdaat als Moſes beſchreven, heeft konnen gebracht worden? Maar het ſchijnt dat D. Bekker dit niet na de letter gelooft heeft, vertrouwende meer op ſijne redeneeringen. Maar waarom niet openbaarlijk ontkent, dat de Duyvel is de fonteyne der ſonde? Dit heeft hy niet durven doen, als 't ſchijnt, ten deele dat hy niet voor een ongeloovige aangeſien wierde, ten deele, dat hem die verklaringe daar na te pas komt, daar hy de meeſte plaatſen, handelende van de Duyvel, van de ſonde verklaart, om dat hy de ſonde in de wereld gebracht, gelijk yemant, die een huis in brand ſteekt, aan 't afbranden van alle de andere huyſen ſchuldig is. Daar zijn voor D. Bekker noch andere geweeſt, die de 't ſamenſpraak des Satans door de Slange met Eva ontkent hebben als Smalcius, gelijk te ſien is by *Cloppenb. in Antiſmalcio.* Spinoſa, om dat hy eenige Philoſophiſche knopen niet oploſſen konde. Julianus de Apoſtaat heeft daar mede den ſpot gedreven, gelijk Cyrillus getuigt. En Amyraldus verhaalt, datſe eenige geeſtelijk verſtaan hebben, maar niemand van allen heeft dit tot dien einde gedaan als D. Bekker. Daarom verſoek ik hem vriendelijk, of dat hy ſijn gevoelen van 's Duyvels tentatie verandere, of uit ſijne gronden verklare, hoe de Duyvel, daar hy door de Slange niet ſpreken konde, de Menſch doen noch heylig zijnde, heeft konnen verſoeken en overwinnen? Of hy heeft haar onmiddelijk ſijne verſoekinge en antwoorden en met een ook ſijn exempel ingegeven; of hy heeft het uyterlijk gedaan, dat ſy ſijn meeninge verſtaan konden. Nu ſtaat D. Bekker niet toe, dat een Geeſt op een Geeſt of op 't lichaam werken kan, volgens is'er dan niet meer over, daar hy de ſprink-ader der ſonden van afleyden kan.

IX. Sou-

IX. Soude ik ook de Hiſtorie *van de Ægyptiſche Tovenaars*, en *van Hiob* herſtellen; maar dit is heel breed van D. *van der Hoogt* geſchied. Vorder ſoude men *Gods Wetten* tegen de Tovenaars defenderen konnen; maar dit is geſchied van *Voet. Tom.* III. en *Zepper. de Leg. Moſis.* &c. Mogelijk ſoude men hier veel konnen bybrengen van de *Oraculen des Satans* onder de Heydenen, die in waarheit ſoo heel en al niet te verwerpen ſijn, of men moet alle ondervinding en getuygeniſſe van alle volkeren van onwaarheit beſchuldigen, daar men doch toen niet geleeft ofte haare bedrijgeryen geſien heeft, ja de H. Schriftuur verwerpen, die des Duyvels werkingen onder de Heydenen ſoo vaſt onderſtelt en ſoo nadrukkelik, datſe van een conſcientieus Menſch niet konnen gelochent ofte in twyfel getrokken worden; maar dit alles op te halen, ſoude veel te lang vallen. Men kan daar van leſen *Euſebius Præparat. Euangel. lib.* V. *Voſſ. Idololatr. Gent. lib.* I. *cap.* VI. *en G. Moebius de Oraculorum origine, propagatione & duratione.*

X. Van daar ſoude ik tot de Euangeliſche Hiſtorien des N. T. overgaan en derſelve waarheyt en Authoriteit na mijn uiterſte beveſtigen. Voornamentlijk ſoude ik mijn gedachten over de verſoekinge Chriſti van de Satan gaan laten, die Mattheus en Lucas heel breet, maar Marcus kort, doch met een grote nadruk beſchreven hebben. Nochtans gaat D. Bekker al wederom van de letter af. Men hoeft ſich ook daar over niet te verwonderen, vermits hy ook niet gelooft, dat Moſes en Elias met Chriſtus op de Berg geſproken. Matth. XVII. 3. *in 't* 2. *Boek* c. 18. Men ſiet wel uit wat fondament. En daarom legt hy 't ook hier daar op aan, dat hy de Duyvel heel uit de Hiſtorie verbanne, houdende 't voor een grote dwaasheit van de Duyvel, indien hy Jeſus Chriſtus Godes Soon overwinnen wilde, die hy moeſte weten in ſulken ſtaat te zijn, dat hy niet ſondigen konde. En daar uit beſluit hy dan, dat 't allegaar geſichten en phantaſien ten aanſien van Chriſtus geweeſt ſijn. Wy ſullen op ſijne argumenten, die maar beſpottingen ſijn niet antwoorden, 't was wel goet geweeſt, dat hy *Spanheimius in Dubiis Euangelicis* eerſt daar over geleſen en die wederlegt hadde. Ik moet evenwel dit byvoegen, dat de Euangeliſten uit ſtudie eenige omſtandigheden verhaalt hebben, om daar mede voor te komen en te beletten, dat niet yemant de Hiſtorie in een inbeeldinge veranderde: Diergelijke zijn, *dat Jeſus van den H. Geeſt in de woeſtijne gevoert zy, op dat hy van den Duyvel verſocht wierde*; dat *hy gevaſtet*, dat *de verſoeker tot hem getreden*; maar dat hy van Jeſus *weggedreven*, en in ſijn plaatſe *de Engelen verſcheenen zijn*, die hem *gedient* hebben. Keert en went nu deſe omſtandigheden als een Philoſooph, ſoo als gy wilt; ſiet maar toe, dat gy voor God geloovig en niet ongeloovig gevonden word. Crellius heeft hier uit op gelijke manier geredeneert om de Godheit Chriſti aan te vechten; maar Biſterfeldius heeft hem heel wel daar op geantword. Ik ſoude al evenwel geen ſonde daar van maken, als yemant geloofde dat de Satan van Chriſto die een Menſch geweeſt is, gemeent heeft, dat hy ook als een Menſch heeft konnen ſondigen, in 't byſonder, daar *Auguſtinus*, *Epiphanius en Naziazenus* by na 't ſelfde gevoelen hebben. Van dit alles heeft D. Bekker niet onwetende zijn konnen; nochtans is hy niet alleen by ſijn twijffelingen gebleven, maar hy heeft ſich ook met ſijn eygen ſwaerd gedodet. Want hy

moet Chriſtus aandichten, dat hy ſich valſchelijk de Duyvel als een brieſchende Leuw verbeeld heeft, die doch in de Helle leit, en daar niet uit en kan; dat hy ſich met die in ſtrijd ſoude begeven hebben, die doch geen macht heeft om te ſtrijden. En dat noch meer is, als die tegenwerpingen des Duyvels ſoo ſot zijn en een ſoo ſubtylen Geeſt niet betaamen, hoe komt het dan, dat God deſelve ſijn Soon in een Geſichte voorgeſtelt heeft? of heeftſe de Duyvel in de Helle uitgevonden omſe hem voor te leggen, als hy van ſijn banden mochte verloſt werden, en ſijnſe hem van God geopenbaart? of heeft de Duyvel in de Helle aan Chriſtus niet gedacht, niet wetende wat in de wereld omgaat? Hoe heeft dan Chriſtus deſelve ſich konnen voorſtellen en in ſijn gemoed daar over eenigen ſtrijd gevoelen? als of 't ſulk een groot werk waar, dat een wijs Man eenige ſotte verſoekingen overwint en te boven gaat. Siet ſoo konnen wy D. Bekker meer ſwaarigheden voorleggen, als hy de Hiſtorie der Euangeliſten tegengeworpen heeft, waar uit dan blijkt dat hy liever ſich ſelven als Gods Openbaringe heeft gelooven willen.

XI. Soude ik handelen van de beſetene, van des duyvels werkingen en ſijn uitwerpinge, daar van de Euangeliſche Schriften vol zijn. Want Domine Bekker verſtaat hier met Hobbes door de beſetene luyden, die in een ſware ſiekte gevallen, daar door haar verſtant tot dolheit toe gecorrompeert worden. De Joden de oorſaak van die ſiekte niet vattende, hebbenſe de Duyvel toegeſchreven, 't welk de Heere Jeſus ook niet aan haar beriſpt heeft; maar de ſiektens geneſen hebbende ſonder de Duyvels uit te werpen, dre maxime geauthoriſeert heeft: *Dat men met vele behoort te ſpreken, maar met weynige te gevoelen.* Ik beelde my gantſchelijk in, dat de Sadduceen van 't ſelfde gevoelen met D. Bekker en Hobbes geweeſt zijn. Want terwijlſe noch Engel noch Duyvel geloofden, ſoo kondenſe dit ook niet anders als een ſiekte aanmerken. Nu vrage ik alle oprechte Chriſtenen op hare conſcientie, of 't Chriſtus wel betaamde met de Sadduceen te gevoelen en met de Phariſeen te ſpreken, die 't volk ſoo ſchandelijk bedrogen? Veyliger achte ik die een Sadduceen te noemen, die dit ſoo verſtaat, als Chriſtus mijn Saligmaker hier te beſchuldigen. Of meent men dat Chriſtus daarom niet met de Sadduceen gehouden heeft, terwijle de Phariſeen beter van de opſtandinge der dooden gevoelden? De miſlagen hingen aan malkanderen. Of heeft hy miſſchien gemeent, dat het volk eerder ſijn leere ſoude aannemen, wanneer hy van de Duyvelen eveneens met de Joden en Phariſeen gevoelde? D. Bekker geeft hier van de reden, gelijk ook Hobbes in ſijn *Leviathan cap. XIV.* dat Chriſtus niet gekomen was om de waarheit der dingen te leeren, maar Godſaligheit. Maar ter contrarie, daar toe was hy in de wereld gekomen, dat hy de waarheit getuygenis geven, de Eere ſijns Vaders redden, ſijn Rijk beſorgen, de werken des Satans verſtoren, en door de waarheit, de wereld voornamentlijk van die dolingen vry maken ſoude, die alle Religie en Godsdienſt t'eenemaal omverre wierpen. Soo een was de miſlag der Joden van den Duyvel. Nu kan men licht gedenken, dat Chriſtus wel ſoo groote liefde voor God, ſijn Rijk, Religie en het geloof aan God gehad heeft, als D. Bekker voorgeeft te hebben; en nochtans vinden wy noch taal noch teeken van eenige beriſpinge deſer ſoo gewigtige doolinge. Maar dat het geen doolinge

ge geweeſt is, toonen de miraculen van de Heere Jeſus en de manier de ſelve te doen. Hy heeft waarlijk *de Duyvel aangeſproken*, niet de phantaſie, niet de ſiekte, wanneer hy hem *uitwierp*, en hy heeft hem hooren antwoorden. Hy heeft hem *gedwongen* tegens ſijn wil en dank de Menſche *te verlaten*. Ja men heeft ook *woorden uit de Beſetene* gehoort, die geen ſieke, maar een Geeſt, die van binnen werkte, ſpreken konde. En de Heere Jeſus ſelve ſijne wonderen verhalende, ſegt dat hy de Duyvel uitgeworpen heeft. Matth. XII. 22. 26. Luc. X. 18. XI. 21. 26. Hier by komt noch, dat hy de miraculen openbaarlijk voor alle Menſchen gedaan; dat de omſtaande de ſtemme van de Duyvel gehoort, als hy uitvoer. De Joden, ſoo Phariſæen als Sadducæen geven genoeg te kennen, dat ſy 't ſelve gehoort en geſien hebben, anders ſouden ſy hem niet beſchuldigt hebben, dat hy de Duyvel door Belzebub uitwierp. Chriſtus konde ook niet meer roemen gedaan te hebben, als hy gedaan hadde, of de Joden ſouden met hem geſpot, ja voor een bedrieger uitgekreten hebben, als hy een ſiekte geneſen, en voorgegeven, dat hy de Duyvel uitgedreven hadde. Behalven dit ſoo waren ſijne wonderen ook teekenen van ſijne werken, die hy doen ſoude. Want geliik hy door het herſtellen van 't geſicht, van 't gehoor, van 't gaan, en ook van 't leven te kennen gaf, wat hy voor een Medecijn-meeſter voor de ſiele zijn ſoude; ſoo gaf hy ook met het uitwerpen van den Duyvel te kennen, dat hy de Sondaren uit het Rijk des Duyvels ſoude verloſſen. Vorders heeft de Heere Jeſus niet alleen tegen de Joden ſoo geſproken, maar ook tegen ſijne Diſcipelen, als hy haar uitſond en beveelen gaf de Duyvelen uit te werpen. Dit dan van haar geſchied zijnde, heeft hyſe gepreſen, anderſins haar ongeloove beſtraft, wanneer de Duyvels haar niet onderdanig zijn wilden. Soude men nu wel van de Saligmaker konnen denken, dat hy ook ſijne Diſcipelen in die laſterlijke dwaling der Joden en Heydenen ſoude onderweſen; haar eenvoudig herte, als of hy haar die gave mede deelde, ſoo valſchelijk bedrogen, en haar voorſeit hebben noch grooter dingen te doen, als ſy van hem geſien hadden? Seeker wie ſich dit alles laat voorſtaan, wat formeert hy van 't Euangelium anders als een Comædie?

XII. Soude ik mijn Bewijs-reden vervolgen en aldus redeneren, dat de Heere Jeſus niet alleen voor ſijn lijden tegen ſijne Diſcipelen ſoo geſproken, maar ook na ſijn opſtandinge, daar hyſe van al 't geene inſtrueert, wat tot het Rijk der Hemelen van noden was, gelijk te ſien is by Marc. XVI. 17. Daar hy wel de Duyvel uit te werpen en de ſiekten te geneſen ter degen van malkanderen ſcheid. Nu ſoude 't al evenwel tijd geweeſt hebben, ſijne Diſcipelen te onderrechten van de waarheit der ſaake, daar hy ſtont in den Hemel opgenomen te worden. Maar de Heere Jeſus blijft in de gewonelijke termen, beloovende haar al wederom de gave van den Duyvel uit te werpen. Soude nu deſe belofte vervult worden, ſoo moeſte de Duyvel ook na de opneminge van Chriſtus hier in ſommige werken. Waren 't al wederom ſiekten, ſoo hadde haar Chriſtus meer belooft, als gehouden, ja onder een valſche naam een ware belofte gedaan, en haar in die ſchadelijke doolinge beveſtigt. Noch meer: Als de Heere Jeſus in de Hemelen opgenomen was, heeft hy ſorge gedragen, dat die belofte met deſelfde woorden van

de Euangeliſten ook opgeteekent wierden. Ten minſten was nu de uure gekomen, deſe doolinge door ſijn Geeſt in de Euangeliſche Hiſtorie aan te wijſen, die hy op aerden wandelende in de Joden verdragen hadde, dat het niet ſoude ſchijnen, dat de Heere Jeſus ſoo verderffelijke dwalingen der Joden en Heydenen met ſijn ſtilſwijgen geapprobeert hadde. Maar niet diergelijks in de geheele Euangeliſche Hiſtorie.

VII. SNYDINGE.

Meer Bewijs-Reden uit de H. Schrifture.

XIII. VAn hier ſoude ik tot de handelinge, bedrijf en leere der Apoſtelen overgaan, en terwijlſe de Monarchie beveſtigen en Chriſtus een Rijk uit Joden en Heydenen moeſten oprechten, ſoo waar 't immers nodig, datſe voor eerſt deſe oude laſterlijke en gemeene dwaling weg namen. Dit ſien wy nu geenſis geſchied te zijn; maar ter contrarie ſchijnenſe deſelve misſlag en Godslaſtering al mede vaſt te ſtellen. Wy ſien dit duydelijk in de Hiſtorie van *Ananias* Actor. v. 3. Dat men hier door de Duyvel een Menſch verſtaan wil, kan niet geſchieden, vermits niemant anders van de ſaake wiſte als alleen ſijn wijf. En hoe konde de Satan ſijn hert vervullen, daar hy in de Helle is en niet weet wat op aerden geſchiet? Door de Duyvel de ſonde te verſtaan, kan mede niet doorgaan, vermits hier een ſinguliere ſonde was, die terſtond met de dood geſtraft wierd, en daar toe hem de Satan ongemeen aangeport hadde. Hier kan men de volgende plaatſen naſien. Luc. XXII. 3. en Joh. XIII. 2-27. Eindelijk ſoo hebben wy hier woorden van Hiſtorien-Schrijvers, daar geen *Tropus* of woordwiſſelinge te pas komt. Komen wy tot het 8. Capittel van de Handelinge, wy ſien dat Philippus teekenen, Σημεῖα, deede, want *veele*, ſeid *Lucas*, *die onreyne Geeſten hadden, gingen uit, roepende met grooter ſtemme: en veel geraakte en kreupele wierden geneſen.* Siet daar wederom verſcheyde dingen. Dus ſien wy mede in 't X. Cap. vers 38. daar Petrus alle de redenen Chriſti aan Cornelius verhaalt, en onder deſe niet de uitwerpinge van een Phantaſie, of van een Siekte, maar van de Duyvel. Soude Petrus nu wel dingen verhaalt hebben die niet waarachtig en waren? En kan men dat met eenig ſchijn van redenen loochenen, 't gene Petrus ſelve geſien hadde? of heeft Petrus maar aan Cornelius geſeid, 't geen Chriſtus na het gevoelen van 't gemene volk gedaen hadde? En neemt eens, Chriſtus hadde de Joden hier in niet onderwijſen willen, het ſoude nu evenwel beter gepaſt hebben, dat Petrus in præſentie van een Heyden de waarheit verhaalde, als dat hy leugens voortbrengt, en die luyden noch in haar dwalinge op houd. Het woord in 't Griekſch, dat Petrus alleen gebruikt, is van een byſonder nadruk, en beveſtigt uytermaten Gods Monarchie, die wy na D. Bekkers gevoelen ſchijnen onder de voet te halen,

Ik ſal nu niet ſtaan blijven op de Hiſtorie van *Elymas de Toovenaar* cap. XIII. 8. noch van de Dienſtmaagd, die een waarſeggende Geeſt hadde, cap. XVI. 16. om kort te zijn. 't Gene ook verhaalt word cap. XIX. 12. &c. kan mede op geen

geen ſiekten gepaſt worden, en noch weyniger 't volgende, daar de Duyvel van de omſwervende Joden beſweert zijnde, antwoorde: *Jeſum kenne ik, en Paulum weet ik: maar gylieden wie zijt gy?* of ſoude men hier de Menſche door de Booſe Geeſt verſtaan, maar al wederom moeſte ſich Paulus voor ſulke ſpreek-weyſen gewacht hebben, die die doolinge beveſtigden en het Euangelium ſijn luyſter ontrokken. Doorleſen wy dan volgens ook de Brieven Pauli en der andere Apoſtelen, ſy ſtemmen daar alle eendrachtelijk over een. Paulus wil de Bloet-ſchander de Satan overgeven; hy waarſchouwt de Kerke voor de Satan als een verſoeker; hy ſchrijft dat hy door de Satan van ſijn reyſe belet is; hy verhaalt dat hem de Satan gequelt, en dat de Goddeloſen in ſijn ketenen verwart zijn na ſijn welbehagen, &c. Soo doen mede Petrus, Johannes en Judas in haar Brieven en de plaatſe Apocal. XII. 9. is van geen minder gewichte.

XIV. Soude ik aanmerken, dat D. Bekker ſijn werk en ſaake veel te kort ja groote ſchade gedaan heeft, mits dien hy ook de goede Engelen in Godes en Chriſti Rijk alle werkingen afgeſneden heeft. Want hier uit is ten minſten openbaar, dat hy wat meerder in ſijn concept heeft, als de Duyvel in de Helle te verbannen, om dat door hem Gods Monarchie gekrenkt word. Want 't is niet te vermoeden dat hy om die redenen ook alle werkingen der Engelen ontkennen ſoude, vermits die niet meer doen als God en Chriſtus ten dienſte ſtaan, 't welk geenſins Gods voorſienigheit en ſijne regeeringe nadeelig is, gelijk te ſien is Hebr. 1. 7. en Pſalm 104. 4. vergeleken met Pſalm. 103. 20. Maar hy geeft de redenen daar van, alhoewel bedekt, in ſijn II. Boek p. 53. te kennen, te weten dat de werkingen der Engelen ſoo veel Gode aan ſijn eere en glorie ontrekken ſoo veel goeds als haar toegeſchreven word. Hier mede toont hy de onderſchikkinge van oorſaken niet ten vollen te begrypen en de manier van God en ſijner ſchepſelen werken niet ten allen deelen te verſtaan, 'twelk ook eenige heeft doen denken, dat hy mogelijk van Spinoſaas gevoelen ſijn moeſte, maar ik ſoude dat niet gedenken, al hoe wel ik in ſijn procederen geen behagen neme, wel wetende, dat yemant de werkingen der Creaturen ontkennende, niet veel ſwarigheit maakt de Creaturen ſelve te ontkennen en uit alle dingen God ofte de wereld te maken. Van de natuur der Geeſten heeft hy evenwel ſijne Philoſophiſche onderſtellinge vryhertig geopenbaart, en de tegenſtrijdige Schriftuur-plaatſen ſoo verklaart, dat hy ſijne nieuwe methode van philoſopheeren niet behoeft te veranderen. Al wat'er ſtaat van der Engelen werkingen 2. Sam. VII. 22. 2. Reg. XIX. 35. Matth. XXVIII. 1. 2. Actor. V. 19. X. 7. XII. 23. &c. moet na het begrijp des gemeenen volks uitgelegt werden. De Schriftuur leert ons geen natuurlijke dingen. Wat van de Engelen ſtaat, kan van God verſtaan werden en op hem paſſen. Men moet de woorden van de Engelen niet na de Letter verſtaan, maar oneygentlijk, daar dan niet meer te kennen gegeven word, als dat ſy by God zijn en ſijn Glorie en Eere vermeerderen, al is 't dat ſy tot Godes werken niet by brengen, al regelrechts aan tegen Hebr. 1. 14. Met een woord, gelijk de Duyvel in de Helle, ſoo moeten de Engelen in de Hemel verſloten blijven. Daarom moeten hem dat Mannen zijn die Gen. XVIII. Abraham verſcheenen. Segt men van

Paulus, Hebr. XIII. 1. Die plaatſe word verdrait. Soo handelt men mede de Hiſtorie van Moſes, van *de Engel in de vuur en wolk-pylaare*, &c. Eindelijk is de Schriftuur vol gemeene meeningen, doolingen, vooroordeelen, ongewone ſpreek-wijſen, oneigentlijke reden, ja ingewikkelde en valſche, die niemant verſtaat als de wijſen deſer wereld. De Schriftuur moet men na de Philoſophie verklaren, alſe van de Son, Aerde, Engelen, ja van God ſelve en fijne verborgentheden ſpreekt. Maar waar dit henen wil, weet God, de tijd ſal 't leeren en onſe nakomelingen ſullen 't bevinden.

XV. Soude ik toonen, dat op D. Bekkers gevoelen niet veel te betrouwen is, om dat hy de H. Schrifture ſoo irreverent ende als geen Chriſten en Theologant betaamt, handelen en overal na ſijn manier van philoſopheeren drayen moet, als hy ſijn ſake goed maken wil. Evenwel wil hy een ander Elias ſchijnen, als of der Chriſtenen Leere van de Duyvel even ſoo behoorde belacht en beſpot te worden, als de afgoden-dienſt der Iſraëliten. Maar ſtraffe genoeg, dat Chriſtus 't wee over de gene uitgeroepen, die een van de geringſte Chriſtenen ſchandaliſeeren, 't welk hy ten overvloed met ſijn ſpotten en railleeren gedaan heeft. En wat heeft hy niet al moeten uitvinden, ſijn redenen eenigen ſchijn te geven. De plaatſen, 2. Petr. II. 4. Jud. vers 6. daar hy 't met Daljon houd, ſijn ſuffiſante getuygeniſſen. Niet te min weet hy ſich niet genoeg te verblijden, dat hy ons alle plaatſen ſoo uit de hand te ſpeelen weet. Een heel reek vol beſpottingen en ongehoorde uitleggingen konden wy hier noch by voegen, waar 't ſelve niet al van andere gedaan, en wilde 't onſe korte redeneringe lijden.

VIII. SNYDINGE.

Bewijs-redenen uit de Leere en Bedrijf der eerſte Chriſtelijke Kerke.

XV. VAn de Schriftuur ſoude ik mijn gedachten over de Kerke laten gaan, en mijn beſt doen om haar eer en autoriteit te beveſtigen, die haar van de nakomelingen ſoo ſtoutelijk onttrokken word. Hier komt nu eerſt ter plaatſe, dat met het begin van de Chriſtelijke Kerke alle heydenſche Gods-ſpraken verſtomt zijn, 't welk de autoriteit der Chriſtelijke Kerke machtig beveſtigt en de Heydenen in verwonderinge gebracht heeft, niet wetende wat het te ſeggen was, gelijk *Cicero*, *Euſebius*, *Theodoretus*, *Sozomenus*, *Athanaſius*, *Chryſoſtomus*, *Hilarius*, *Nanziazenus*, &c. aangaande dit, getuygen zijn. Waar by dit noch als wat grooters moet gevoegt worden, dat in die tijden de gave om duyvels uit te werpen, noch in haar geheel geweeſt is, gelijk uit *Irenæus*, *Euſebius*, *Origenes*, *Hilarius*, &c. te ſien. Men behoeft ook niet te denken dat alle Joden, Heydenen en Chriſtenen toen ſoo ſot en onverſtandig waren, datſe ſich van mannen ſouden hebben bedriegen laten, die ſich tegen de geheele wereld aankanteden en de oude Religie te niet deden, noch de oude Leeraars, Martelaars en Bekenners der waarheit ſoo licht, datſe in die tijden de onnoſele Chriſtenen en namaals ook ons ſoo ſouden bedrogen hebben. 't Was te wenſchen dat de duitſche

Leeſer

Leeſer de plaatſen ſelve inſien konde, die wy van die ſaake vinden by *Juſtinus* de Martelaar, *Tertullianus*, *Origenes*, *Cyprianus*, (die ſelve de krachten des Duyvels ondervonden hadde, ergo geen valſch getuyge) *Minutius Felix*, *Lactantius*, *Julius Firm.* ja ſelve *Auguſtinus* in laater tijden, *Cyrillus* en *Nanzianzenus*, &c. hy ſoude verwondert ſtaan, dat dit alles nochtans in twijffel getrokken word, als of de Chriſtelijke Religie met leugens en bedrog was voortgeplant, ja met Godslaſteringen, als D. Bekker prætendeert. Ik weet wel dat de eerſte Chriſtenen voor ongeletterde, ongeleerde, onervaren en onwetende Menſchen uitgekreten worden; maar ik weet ook wel dat *Origenes*, *Tertullianus* en *Minutius* haar eere na vermogen gereddet hebben.

IX. SNYDINGE.

Eenige aanmerkingen op de plaatſen der Oudvaderen en met een op D. Bekkers ſeltſaam Boek.

XVI. DE Plaatſen der Outvaderen in haar Taal ingeſien hebbende, ſouden wy tot nut van de Duytſche Leeſer volgende aanmerkingen maken konnen. Voor eerſt is 't baarblijkelijk, dat de Outvaderen op het uitwerpen der duyvelen ter dier tijd van de Chriſtenen geſchied, de waarheit van de Chriſtelijke Gods-dienſt gegrondveſtigt hebben, ſiet *Euſebius lib.* IV. en V. *cap.* 1. *Secul.* IV. 't welk recht tegen D. Bekkers ſeggen aanloopt, dat men de gemeene Leere van de Duyvel houdende, en de Satan alle werken Godes en Chriſti toeſchrijvende, niet bewijſen kan, dat de Schriftuur Gods Woord, Jehova God, en Meſſias in de wereld gekomen is, daar doch noit eenig oud of nieuw Theologant geleerd heeft, dat de Duyvel ſulke werken doet, als God en Chriſtus gedaan hebben. De Joden ſelve konnen daar van getuygen, Joh. X. 21. De Outvaderen hebben ook heel wel tuſſchen Chriſti werken en des Duyvels bedrog en guicheleryen onderſcheid maken konnen, gelijk by *Origines* en *Auguſtinus* te ſien is. De duitſche Leeſer kan eens behertigen, 't geen *Grotius van de Chriſtelijke Godsdienſt* heeft *in 't* IV. *boek cap.* 8. Ook moet niemant niet onbekent zijn, wat de Theologanten van Gods voorſienigheit leeren volgens Pſalm LXXII. 18. LXXXVI. 8. en CXXXVI. 4. Waar van *Stillingfleet in ſijn heyl. Oorſpronk. l.* II. *c.* 9. Met meerder recht konnen wy nu D. Bekker beſchuldigen, dat hy de Bewijs-redenen van Chriſti Eer en Leer te niet doet, waar mede de Outvaders ſo in haar ſchik waren, en de ongeloovige Joden en Heydenen bekeerden, gelijk 't klaarlijk te ſien is by *Juſtinus*, maar de duitſche Leeſer kan hier van na ſien 't geen *Grotius* ſchrijft in ſijn Boek *van de Chriſtelijke Godsdienſt*, *in 't tweede Boek* cap. 5. en *Stillingfleet* in *ſijn heyl. Oorſpronkelijkheden*, *in 't* II. *Boek cap.* IX. §. 4.

XVII. Soude men uit de Schriften der Outvaderen konnen aanmerken, dat men de oorſpronk van de Leere van den Duyvel, die de Kerke doen gehad heeft en noch heeft, niet de Heydenen toeſchrijven kan, 't welk evenwel D. Bekker met alle krachten wil ſtaande houden, om, ſoo het

ſchijnt,

ſchijnt, de eere te hebben, dat hy de Heydenſche dwalingen gecorrigeert heeft. Maar wie ſoude ſich laten voorſtaan, dat de eerſte Chriſtenen deſe dwalinge van Heydenen overgenomen, daarſe de Duyvel in de naam van Jeſus uitwierpen? Ook ſal geen redelijk menſche gelooven, dat de Leeraars door deſe dwaling verleid zijnde, de ſiekten alleenlijk geneeſen, ſonder dat de naam van God iets daar toe brachte; ofte dat de bekeerde en herſtelde menſchen uit de Joden en Heydenen, de oude dwaling noch niet afgeleit en wat beters geleert hebbende, ſouden de Chriſtelijke Religie hebben konnen aannemen? Maar *Hobbes* heeft D. Bekker al wederom bedrogen, ſeggende in *ſijn Leviathan* cap. XLV. *dat de Leere van de Duyvelen noch een overblijfſel is uit het Heydendom.* Ter contrarie, Hobbes, wat de Heydenen van de Duyvelen geleert, dat hebben ſy van de Joden en uit haar Religie ontleent, gelijk wy ſien by *Auguſtinus* en *Euſebius*, en de duitſche Leeſer by *Grotius van de Chriſtelijke Godsdienſt, in 't 4. Boek* §. 2. en *Sillingfleet* in ſijn heylige *Oorſpronkelijkheden in't* III. Boek cap. III. *Voſſius*, *Steuchus Eugubinus*, *Seldenus* en *Plutarchus* leeren 't ſelve, maar ſy hebben in 't Latijn geſchreven. Soo dat het even ſoo ongerijmt is met *Hobbes* te ſtellen, dat alle ſtellingen in 't Euangelium haar oorſprong uit het Heydendom hebben; als met *Martham* en *Spencerus* te gelooven, dat der Joden geloove ſijn oorſprong van de *Ægyptiers* hebbe. En als nu lang genoeg gewerkt en gewoelt is, wie ſal eindelijk gelooven, dat de Joden haar gevoelen van de goede Engelen of van de Heydenen overgenomen hebben? miſſchien een Sadduceen, *die noch Geeſt noch Engel geloofde;* maar hy ſal moeten verſtommen, als hy Moſes inſiet, al is 't dat Hobbes ſijn hand hem na vermogen biet in *ſijn Leviathan* cap. XXXIV. om dit t'ontkennen. Wederom, indien der Heydenen gevoelen van de goede Engelen van de *Hebreen* overgenomen is, wie ſal ſoo uitſinnig zijn, dat hy terſtont *Hobbes* toevalt al redeneert hy uit een geheel ander fondament? De Schriftuur is hier van klaar, Gen. III. Job I. 2. Reg. XXII. Zach. III. daar ſoo der goede als booſe Engelen oorſprong duydelijk aangeweſen en te kennen gegeven word.

XVIII. Vorders ſoude ik dit noch daar uit halen konnen, dat het gevoelen van uitwerpinge des Duyvels de Chriſtelijke Religie noit tot ſchande, maar altijd tot eere geſtrekt heeft. Want daar in ſtelden ſy het point van glorie, datſe niet alleen de ſiekten genaſen, maar ſelf ook 't rijk des Satans door haar gelooof aanvegteden en verſtoorden, waar van *Euſebius* ſchrijft in *Præparat. Euangel. lib.* IV. *c.* XXI. & *lib.* V. *c.* I. So hebben dan de oude Chriſtenen van de Duyvel ſoo niet gelooft, als Doct. Bekker hebben wil, en zijn volgens aan die ſelve laſteringen ſchuldig als wy, vermits ſe de Duyvel deſelfde naamens, eygenſchappen en werkingen toeſchrijven, waar uit de rechtgeloovige Kerke Chriſti Godheit te bewijſen plegt. *Juſtinus* de Martelaar bewijſt hier uit alleenlijk de glorie des Eenigen Gods, dat men in de Chriſtelijke Religie de Duyvelen door 't Gebed kan uitdrijven, die ſich ſoo tegen God en Chriſtus aankanten. Dwaasheit is 't dan te gevoelen, dat die de Duyvel ſoo hoog ſtellen als God en Chriſtus, die gelooven, dat alle machten der Hellen door haar Gebed konnen overwonnen worden. Ja indien D. Bekker ons geloove met recht beſchuldigt, ſoo heeft het Chriſtendom

meer

meer ſonde als 't goddeloſe Heydendom. Want de Heydenen hebben altijd te vooren onderſtelt, dat de booſe geeſten de hoogſte God onderdanig zijn, wie kan nu denken dat de Chriſtenen noch dwaaſer ſouden geweeſt zijn, daarſe ſich roemen 't rijk des Satans door Goddelijke Kracht overwonnen te hebben? Men ſoude D. Bekker noch meerder perſſen konnen, maar het moeſte geſchieden met de antwoord, die *Origenes* op de tegenwerpingen van *Celſus* gedaan heeft. Maar om datſe de duitſche Leeſer niet nalien kan, ſal ik 't alleen by 't latijnſche beruſten laten.

XIX. Eindelijk ſoude ik dit point van de getuygeniſſen der Outvaders daar mede eindigen, dat men geenſins daar uit beſluyten mag, dat de Outvaderen licht van de Heydenen in 't gevoelen van den Duyvel hebben konnen verleid werden, om datſe een of ander miſlag van de Geeſten en van de Engelen gehad hebben. Want neemt eens, ſy hadden iets van de natuur der Geeſten en van den Val der goede Engelen, van de Heydenen en Joden, ſoo 't ſchijnt, overgenomen, ſy konden ſich immer daar in niet bedriegen laten, alſe geloofden, datſe de Duyvel uitwerpen konden, daar het openbaarlijk en in aller Menſchen oogen, ſelfs in præſentie van haar vyanden geſchiede, ofte ſich daar over verheugden, en de ongeloovige ſelve ſulks toeſtaan moeſten. Maar late wy eens deſe miſlagen inſien, of men ſe niet verbergen ofte ontſchuldigen kan. Ten eerſten hebben de Outvaders veel geſproken van een *Bewaar Engel*, maar ik weet niet offe dit wel van de Heydenen gehaalt hebben, vermits men diergelijken ook iets by de Platoniſche Philoſophen vind, en waarom ſoude deſe miſlag niet van de oude Hebreen konnen afgeleid werden, daar toe haar eenige Schriftuurplaatſen occaſie ſchijnen gegeven te hebben? Ten minſten is dit gevoelen Godes Monachie niet nadeelig, veel meer beveſtigtſe, dat de Engelen *dienſtbare Geeſten* ſijn. Heb. 1. 14. 't Volgt ook niet, ſy hebben dit met de Heydenen gemeen, ergò alle haare beuſelingen en ſotte meenigen. Behalven dit geloofden zy, datſe door deſe Engel van de Duivel bewaart wierden, waarom wordenſe nu nevens ons beſchuldigt datſe Gods Monarchie verſtooren en Chriſti Rijk te niet doen? Deſe miſlag is ook ſoo groot niet, als ſy wel geſtelt word. Ja eenige van de Gereformeerde Kerke ſelve hebben niet geſchroomt deſelve te defendeeren, gelijk te ſien is by *Zanchius de Angelis* en *Voſſius de Theol. Gentil. lib. 1. cap. 6.* En hoe hoog dat men het neemt, men kan die miſlag noch eerder verdragen als D. Bekkers, wanneer hy de Engelen in den Hemel verſluit, en haar de minſte werkingen niet toeſtaan wil.

Ten tweeden hebben eenige Outvaders de Engelen lichamelijk geſtelt. D. Bekker citeert alleenlijk *Tatianus*, een Man die onder de Outvaders ſoo groote Authoriteit niet heeft. Maar neemt eens, daar zijn van outs veel van dit gevoelen geweeſt volgens *Petavius*, *Voſſius* en *Sviceru*s; ſoude D. Bekker dan wel onkundig zijn, datſe maar in ſeeker geval de Engelen lichamelijk geſtelt hebben? En dit is geſchied, eerſtelijk, wanneerſe deſelve aanmerkten als werkende in de wereld ofte Gods plaatſe in 't een of ander uit te rechten vertredende, daarſe nootſaakelijk voor die tijt lichamen aannemen moeſten. Vorders hebbenſe ook ſoo van de Engelen geſproken, wanneerſe het verſchil tuſſchen God, de Hoogſte Geeſt en de Engelen wilden te kennen ge-

ven, dieſe ſoo groot ſtelden, dat de Engelen ten aanſien van God gelijk als lichaamelijk ſcheenen. Aldus verklaart dit gevoelen *Damaſcenus* en *Auguſtinus*. En daar van daan komt het ook, dat deſelfde Schrivers, die de Engelen lichaamelijk ſtellen, op een ander tijt en plaatſe belijden, datſe ſonder lichaam zijn. Siet nu eens wiens dwaalinge ſwaarder te wegen is, of der Outvaderen, die haar gevoelen na de ſtoffe, gelegentheit en tijt geſchikt, of D. Bekkers en der nieuwen Philoſophen, die de Engelen en Geeſten alle werkingen op de lichamen affnyden, en met een voorgeven, dat de geſchapene Geeſten naauwelijks van God aan de ſimpliciteit verſchillen, om dat de natuur van de Geeſt alleenlijk in denken beſtaat en God maar twee eigenſchappen heeft, te weten verſtand en willen?

Maar miſſchien was de derde misſlag der Oudvaderen de grootſte, daarſe voorgeven dat de Engel op een vleeſchelijke wijſe by de dochteren der menſchen gewoont, en uit haar reuſen voortgeteelt hebben. Maar waarom deſe misſlag uit het Heidendom gehaalt? Ter contrarie, *Valeſius* meent, dat de Heidenen uit Moſes Hiſtorie Gen. VI. 2. haar minder Goden en Dæmons gehaalt hebben, *Euſebius* is in 't vermoeden, dat de Heydenſche Poëten daar uit genomen hebben, watſe van vermenginge der Goden met de Wyven, en met een van de Reuſen en halve Goden geſchreven hebben. Wy konnen niet ontkennen, dat de Joden al voor ouds in dit gevoelen geſtaan hebben, vermits niet alleen *Philo* en *Joſephus*, maar ook de Griekſche Overſetters van 't O. T. na deſe ſijde hellen. Geen wonder dan, dat de Outvaders daar mede ook zijn beſmet geworden. Evenwel kan men dit in haar noch ſoodanig ontſchuldigen, dat men haar niet voor dwaſe nabotſers der Heydenſche beuſelingen behoeft uit te kryten. En hier in is ons *Heideggerus* ſelve voorgegaan *in Theol. Patriarch. Exercit.* XI. die 't ook Chryſoſthomus verwijt, en quaalijk af neemt, dat hy ſich tegen de misſlagen der Oudvaderen ſoo hart aankant. Hebben eenige gedwaalt, ſy hebben 't niet alle gedaan, geen redenen dan voor D. Bekker om dit de geheele Kerke op te dringen. Hebbenſe gedwaalt, haar dwalinge raakt niet de goede Engelen, maar de quaade, geloovende van haar datſe die ſonde gedaan, nadienſe al geſondigt hadden, en daarom uit den Hemel geworpen waren, gelijk eerteits veele Joden geloofden, als wy by *Hoornbeek* leeſen *de Converſione Judæor.* Lib. V. C. 1. Maar dit moet men van haar ſoo quaalik niet opvatten, vermitſe doen noch onnoſel waren en niet wiſten, hoe ver de Duyvelen op de lichamen werken konden, gelijk te ſien is by *Auguſtinus* lib. IX. *de Civit.* Ten minſten kan men al wederom deſe misſlag beter inſchikken en verdragen als de misſlag van de nieuwe Philoſophen, die alle werkingen des Duyvels op de lichamen ontkennen, en mits deſe de beſetene van de Duyvel in 't Euangelium. Een ſonde die by na ongeloof mag genoemd werden, Ja hebben de Outvaders gedwaald, 't is meeſt daar by toe gekomen, datſe de H. Schriftuur van de t'Seventig Overſetters te veel toe betrouwt hebben, dewijlſe geen Hebreeuwſch verſtonden, daar in die misſlag ſchijnt gefondeert te zijn. Maar indien onſe Philoſooph ſich ſelve meer als de H. Schriftuur toe betrouwt, verwerpt

werpt hy by na de Euangeliſche Hiſtorie in 't geheel, en verdraait de woorden daar in duſdaanig, dat hy met meer recht een uitveger van de H. Schrift, als een uitlegger mag genoemd werden. Meerders ſullen wy van deſe ſtoffe niet verhandelen, de verſtandige Leeſer ſal hier licht ſien konnen, dat het D. Bekker meer betaamt hadde de Oudvaders haare misſlagen te bedekken, als aan 't gemeen volk en goddeloſe ſpotters deſelve te openbaren, indien hy niet meer ſijn eygen eere als de Authoriteit der Chriſtelijke Kerke had willen ſoeken.

X. SNYDINGE.

Een Bewijs-reden uit de Theologie der Outvaderen genomen ten tijde der Reformatie.

XX. WY ſouden nu de volgende tijden konnen inſien, maar 't is ons voornemen niet ſoo heel hard op 't algemeen conſent en overeenſtemming des menſchelijken Geſlachts ende der Chriſtenen te dringen. Daarom ſullen wy maar in 't kort de beginſelen van de Reformatie behertigen. Daar ſien wy nu alwederom, dat de Reformeerders der Heydenen leere van de Duyvel gehouden en de Papiſten gevolgt hebben. Ver van daen is 't, dat ſe die ingewortelde dwalinge gecorrigeert, (ſy hadden andere dingen waar te nemen) datſe ook niet geſchroomt hebben deſelve een plaatſe in haar belijdeniſſen te geven, 't welk geen geringe ſchande is. Soo moeſte ſich dan D. Bekker niet alleen de Joden en Heydenen, maar principalijk de Chriſtenen, en in 't byſonder de Gereformeerde tegen ſtellen. Maar hy moet evenwel ook dit weten, dat de Reformeerders veel dingen in der Papiſten leere van den Duyvel geimprobeert en beriſpt hebben, als in hare ſchriften te ſien is. Ondertuſſchen kondenſe de geheele Leere niet verwerpen, of ſe ſouden de Kerke in perijkel geſtelt hebben van Epicuriſtery en Sadduceërey, en haar geloof ſoude in geen gering vermoeden gekomen zijn. Want men hadde al ten tijde van haar Libertinen, die van diergelijke godlooſe gevoelens profeſſie maakten, alſoo dat ons D. Bekker niet veel nieuws ſegt, maar de oude dwaalinge vernieuwt heeft. Maar de ſchrandere *Calvinus* heeft ſich doen dapperlijk tegens haar aangekant en haar dwaalingen in een byſonder Boek gerefuteert, 't welk ſoodanig geſtelt is, dat men ook D. Bekkers miſlagen ten meeſten deele daar uit met een goed ſucces ſoude wederleggen konnen. Wy hebben daar van een ſtaaltje gegeven in ons Latijnſch Tractaat, en wy verwachten hoe 't D. Bekker aangeſtaan heeft. De Duitſche Leeſer kan naſien wat *Calvinus* heeft geſchreven in ſijn *Inſtitutie* in 't 1. *Boek cap.* XIV.

XI. SNYDINGE.

Aanmerkingen over de gene, die D. Bekkers voorgangers geweeſt zyn, in't byſonder van de drie aarts-bedriegers, David Joris, Spinoſa en Hobbes.

XXI. ALdus was 't begin van de Reformatie, daar is ook in de volgende tijden geen veranderinge, aangaande dit point, voorgegangen, ja, om de Vry-geeſten allen toegang af te ſnijden, heeft men voor goet gevonden 't ſelve mede in de Belijdeniſſen en Symbolen te brengen, gelijk uit de Confeſſie blijkt, die de Koning van *Spangien* overgelevert is, daar in de XII. *Art.* de dwaalinge der Sadduceën, waar mede doen *David Joris* de wereld beſaijen wilde, wel expreſſelijk verdoemt word, op dat men niet meenen ſoude, dat de Gereformeerde Kerke in dit gevoelen met hem over een quam, ſchoonſe de by-geloovigheden der Papiſten reformeerde. Dit moet dan nootſakelijk aangemerkt werden, op dat men ſien mag, hoe wijſelijk ſich de Theologanten t'allen tijden daar tegen geſtelt hebben. D. Bekker ſal ondertuſſchen niet qualijk nemen, dat wy eenige ſtellingen van *David Joris* met de ſijne vergelijken, en hem noch twee andere by voegen, welker ſchriften hy wel ſchijnt geleſen te hebben. Daar heeft ook niemant te denken dat dit uit nijt en afgonſtigheit tegen hem geſchied. Hy heeft ten eerſten alarm geblaſen en de geheele Chriſtelijke Religie niet alleenlijk veel laſteringen opgedrongen, maar ook de Spotters occaſie gegeven, deſelve erger als of ſe heydenſch ware, te beſpotten. Wat *David Joris* van de Engelen en Duyvelen gelooft, heeft Hoornbeek in 't Latijn beſchreven, en D. van der Hooght heeft alreede iets in Duitſch daar van geſeid. Sijn gevoelen komt daar op uit: *Dat de Engelen niet onlichamelijke zelfſtandigheden zyn, maar ſimpelyk gedachten en bewegingen der ſielen; gelijk de Duyvels niet anders als de ſtrijd des vleeſches tegen de ſiele of geeſt.* Hy ſtond niet toe dat de Engelen of de Duyvelen iet in de wereld deden. Daarom laſterde hy, dat de Chriſtenen de Duyvel ſoo hoog vreeſden als God, en beroemde ſich, dat hy de Duyvel uit de wereld verbannen ſoude. Ja hy was ſoo ſtout, dat hy de Duyvel tergde en uiteiſchte, indien hy iets met ſpooken of andere werkingen vermogte. Daar na bekende hy dat hy de Satan noit gelooven ſoude, en met een ook niet, dat Lucifer met ſijn Engelen voor des Menſchen val geſondigt heeft. En al was 't, dat de Schriftuur hem 't contrarie leerde, hy gootſe in alderhande formen, tot dat hyſe van de rechte ſin af drayde. De Duyvel was hem al mede ook een tegenſtander, een vyand, de oude Menſch; ja d'een Menſch was des anderen Satan. Siet ſijn *Wonder* Boek *Tom.* II. *cap.* 30. Maar, als men de Schrijvers gelooven kan, ſoo heeft hy daar voor niet weynig lijden moeten, vermits geſeid word, dat hy geduurig met phantaſyen, droomen en ſpooken is gequelt geweeſt. Hoe conſtant hy ook ſijn gevoelen gedefendeert aan *Anna van Oldenborg*, is te ſien in de Brieven van D. van der Hooght.

Van

Van *David Joris* komen wy tot Spinoſa, die na ſijn gronden de kracht aller minder oorſaaken (cauſarum ſecundarum) loochende, en de wereld tot God maakte. Dienvolgende diſputeert hy ook tegen de ſonde der Engelen en onſe eerſte Ouders, ſeggende in ſijn *Staatkundige Verhand.* in 't 2. cap. "Indien het in des eerſten Menſchen macht ſtond te vallen en niet te vallen, indien " hy ook ſijn volkomen verſtand hadde en ſijn natuur onbedorven was, " waar is het dan van daen gekomen, dat hy willens en wetende ge- " vallen is? Maar ſy ſullen ſeggen, dat hy van den Duyvel bedrogen is. " Maar wie is deſe geweeſt, die de Duyvel ſelve bedrogen heeft? wie heeft " hem, die de wijſte was van alle creaturen, ſoo dwaas gemaakt, dat hy " wilde grooter zijn als God? poogde hy dan niet, geſond van verſtant " zijnde, ſijn weſen, ſoo veel in hem gelegen, te bewaren? Wyders " hoe heeft 't geſchieden konnen, dat de eerſte Menſch, ſijn volle ver- " ſtant hebbende en Heer over ſijn wille zijnde, bedrogen wierde en ſijn " verſtand gevangen nemen liet? Want indien hy de macht gehad heeft, " ſijn verſtant recht en wel te gebruyken, ſoo heeft hy immers niet bedrogen " konnen werden: want hy heeft nootſaakelijk ſijn beſt doen moeten ſijn we- " ſen en ſijn geſont verſtant, ſoo veel in hem was, te bewaaren. Nu on- " de ſtelt men dat hy 't in ſijn macht gehad heeft, ergo heeft hy ſijn geſont " verſtant nootſakelijk bewaart en niet konnen bedrogen werden. "

Hierom doet hy ſijn beſt, om ſijne navolgers en Creaturen wijs te maken, dat der Joden en Chriſten gevoelens allegaar phantaſien en fabulen zijn, en om ſijn ſeggen eenigen ſchijn van waarheit te geven, dicht hy haar die laſteringe op, als offe van de Satan een tweede God maakten, en de waare God tegenſtelden. Daarom ſchrijft hy aan *Albertus Burgius*, die daar over bedroeft was, *dat hy ſich van de Vorſt der booſe geeſten ſoo verleyden liet*, in ſijn LXXIV. Brief aldus: *Maar, ik bid u, weeſt wel gemoed. Keer weder tot u ſelve. Doen gy wel by u verſtant waart, bad gy, ſoo ik niet bedrogen ben, d'oneindige God aan, door welkers kracht alle dingen volſtrektelijk (abſolutè) gedaan, en onderhouden worden. Maar nu droomt gy van een Vorſt, Gods Vyant, die, tegen wil en dank van God, de menſchen ten meeſten deel (want de goeden zijn'er weynig) verleit en bedriegt, dewelke dierhalven van God aan deſe meeſter der ſchelm-ſtukken overgelevert worden, om voor eeuwig gepeynigt te weſen. Lijd dan de Goddelijke Gerechtigheit dat de Duyvel, ſonder geſtraft te worden, de menſchen bedriegt, en geenſins dat de menſchen, die ſchandelijk van de Duyvel ſelf bedrogen en verleid worden, ongeſtraft blijven?* Ja in deſelve Brief ontkent hy ook noch op een andere wijſe de werkingen des Satans. Want als hem A. Burgius gevraagt hadde, " hoe dat hy wiſte, dat ſijne Philoſophie de beſte ſy, en alle de an- " deren te boven gong, die men ooit in de wereld onderweſen heeft, noch onderwijſt, of ooit namaals ſal onderwijſen, geeft hy tot antwoord: *dat hy dat weet op deſelfde wijſe, als hy weet dat de drie-boeken van een drie-boek met twee rechte boeken gelijk zijn: en niemand, die geſond van harſſenen is, ſal ſeggen dat dit niet genoeg is, noch NB. van onreyne geeſten droomen, die ons valſche denkbeelden, met de waare gelijk, inblaſen: want het waare wijſt ſich ſelf, en het valſche aan.*

Daar ſietge verſtandige Leeſer, hoe ſwaarlijk ſijne methode van redeneren door denk-beelden met het oude gevoelen van den Duyvel beſtaan kan. Ja Carteſius ſelve heeft voor de Duyvel geſchroomt, daar hy in ſijn overdenkingen de eerſte waarheid uitvinden wil, tot dat hy eindelijk een God uitgevonden, die niet bedriegen kan, en die de oorſaake en Autheur is van alle klaare begrijpen en denk-beelden.

Maar 't ſoude ſoo ver met die methode van Philoſopheren niet gekomen zijn, als men na de gronden van de Chriſtelijke Religie geloofde, dat'er booſe geeſten waren, die de ſinnen der ongeloovige verblinden 2 Cor. IV. 4. De weg van aan alle dingen te twyffelen, in te ſlaan, op dat het verſtand van alle vooroordeelen bevrijt werde, ſal daar ook niet veel helpen. Daar zijn al voor ouds Ketters geweeſt, die men Manicheen noemde, die deſe weg ingeſlaan hebben, en Auguſtinus bekent dat hy mede van dit gevoelen geweeſt is, dat men door twijfelen tot de waarheit komen, en de wereld daar door van haar dwaalingen verloſſen konde, maar al te vergeefs. Nu dit blijkt dan klaar, dat Spinoſa geen ding meerder tegen de borſt is en ſijn methode van te redeneren meerder tegenſtaat, als de werkingen des Satans.

De derde van deſe is *Thomas Hobbes*, en indien ik wel toeſie, ſoo heeft D. Bekker wel meeſt met ſijn kalf geploegt. Hy gaat wel ſoo ver niet, dat hy met hem alle dingen tot lichaamen en groove ſtoffen maakt, nochtans is hy met hem hier in eens, dat hy de Engelen en Duyvelen loochent en haar de minſte werkinge niet toeſtaat, en daar hy de Schriftuur tegen hem aanſiet, deſelve na ſijn goet vinden uitlegt en verdraait. Wy ſullen ſijn gevoelen, 't welk wy in ſijn Leviathan vinden, in 't kort voorſtellen, op dat de Leeſer ſien mag, van wien D. Bekker geleert heeft de H. „ Schriftuur te verkeeren. Door het woord Engel verſtaat hy gemeenlijk „ een *Geſant*, ende meeſt wel een *Geſant Godes*, of ſoo iets, daar door God „ zijn extraordinare tegenwoordigheit en openbaaringe van zijn macht, „ byſonderlijk door een droom of geſigte, bekent maakt. Daarom is hy „ in de Wolke, die de Kinderen Iſraëls geleide, een Engel, Jacob heeft „ ook Engelen geſien Gen. 28. 12. maar in ſijn ſlaap, dat is, teekenen „ van Gods byſondere tegenwoordigheit. Vorder, dat de Heydenen van „ haare inbeeldingen goede en quaade *Dæmones* gemaakt, en de Joden „ op den ſelven grond de verſchijningen en inbeeldingen voor Engelen „ of Duyvels gehouden, dieſe de maan of vallende ſiekte toegeſchreven „ hebben. Dit ſchrijft hy in 't XXXIV. Capit. en in 't XXXVIII. merkt hy aan „ dat de woorden *Satan* of *Duyvel* geen byſonder of ondeelbaar (indivi- „ dueel) Perſoon te kennen geven gelijk de eygen namen, die aan yemant „ in 't byſonder gegeven zijn, gemeenlijk doen moeten, maar alleenlijk „ een bedieninge, of hoedanigheit, waarom ſy ook voor gemeene na- „ men moeſten gehouden werden. En dat men deſelve niet onovergeſet „ behoorde gelaaten te hebben, gelijk in de latijnſche en hedendaagſche „ Bybels gedaan is, om datſe daar door ſchynen eygen namen van *Duy-* „ *vels* te zijn, en dat hier van daan dat quaad komt, dat de menſchen „ ſoo lichtelijk verleit worden, om de leere der Duyvelen te gelooven,

die

die voor ouds der Heydenen Gods-dienſt was, en recht tegen den Gods- "
dienſt van Moſes ende Chriſtus aanging. Volgens ſchrijft hy in 't XLIV. "
Cap. In de Schriftuure word noch van een ander macht gewag gemaakt, "
namentlijk van de Overheden ende de Machten der duyſterniſſe deſer "
eeuwe, van 't Rijk des Satans, en van 't Vorſtendom van Beëlzebub "
de Overſte der Duyvelen, dat is, over de phantaſmata ende verſchij- "
ningen, die ſich in de lucht komen te openbaaren. Volgens dien wor- "
den die geene, die onder ſijne heerſchappije zijn, *Kinderen der Duyſter-* "
niſſe genoemd, zijn alſoo deſe Dæmones, phantaſmata en geeſten der be- "
drieginge, byſpreukelijk (allegorice) een en deſelve ſaak. Dit dan over- "
wogen zijnde vind men, dat het Rijk der duyſterniſſe anders niet en "
is als een confœderatie of 't ſamen-rottinge van bedriegers, dewelke, om "
over de menſchen in deſe tegenwoordige wereld heerſchappije te "
verkrijgen, door duyſtere en dwaalende leeringen haar beſt doen, om "
het licht der Natuur ende des Euangeliums in haar uit te bluſſchen, op "
datſe alſoo onbequaam mochten zijn, om in het Koninkrijk Godes, dat "
te komen ſtaat, aangenomen te worden. "

Van deſe ſoorte was de vyant in de nacht van onſe natuurlijke onwe- "
tenheit, zaayende daar onkruid van allerhande geeſtelijke dwalingen, en "
dat heeft hy vooreerſt gedaan met ons te abuſeeren, en buyten 't licht "
van de Schrifture te brengen, en volgens, met het invoeren van de Duy- "
vels-leere der Heydenen, dat is, hare fabelachtige leere, aangaande de "
Duyvelen dewelke niet anders en waren, dan Afgoden en inbeeldingen "
van 's Menſchen herſſenen. Dit is 't begin van ſijn XLIV. Capitt. in't "
vervolg doet hy ſijn beſt, de Leere van de Duyvelen uit verſcheyde over- "
blijfſelen van eenige andere Gods-dienſten, voornamentlijk, der Hey- "
denen af te leyden, gebruykende hier in 't byſonder de plaatſe 1 Tim. 4. "
1, 2. Te weten, deſe heydenſche beſmettinge was metter tijd ook on- "
der de Joden voort-gekropen, al hoewel ſe de naam van *Dæmon* niet als "
de Grieken beyde goede en quade geeſten toeſchreven, maar alleenlijk "
aan den quaden. Daarom gavenſe aan alles dat quaat was niet alleen de "
naam van *Dæmon*, maar ook ſomtijds van *Cacodæmon*, dat is, van een "
quaden Geeſt of *Duyvel*. De gene nu, die ſy *Dæmoniaci*, dat is, *beſete-* "
nen van den Duyvel noemden, dat waren de luyden; die wy ſeggen dul "
te zijn, of de maan- en vallende-ſiekte te hebben, ofte die by gebrek van "
verſtant iets ſpraken, datſe dochten ongerijmt ofte abſurd te zijn. Daar na "
werpt hy ſich ſelve tegen: Indien deſe Leere der Joden niet waar hadde "
geweeſt, waarom heeft onſen Saligmaker deſelve niet tegen geſproken? Ja, "
waarom hy by ſommige gelegentheden ſodanige manieren van ſpreken ge- "
bruikt, die deſe ſaake ſchijnen te beveſtigen? Indien door de Duyvel de "
Phreneſie, de Maan-ſiekte ofte een lighamelijke geeſt moet verſtaan wor- "
den, en onſe Saligmaker tot den Duyvel ſpreekt ende beveelt uit yemant "
te verhuyſen, of ſijne tale niet ſeer oneygentlijk is? of de ſiekten ende ge- "
breken horen? Maar hy geeft tot antwoord: dat het bevel onſes Salig- "
makers niet oneygentlijker geweeſt is, als de beriſpinge, die hy aan de "
koortſe, winden, en zee gedaan heeft, die mede niet horen konden, "

„ en dat de Heere Jeſus op die manier geſproken, als de Joden gewent wa-
„ ren hare ſiekten aan te ſpreken.

„ Vorders komt hy op de Verſoekinge Chriſti by Matth. IV. 1. daar hy
„ ſtelt dat het onmogelijk is, dat de Heere Jeſus des H. Geeſts vol zijnde
„ van de Duyvel met gewelt heeft konnen weg-gevoert werden: Ende wan-
„ neer, ſegt hy, geſeit word, dat hem de Duyvel op een ſeer hoogen berg
„ nam, ende hem toonde alle de Koningrijken des Werelds, ende hare
„ Heerlijkheit, ſoo moeten wy evenwel niet gelooven, dat hy is beſeten
„ geweeſt, ofte dat hem de Duyvel eenig gewelt heeft aangedaan, nochte
„ dat'er een Berg in de Wereld gevonden word, volgens den letterlijken ſin,
„ die hoog genoeg is, waar van daen dat de helft van de Aart-kloot ſoude
„ konnen geſien worden. Wat kan'er dan voor een ander ſin in deſe plaat-
„ ſe beſpeurt worden, als deſe, dat hy van ſich ſelve in de Woeſtijne geko-
„ men is, en dat dit weg-brengen van de wilderniſſe na de ſtad, en van
„ daar na den Berg, een Geſichte geweeſt is? Want hier mede ſchijnt de
„ maniere van ſpreken van *Lucas* overeen te komen, dewelke niet en ſeid,
„ dat hy *van* of *door*, maar *in den Geeſt* daar geleit wierde; het welk wel
„ met de Nature van een Geſicht overeen komt. Daar na werpt hy ſich de
„ plaatſe tegen, Luc. XXII. 3. daar de Satan in Judas hert voer. Maar hy
„ antwoord, dat men daar door verſtaan moet de vijantlijke genegentheit
„ in Judas om zijn Heer en Meeſter aan de Joden voor geld te verkoo-
„ pen en over te leveren. Want gelijk het vry hart vallen ſoude te ſeg-
„ gen, dat de Duyvel in Judas gevaren was, eer dat hy eenige vijantlijke
„ tekenen ende genegentheden getoont hadde; alſoo ſoude 't niet paſ-
„ ſen, datmen ſeyde, dat hy eerſt Chriſti vijant in ſijn hert geweeſt is,
„ en dat de Duyvel naderhand in hem gevaren is. Derhalven ſoo kan
„ men alhier ſien, dat het varen des Satans in Judas, ende het quaad
„ opſet, dat hy hadde om Chriſtum over te leveren, een en deſelve ſaake
„ geweeſt is.

„ Eindelijk beſluit hy: Des-niet-te-min, ſoo heeft de tegenſtrijdige
„ Leere, dat'er onlighaamelijke geeſten ſouden zijn, tot noch toe in de
„ Kerke ſoo ſeer de overhand gehad, dat het gebruik van Beſweeringen,
„ (dat is, het uitwerpen der Duyvelen, door adjuratie) hier op gebouwt
„ is, daar nochtans (alhoewel dat het ſelden, ende ook met geveinſt-
„ heit word in 't werk geſteld) evenwel die macht niet t'eenemaal tot ons
„ gekomen is. Dat'er in de eerſte Kerke veele van den Duyvel beſeten,
„ en weynig dulle en andere byſondere ſiekten geweeſt zijn, en dat wy in
„ deſe tijd daar-en-tegen van veel dulle, en weynig beſetene hooren en
„ komt niet voor uit eenige veranderinge van de Natuur, maar alleen
„ uit de veranderinge der namen van de ſiekten.

Dit is nu het gevoelen van Hobbes, 't welk wy daarom ſoo breet hebben voorgeſtelt, dat wy niet weten, dat dit van yemant ſoo duydelijk voorgeſtelt is. De Chriſtelijke Leſer kan daar uit ſien, wat gelijkformigheit 'er is tuſſchen Hobbes ſtellingen en D. Bekkers. En al is 't dat hy alles uit Hobbes, al hoewel in een ander form en ordre, in ſijn Boek overgenomen, gelijk de Leſer klaarlijk ſien kan, nochtans heeft hy deſe Hobbes niet eens geciteert,

citeert, misschien na sijn goetdunken wijsselijk, op dat men niet met vooroordeel las, 't geen hy nieuw ofte scherpsinnig wilde sehijnen geschreven te hebben. Hy hadde evenwel die niet behoort met stilswijgen voorby te gaan, van die hy soo veel geleert hadde. Want die toont sich tegens sijn Leeraar ondankbaar, die sijn uitvindingen voor de sijne uitgeeft en sich soo draagt, als of hy de Autheur van soodanig een wijs werk was, daar over sich de geheele Wereld te verheugen hadde.

XII. SNYDINGE.

Dailjons gevoelen word voorgestelt en wederlegt.

XXII. MAar met Dailjon handelt D. Bekker op een ander wijse. Want, na dat hy de Leere van een Duyvel of van hem geleert, of door hem daar in bevestigt was, soo gedenkt hy sijner heel dikmaals. Men soude hier by gelegentheit, dat dese Daljon een Fransman is, konnen met een bybrengen in wat staat daar de Gereformeerde Kerke is, na datse nu laast van God soo schrikkelijk is besogt geworden. Te weten, de genegentheid tot de nieuwe Philosophie overhand genomen hebbende heeft veroorsaakt, dat men ook onder haar de articulen van de H. Drie-eenigheit, van Christi Menschwerdinge, en van de Genade in twijfel getrokken ofte quaalijk verklaart heeft. Maar dit alles breder op te halen soude onse droefheit wel konnen vermeerderen, maar geensins minderen. Wy hebben ondertusschen reden om te vreesen, dat het onheil daar ontstaan zijnde, niet ook onse Landen besmette, nadiense haare gevoelens mede overbrengen, en van Predikers gepresen worden, die in groot aansien zijn. God wende doch alles quaade van ons! Maar tot onse saake wederom komende, misschien sal het den Leeser niet verveelen, dat wy een weynig van dese Daljon handelen. Doch hoe aangenaam het D. Bekker sijn sal, weet ik niet. Hy heeft voor desen in Vrankrijk het ampt van een Predicant waar genomen, maar nu is hy onder de Vluchtelingen te London een balling. 't Is niet lang geleden dat hy t'Amsterdam een Boek uitgegeven, daar in hy het Gereformeerd Geloof na behooren defendeert, maar hy heeft daar noch by gevoegt een Tractaat van de Duyvelen, daar in hy bewijsen wil, dat'er maar een Duyvel is. In dese leere heeft nu D. Bekker groot behagen genomen, terwijlse hem te pas quam, daar hy alle sijn tegenstaanders van lasteringe beschuldigen wilde. Ook quam hem wel te pas, dat Daljon stelde, dat de Joden en Christen gevoelen van veele Duyvels zijn oorsprong van de Heydenen hadde, brengende tot bewijs de Griekse namen, als of de Hellenisten, beginnende Grieks te spreken, die niet soo noemen konden, diese al te vooren gelooft hadden. Eindelijk stond hem ook dat wel aan, dat Daljon door de besetene mede luyden verstaat die met d'een of d'andere swaare siekte beladen waren, en diervoegen heeft hy veele plaatsen van hem geleert verkeeren en verdraaijen, 't welk hy misschien niet hadde wagen durven, was hem niet een Predicant van de Gereformeerde Kerk voorgegaan. Evenwel heeft

Daljon dit niet uit deſelfde inſicht gedaan als D. Bekker. Hy redeneert niet uit de Philoſophie, hy verbant de Duyvel niet in de Hel, hy laat de Hiſtorie van Chriſti verſoekinge en van Job in zijn geheel, hy bekent, dat de Duyvel de Apoſtelen heeft willen ſiften, Judas in 't herte gegeven ſijn Meeſter te verraden, en Ananias ſijn Hert ingenomen &c. Nochtans moet men ſich verwonderen, dat D. Bekker hem deſelfde laſteringen niet by meet, die hy de Gereformeerde Kerke by gemeten heeft. Maar hy moeſte eenige teekenen van dankbaarheit tegens die betoonen, die hy ſoo veel ſchuldig was. Ondertuſſchen moet ik hem noch een aanwijſen, die van dit gevoelen is, terwijle ik ſie, dat hy met Daljon ſoo in ſijn ſchik is. Dit is Bidellus een harde Sociniaan, die tegen de Godheid van de H. Geeſt geſchreven heeft, daar in hy onderſteld dat maar een Sathan is, die parabel van Chriſtus by Marc. IV. 15. qualijk opgevat hebbende. Hy brengt ook noch andere plaatſen by, daar uit hy bewijſen wil, dat deſe onreyne Geeſt over al tegenwoordig is als 1 Reg. XXII. 22. 23. 2. Tim. II. ult. 2 Corinth. IV. 4. Apoc. II. 13. Joh. VIII. 38. Apoc. XII. 5. XX. 2. 3. waar mede hy de rechtgeloovige haar argument krachteloos maaken wil, datſe gebruyken om des H. Geeſts Godheid te bewijſen, terwijl de H. Geeſt over al tegenwoordig is en op een tijd in ſoo veel menſchen wonen en werken kan. Maar hy is van Cloppenburgius deftig wederlegt, die D. Bekker naſien kan, vermits wy de wederlegginge hier maar in 't kort ſul-
„len by brengen. Cloppenburgius ſtaat hem toe, dat de H. Schriftuure
„onderwijlen maar van een Satan ſpreekt als Matth. 25. 41. maar hy ont-
„kent, dat dit altijd of ten meeſtendeel geſchiet. Ten dien einde trekt hy de plaatſe aan van Matth. XII. 26. desgelijks Marc. V. daar wel in 't 2. vers van een Duyvel geſproken word, maar in 't 13. vers van veele. Hy toont ook uit Marc. V. 9. dat de Duyvel na ſijn naam gevraagt zijnde met waarheit niet hadde ſeggen konnen, dat ſijn naam Legio was, en uit Matth. XII. 48. dat hy dan geen ſeven booſer als hy ſelve nemen konde, en diergelijke plaatſen veel meer, die tot ſuffiſante wederlegginge van dit gevoelen ſtrekken.

XIII. SNYDINGE.

Dat ſich D. Bekker tegen 't algemeene geloof der gantſchen Chriſtenheit heel qualijk aangekant heeft.

XXIII. NA dat wy getoont hebben dat D. Bekker in de voetſtappen der grootſten bedriegers in de wereld getreden is, ſoo ſoude ik volgens dit aanmerken, dat hy ſich ook tegens de Leere der geheelen Chriſtenheid aankant. Want daar is geen Geloofs-Artikel ſoo algemeen, als deſe van de werkingen der Duyvelen. De Ketters hebben wel al voor vele jaaren groote moeyte gedaan, in de een of ander artikel te beſnoeyen, maar deſe is altijd in zijn geheel gebleven. Soo moet dan D. Bekker niet alleenlijk de rechtgelovige Kerke beſchuldigen; maar 't geheele Chriſtendom, 't welk ſijn ſaake geheel nadeelig is. Het gevoelen der oude Chriſtenen

ſtenen hebben wy boven verhandelt, daar wy van de gaave de Duyvelen uit te werpen ſpraken; maar dit behoort'er noch by, dat'er doen in gebruik was de Duyvel, ſijne Engelen, en werkingen &c. by den Doop af te ſweren, als wy ſien by Tertullianus. Behalven dit heeft de rechtgeloovige Kerke ook de werkingen des Satans tegen de Pelagianen verdedigt, verhandelende uit haar grond de Articulen, van de erf-ſonde, van den dienſt der ſonden, van de genade en volſtandigheid, gelijk te ſien is by Auguſtinus. Soo hebben de Leeraars mede gedaan in 't IX. ſecul. daar de Pelagianery wederom begon de overhand te nemen, gelijk in Prudentius en andere blijkt. De Waldenſen hebben 'er ook geen veranderinge in gemaakt. Wy ontkennen niet, dat'er luyden geweeſt zijn, die een ander gevoelen gehad hebben; maar daar zijn ſoo weynig geweeſt, datſe in geen conſideratie komen. De Arrianen hebben de werkingen der booſe Engegelen niet durven loochenen, alhoewel het haar niet weynig hadde profiteeren konnen. De Pelagianen hebben ook wel namaals de natuur en reden ſeer hoog geſteld, maar ſoo ver zijnſe evenwel niet vervallen. Ja de Socinianen ſelve hebben die artikel veylig en ongeſchonden gehouden, niet tegenſtaande, ſy haare doolingen veel beter hadden verdedigen konnen. Maar de Schriftuure en het algemeen conſent en ondervindinge heeft 't haar niet willen toeſtaan. Wy willen haar gevoelen wat breeder inſien, op dat wy de huydendaagſche Socinianen waarſchouwen, datſe van 't geloof haarer Vaderen niet afvallen, en D. Bekker niet ſoo licht gehoor geven, alsſe wel ſchijnen dit te doen.

't Is notoir, dat na het gevoelen van Socinus Chriſtus maar tot een God gemaakt word, die hy van natuur niet is. Derhalven is ſijn Godheid niet anders als eene Goddelijke gegevene macht. Die verheffen nu ſijne navolgers ſoo hoog, alsſe immers konnen. Daarom ſchrijft hem *Smalcius in ſijn Boek van de Goddelijkheit Jeſu Chriſti*, na dat hy van ſijn Goddelijke Macht *over de Engelen* heel breed in 't XVI. cap. geſproken, ook *een Rijk over de Duyvelen* toe beginnende daar mede, *dat de gene, die de Duyvel loochenen, ook alle Religie loochenen en Atheiſten zijn. Want*, ſegt hy, *die loochenen dat'er Duyvelen zijn, ſullen ook lichtelijk komen te loochenen, dat'er een God is, alſoo dit na ons gevoelen een trap is tot de Atheiſterije.* Dit dient wel van de Chriſtelijke leeſer behertigt te werden. Daar na verklaart hy de werkingen des Duyvels ſeggende: *Hy beſtrijt het verſtand der gener, dien hy de Saligheit benijt, wanner hy ſich verandert in een Engel des lichts, en voor waarheit, lougen, voor deught, ondeugt aanprijſt, de menſchen eenen bedriegelijken ſchijn vertoonende en liſtelijk bedriegende, voornamentlijk, wanneer hy ſommige menſchen weet op te maken, die ſich begeven tot dienaars en inſtrumenten van ſoo groote ongerechtigheit. Hy toont haar of profijt, of vermaak, of ydele eere, en doet de liefde tot ſulks in haare gemoederen plaatſe nemen....* Vorders *beſtrijt hy de lichamen der Chriſtenen, door 't opmaken van ſodanige, dieſe verdrukken en vervolgen, ongelijk aan doen, ſchade toe voegen, en eindelijk het leven benemen.* En om Chriſti macht te vergroten ſegt hy: *Soo meenigerley dan als daar is de liſtigheid des Duyvels in 't beſchadigen en verderven van de menſchen, ſoo meenigerley, of om beter te ſeggen, op duyſent manieren meer*

weenigerley, is de macht Chriſti om hem te betoomen. Want hy ſtelt ſich tegen hem, wanneer hy door ſijnen H. Geeſt en door ſijn woord hare gemoederen vervult met gedachten van de ware welluſtigheit. Hy hout des Duyvel poogen alſoo in toom, dat hy eindelijk overwonnen zijnde, ſchandelijk wijken moet. Ja hy gebruikt de werkingen des Duyvels niet alleen tot beſoekinge der ſijne, maar tot ſtraffe en plage der goddeloſen, wanneer de Duyvel, op 't gebod Chriſti gedwongen word, die te verdrukken en ſwaarlijk te pijnigen, die hem na ſijnen wille ende beliefte ten dienſt ſtonden, op dat hy aldus tegen ſich ſelve zijn en hem ſelve deſtrueren moet. Siet ſoo heeft een Sociniaan daar uit beſluyten konnen, dat de Menſche Chriſtus tot God gemaakt, om dat hy over de Duyvels heerſcht en regeert, en een Gereformeerde, een Leeraar in Iſraël kan Chriſti ware Godheit niet ſtaande houden, indien hy de Leere der Gereformeerde van den Duivel gelooven ſal. Crellius van 't ſelfde gevoelen als Smalcius gaat noch verder. Vermits hy daar uit de weſentlijkheit Godes bewijſen wil, om dat'er booſe Geeſten zijn. Sijne woorden, ſoo alſe in *ſijn Boek van God en ſijne eygenſchappen* cap. VI. ſtaan, zijn deſe: *Ende voorwaar daar is niemant, die gelooft dat'er ſoodanige Geeſten zijn, of hy gelooft met een dat'er een God of Godheit is..... Daar ſoude geen deucht onder de menſchen plaats grypen, 't en ſy men iemant ſteld machtiger dan ſy alle te ſamen, die hare macht inbint, een beſchermer en voorſtander der deugts, en der gener, die de ſelve oeffenen. Dewelke, ſoo hy'er is, God ſelve is..... Indien haar niet een machtiger in den toom hield, ſy ſouden alle vroomen terſtond uitroeyen en verdelgen.....* Daar na toont hy *dat'er Geeſten zijn, die met de menſchen eenige gemeenſchap houden*, en dit doet hy *met de Authoriteit der Oude Wijſen, Oraculen, wonderbare tekenen, toveryen, waarſeggingen, ſwarte konſten &c. welke dingen niet dan door hulpe der quade Geeſten verricht konnen worden. Exemplen hier van leveren ons alle eeuwen en landen, dat, ſoo iemant die wilde ontkennen, die moeſte alle Hiſtorien leugen-ſtraffen en de veelvoudige onderwindinge onſer tijden in twijfel trekken.* Dit behooren alle Socinianen wel te behertigen en D. Bekker geen gehoor te geven, daar hy de gemeene Leere der gantſche Chriſtenheit ſoo beſtrijd, Gods Monarchie t'eenemaal verwoeſt, en de Atheiſten wapenen en pijlen in de hand ſteekt, waar mede ſy haar goddeloosheit defenderen konnen. Maar wat ſpreeke ik tot de Socinianen? 't Is uwe ſaake Gereformeerde Chriſtenen, gy word dan billik met een heyligen yver ontſteken, dat uwe Religie in dit deel ſoo ten toon geſteld word, daar uit ſelve een Sociniaan Gods weſentlijkheit tegen de godlooſen heeft bewijſen konnen. Huylen mochten wy met Heraclitus, en heete traanen ſtorten, dat hy als een ander Democritus onſe Religie en Gods-dienſtige gevoelens ſoo ſpottelijk belacht; maar getrooſt, de ſaake is goed, ſy ſteunt op 't algemeen conſent en toeſtemming van alle Chriſtenen, dat beveſtigt onſe bewijs-redenen.

XIV. SNY-

XIV. SNYDINGE.

Dat D. Bekker t'onrecht en ſonder redenen de over een-ſtemminge van alle Volkeren en Natien verworpen heeft.

XXIV. MAar D. Bekker heeft het hier by niet laten konnen, hy moeſte ſich met een ook tegen het generale conſent van alle Volkeren aankanten. Want hier in ſtemmen alle natien ſodanig over een, dat het niet anders als voor een grote ſtoutheit en hoogſte roekeloosheit kan opgevat worden, indien 't iemant tegen haar wil opnemen. Wat de Heydenen voor Chriſtus geboorte dies aangaande gelooft hebben, geeft Voſſius te kennen daar hy uit de *ſpoken, wonderbare teekenen, Gods-ſpraken en ſwarte konſten* bewijſt, dat'er booſe Geeſten zijn. De Epicuriſten hebben toen de booſe Geeſten en haare werkingen ontkent. Na Chriſti tijden is onder de Heydenen hier in geen verandering voorgegangen. Want wy leeſen ook van de Barbariſche Volkeren, datſe niet alleen veelderhand bygeloovigheden en ſuperſtitien gehad; maar ook de Duyvel ſelve plechtelijk vereert hebben. Beſiet *Grotius* in 't 11. b. c. 17. dat ik nu van andere ongeloovige en van de Turken niet verhale. En indien'er onder haar eenige anders gevoelden, die waren van Averroïs Mauri navolgers, die eertijts een Philoſooph in Spagnien was, en de booſe Geeſten loochende. Deſe hebben dan de Chriſtenen moeten toeſtemmen, geperſt zijnde niet alleenlijk door de H. Schrifture, maar ook door eigene ondervinding. Dit blijkt ten vollen uit hare Concilien dieſe tegen de Toovenaars en Toover-konſten in verſcheide Eeuwen gehouden, insgelijks uit de Wetten en Placaten van Keyſeren en Vorſten, dieſe wel gantſchelijk niet tegen Guychelaars en Guychelſpelen, maar tegen Duyvelskonſtenaars gepubliceert hebben. Hier by komen ſoo veel oordeelen van Theologanten, Juriſten, Medicijn-Meeſters en Philoſophen, die 't ſelve eendragtelijk belijden. Van de ondervindinge der gener, die noch leven en 't ſelve geſien en gehoort hebben, ſal ik nu niet ſpreken. Nu heeft men evenwel onder alle Volkeren ſoo in Geeſtelijke als Wereldſche dingen de getuygeniſſe altijd plaatſe gegeven. 't Is ook onmogelijk dat men die in de menſchelijke ſocieteit uitroeyen kan, 't en zy dat men gerechtigheit en gelove met een verbannen wil. En die is dan ook met recht geen geloof waardig, die andere rechtſchapene en deuchtſame luyden geloof weygert. God ſelve heeft de Rechter geboden op 't getuigeniſſe van twee of drie getuigen te beruſten. Alle ſijne wonderbaarſte werken ſteunen maar op 't getuygeniſſe van eene Natie. De verloſſinge van de Kinderen Iſraëls, het overgeven van de Wet, veelderhande ſtraffen en weldaden, ja ſelve de Opſtandinge van Jeſus Chriſtus en ſijn opneming in den Hemel zijn niet geloofwaardig als men geen getuygen admitteren wil. *Simon Epiſcopius* meent met de algemeene over-een-ſtemminge van alle Volkeren de Atheiſten 't overtuygen dat'er een God is, vermitſe alle noch door vooroordeel, noch traditie, noch heymelijk verſtand noch door verleydinge van ſommige, die 't met

malkanderen gehouden, hier in hebben konnen eenig werden. Met recht dringen wy dan ook in dit ſtuk op de algemeene over-eenſtemminge aller Natien. Want het is uit ſijn ſelven niet openbaar dat'er Duyvelen zijn. Wy moeten't uit de effecten en werkingen hebben, die men noch God noch de Menſchen toeſchrijven kan. Nu van deſe werkingen hebben wy of eygen ondervindinge of andere. Want alle menſchen ſien en hooren niet juyſt het een en 't ſelve. Wat dan andere gehoort ofte geſien hebben, dat kan tot ons niet anders komen als door getuygeniſſe, en die is nu ſoo veel te grooter en geloofwaerdiger, hoe veel meer vermogentheit de getuygen hebben om te getuygen; ja die vermogentheit word eindelijk geauthoriſeert, indien'er ſoo veel getuygen zijn, dat haar getuygenis by na voor 't geheele menſchelijke geſlacht mag gerekent werden. En ſoo een hebben wy in deſe ſaake. Want hier van zijn alle Hiſtorien vol. 't Komt hier ook op geen een of ander werk aan; 't zijn dingen, die t'allen tijden en by alle natien omgegaan zijn, en de getuygen zijn geene kinderen, geen oude wijven of gekken, maar oprechte, wijſe en cordate Mannen. Te ſeggen: men ſiet niet, wat andere geſien hebben is te vergeefs. Want in de gerechten neemt men geen ontkennende getuygeniſſen tegen ſoo veel ſtellende aan. Dat'er veel bedrog en liſt mede onderloopt, ſtaan wy gaarne toe; maar een leugenaar maakt niet alle leugenaars. Daar ſoude ook ſoodanig bedrog niet zijn, hadde men des duyvels werkingen niet waarachtig beſpeurt. Uit de miſgeboorte ſien wy, dat de natuur haar vaſte wetten heeft. De leugens zijn niet als bedervingen van de waarheit, daarom ſegt Crellius in dit geval heel wel *van God en ſijn eygenſchappen*, cap. VI. *Indien geene dingen ooit geſchiet waren, die de krachten der natuur en het menſchelijk vernuft te boven gingen, hoe waar 't mogelijk, dat'er eenige ſoo grooten geloof gevonden ſouden hebben, ſelfs by de allerverſtandigſte? Maar nu om dat'er eenige ontwijffelijk geſchied zijn, ſoo is't dat de gemoederen daar door tot ſuperſtitie eenmaal genegen zijnde, ook de verdichte by 't gemeene volk, ſommige ook by de verſtandige credijt bekomen hebben.* Eindelijk komt het daar op uit, 't is onmogelijk dat deſe dingen hebben konnen geſchieden, die van des duyvels werkingen verhaalt werden; ergo kan menſe niet gelooven. Dit heeft D. Bekker ſijn Philoſophie te danken, die alle dingen voor onwaar acht, die op de algemeene toeſtemminge ruſten. Maar ik ſoude van die Philoſophie niet veel houden, die ſich tegen de ondervindinge van ſoo veel luyden en tegen 't conſent van alle volkeren oppoſeert. Men handelt hier van ſaaken, die geſchied zijn, daar een ooge duyſent ſubtile Philoſophen te ſchande maken kan. De ſin is hier rechter en gaat in veele dingen de reden te boven. Dwaasheit is 't dan de ondervindinge des geheelen menſchelijke geſlachts en 't gebruik der ſinnen te ontkennen, wanneer men 't gene de oogen geſien hebben met de Philoſophiſche beginſelen niet overeen brengen kan. Ik moet noch meer ſeggen: Dat is een godlooſe Philoſophie, wanneerſe ſich de Schriftuur tegenſtelt, die 't gemeene gevoelen geapprobeert heeft. Soo dan moet men niet alleenlijk 't menſchelijk geſlacht, maar ook Gods Woord 't geloof afſnijden. Ja wel de Schriftuur en Conſent van alle Menſchen moet voor de nieuwe Philoſophie beſwijken. Wy

verdoe-

verdoemen 't in de Papiſten datſe de Autoriteit der Kerke over de algemeene ondervinding en ſinnen verheffen. Maar de nieuwe Philoſophen maken 't niet beter.

XV. SNYDINGE.

Antwoord op D. Bekkers voorgevingen en laſteringen, eerſtelijk: als of wy Gods Rijk vernielden.

XXV. ALs wy dan D. Bekkers Boek noch nader inſien, ſoo vinden wy eenige prætexten of voorgevingen, die hem tot dit woeſte werk en gevoelen gelijk als genootſaakt hebben. Prætexten noemen wy ſijne voornaamſte redenen. Maar gelijk de Politique het prætext en oorſaake van den oorloog wel van malkanderen t'onderſcheyden weten, vermits men wel tot een onrechtvaerdigen oorlog een prætext hebben kan, al is 't dat'er de minſte oorſaake niet van en is; ſoo heeft D. Bekker wel eenige prætexten voorgeſtelt, om de Gereformeerde, ja alle Chriſtenen den oorloog aan te ſeggen, maar geen rechtmatige oorſaaken. Hy geeft dan voor, dat daarom de Duyvel in de Helle moet verbannen, en hem alle werkingen ſelfs op de goddeloſen onttrokken werden, om dat anders Gods Rijk en regeeringe niet beſtaan en tegen de Atheiſten kan verdedigt werden; op dat de Koning Jeſus des te vryer heerſche, ſijn en des H. Geeſts Godheit vaſt ſtaa, de Goddelijke Autoriteit van de H. Schriftuur in haar geheel blijve, en de waarheit van de Chriſtelijke Godsdienſt niet waggele. Vorders moeten de Menſchen van by-geloovigheit en onnutte vreeſe bevrijd werden, op dat God alleen van herten gevreeſt werde. Eindelijk moeſte ook de bedriegelijkheit des herten ontdekt worden, 't welk ſijn ſchuld minder maakt, ſoo dikmaals alſe op de Satan hier in onſchuldig zijnde, geſchoven word; des Satans Rijk moeſte verſtoort werden, en die dit tegen-ſpraaken, moeſten gelaſtert werden, als of ſy 't voor de Duyvel tegens God, Chriſtus en ſijn Religie opnamen. Dit vint men meeſt in ſijn *Voor-reden* en in 't II. Boek cap. XXXIV. en XXXV. en in 't laatſte Capittel verwijt hy ons, *dat wy de Duyvel grooter werken toeſchrijven, dan ooit Moſes, of Propheten, of Apoſtelen, of Chriſtus ſelve beſtonden om te doen* ..... Want, ſegt hy, *wat mirakel heeft hy oit gedaan, tot bewijs dat hy de Meſſias was, 't gene de Duyvel (na 't gemeen gevoelen) alle dagen niet doet en noch mel meer? Men bewijſt gemeenlijk in de ſchoolen de Godheit van den Soon en Geeſt, uit de namen, eygenſchappen, werkingen, eerbiedigheden, die Gode alleen eygen zijn. Maar hoe zijnſe hem eygen, indien het alles even eygen aan den Duyvel is? Goddelijke namen: ſoo de Duyvel ook God van deſe wereld is? Goddelijke eygenſchappen: ſoo de Duyvel ook de herten kent, en op der Menſchen herten werkt, ſoo hy Gods diepte onderſoekt en de verborgenheit van onſe ſaligheit verſtaat? Goddelijke werkingen: ſoo hy (gelijk getoont is) al doet en noch veel grooter werken, dan men leeſt dat God ſelf heeft gedaan? En als 't al geſeid is, wat reden blijft'er over waarom dat hem ook geen Goddelijke eere word gedaan?* Soo hadde hy al begonnen cap. XXXII. of XXXIII. §. 17. maar tot wat einde, als dat hy in queſtie ſtelt, of de Chri-

Chriſtelijke Religie waarachtig is? Hadde hy ſijn pen tegens de oud-wijfſche fabulen des gemeenen volks geoeffent, 't ſoude te verdragen zijn; maar 't is te veel het geheel Geloof der Chriſtenen van de booſe en goede Engelen onder de voet halen, en doch in ſijn ſelven verſeekert zijn, dat het een werk is van een groot gewicht, waar mede het gantſche gebouw der ſaligmakende leere ſtaan of vallen moet, en ſich dan ſoo aanſtellen, als of men voor 't Geloof en Godſaligheit, ja voor de geheele Relige gediſputeert hadde. En is dit ſijn oogmerk geweeſt, waarom geen ander manier van ſchrijven gebruikt? waarom de bewijs-redenen tegens alle Chriſtenen ſoo ſpijtig voorgeſtelt? waarom het geheele Boek met ſpot en ſchimpige woorden aangevult? wat is dat te ſeggen: Gods Rijk word door 't gemeene gevoelen van de Duyvel weg genomen; ik mag lijden dat men my „ een *Monotheiſt* noeme, dat is die maar eenen God geloove, als of wy Di„ theiſten waren en twee Goden geloofden? en in 't II. Boek cap. XXXIV. Schrijft hy: *Ik ſpreke uit de borſt: een Atheiſt behoeft geen andere wapening, dan dat gevoelen, daar ik in dit Boek van ſpreke, om het gantſche Chriſtendom tot den grond toe neder te werpen.* Maar waarom nu al opentlijk bekent, daar men met de diſcipline van de Kerke achter aan is, dat het maar tegen de de dwaalingen des volks geſchreven, of, hier op ſich niet heel en al betrouwende, dat het maar als een verſchillige (problematica) queſtie voorgeſtelt was? Maar 't betaamt een Philoſooph niet ſoo kleinhertig te zijn, dat hy vreeſt en ſpreekt, dat elk een blad wederleggen kan.

Nu wy worden dan beſchuldigt van Gods Rijk en Regeringe te na te treden, en met onſe gevoelen de Atheiſten de hand te bieden. Wy konden met gelijke conſequentien uit ſijn ſtellingen trekken, dat hy God loochent en dat die niet alleen God ſy, die alles regeert, maar wy hebben geen ſin om dit hem betaalt te ſetten. Bemerkt evenwel in 't kort. Edoardus Herbert de Baron in Engeland was de grootſte voorſtaander van Vry-Geeſtery, en met een pretendeerde hy met ſijn ſtellingen Gods ſaake voor te ſtaan, ende Atheiſten tegen te ſtaan. Crellius hebben wy geſien dat hy uit de werkingen der booſe Geeſten Gods weſentlijkheit beſluit, en Smalcius, dat Chriſtus een Koning is, om dat hem die Geeſten onderworpen. Wy willen hier mede D. Bekker van geen Atheiſtery beſchuldigen, evenwel moet hy met ons bekennen dat hy der Atheiſten mond geopent, datſe nu met vollen monde uitroepen, daar is geen God. Want dat is 't wit geweeſt, daar na ſy al van Spinoſaas tijden af gedoelt hebben. 't Is meer als hondert jaar geleden, dat Bucerus al ſuchtende uitgeroepen heeft: *Væ Belgio præ petulantia ingeniorum!* Wee Holland van wegen de alwaerdigheit der ſcherpe verſtanden! Want de Vry-geeſtery begon toen al met macht uit te breken en te voorſchijn te komen. De volgende tijden zijn ook niet beter geweeſt. *Voetius* klaagt ook daar over in ſijn *Diſputatie van de Atheiſterye.* De Carteſiaanſche Philoſophie heeft daar ook geen belet in konnen brengen, ja gave God, datſe daar toe niet bevorderlijk geweeſt was, gelijk ſelve voorſtanders van die Philoſophie klagen moeten, als wy ſien in de opdracht van Geulinx Seede-konſt aan Heydanus, die de duitſche Leſer uit 't Latijn overgeſet zijnde, mede naſien kan. Edoch is Holland vol van diergelijke Philoſophen.

loſophen. Sy hebben ook al authoriteit in de Republijke Kerken en Schoolen verkregen, en hoe datſe woelen tegen 't orthodox geloof, 't is haar toegelaten. En ſonder twijffel heeft D. Bekker nu goed gevonden de tijd in acht te nemen, daar hy van de kant der Philoſophen niet te vreeſen, en der Theologanten ſoo weynig zijn, datſe in geen conſideratie komen. Daarom heeft hy 't in duitſch gedaan en ſoo ſpijtig, dat 't gemeene Volk en de Vry-geeſten over oordeelen mogten. De Kerke, Republijk en Overheit moet dit lijden, maar of het God lijden ſal, aan die wy de ſaake als een gerechte Rechter overgeven, ſal de tijd leeren. Heeft de Chriſtenheit dus verre Gods Rijk beſtreden, waarom ſtelt D. Bekker niet in 't begin den ſtaat van 't geſchil, dat elk een ſien kan, wat hy de Kerke te laſte legt? Maar dat moeſte niet geſchieden, op dat hy quanſuis niet ſonder redenen en uitvlucht gevonden wierde, als men hem daar over aanſprak. Behalven dit verſoeke ik dan vriendelijk dat hy ons die Theologanten aanwijſe en in de Belijdeniſſen en Symbolen der geheelen Kerke toone 't geen hy met ſoo grooten bitterheit tegens haar uitſtoot. Ik wil voor een leugenaar ſtaan, indien hy iets diergelijks vinden kan. Beſtrijden wy Gods Rijk, daar wy de Satan als een ſchepſel Gode onderwerpen, dat hy buyten ſijn Voorſienigheit niets doen kan. Hadde hy maar weten onderſcheid te maken tuſſchen de voorſienigheit Godes, die hy over de dingen en ſeeden heeft, hy ſoude ſijn dwaaling wel geſien hebben? Of is dat Gods Rijk ontkennen, als men noch andere oorſaaken van te werken ſtelt als God, die werktuygen zijn van ſijn Regeeringe? Dit wil hy te kennen geven en daar mede Spinoſa toevallen. Hy ſegt, dat wy van de Satan een tweede God maken. Dit verwijt ſoude ons machtig klemmen, indien wy met eenige nieuwe Theologanten ſtelden, dat *te ſcheppen zy een ſaakelijkheit* (realitas) *of een nieuwe beweginge voortbrengen*, 't welk hy mede ſchijnt toe te ſtemmen; ofte indien yemant de Duyvel inſag als onafhangelijk van God, ofte hem deſelve werkingen toeſchreef, die niemant anders als God doen kan. Maar onſe Theologanten dragen ſich hier in heel voorſichtig, vermits ſy wel ſtellen dat hy Godes aap en nabootſer is met ſijn guycheleryen, en teekenen doet 2 Teſſ. 11. 9. maar noit waarachtige wonderen. Te vergeefs heeft dan ook Moſes wetten gegeven tegens de tooverkonſten. Sijn verhaal van de Ægyptiſche Toovenaars kan ook niet doorgaan, daar hy ſijne wonderwerken tegens de haare ſtelt, om te bewijſen, dat Jehova God ware. Waarom heeft hy Gods Rijk daar mede bewijſen willen, dat 't ſelve quam om verre te werpen? Alle ſijn bedrijf voor Pharao gaf te kennen, dat'er Toovenaars waren; en indien niet, waarom ontdekt hy de Koning niet de liſt en bedrog, waar mede ſy omgingen? Waarom werke tegen werke geſtelt? Waarom ſchrijft hy, dat de Toovenaars al 't gene deden wat hy dede, tot datſe de vinger Godes gevoelden? Of ſal men miſſchien ontkennen dat Moſes voor de Schrijver deſer Hiſtorie paſſeren kan? Slecht genoeg. Ondertuſſchen mag hy *Auguſtinus* leſen in 't 3. Boek de Trinitate, die hem van de Toovenaars genoegen geven ſal.

Miſſchien ſchrijven wy de Satan toe, dat hy op onſe Siele werkt, 't welk God alleen toe komt. Indien D. Bekker dit geloofd, ſoo moet hy by ſijn ſelven weten, wat hy gelooft heeft, daar hy noch in ons gevoelen

was, of indien hy 't niet weet, ſoo moet hy 't van Voſſius en Vogelſang leren. *Coccejus Summ. cap.* XVI. *en Burman. Synopſ. lib.* I. *cap.* XLV. §. XXXII. XXXIII. *en* XLVI. §. L. LII. LIV. ontkennen wel expreſſelijk, dat de goede of quade Engelen *onmiddelijk op onſe Siele vallen en deſelve aandoen konnen*; daarſe nochtans met vollen monde bekennen, *datſe onſe Siele verſcheyde ſoorten van ſaaken en inbeeldingen konnen voor werpen, tot verſcheyde denkingen gelegentheit geven, en de Geeſten in onſe herſſenen bewegen*, en veel andere dinge doen, die oneindig van Gods werkingen verſchillen, *waar mede hy onſe Siele krachtig verlicht, en onſe wille leyt en buigt na ſijn wille.* Indien dit D. Bekker komt te ontkennen, ſoo verklaare hy ons ſonder met Hobbes kalf te ploegen, hoe de Satan in *Judas*, *Ananias* en in *de Kinderen des* ongeloofs gewerkt heeft, dat Johannes, Lucas en Paulus niet onwaarheden geſchreven hebben. De Theologanten ſtellen ook eenparig, dat God alleen een herten-kenner is, en dat de Engelen de gedachten des herten niet anders als uit gewrochte dingen kennen konnen. *Spanh. Syntag. Diſput. de Angelis* §. XXXIV.

XVI. SNYDINGE.

De tweede voorgevinge word weg genomen als of de Chriſtelijke Religie en de Goddelijkheit van de Schrifture met het gemeene gevoelen niet beſtaan konde.

XXVI. D. Bekker laat het by den eerſten prætext ook niet blyven, hy gaat op deſelve voet voort en wetende dat van laſteringen altijt iets behangen blijft, ſegt hy Boek II. c. XXXIV. §. 2. en 3. *Laat my nu eens ſeggen, 't gene men gemeenlijk van den Duyvel ſeit, en bewijſt my dan dat de Bybel Gods Woord is, dat Jehova God is, dat Jeſus de Meſſias is.* en §. 3. *Wat deden de Apoſtelen en Propheten, waar uit men weten mogt, datſe van God geſonden waren? Werken die geen menſch ſonder God kan doen..... Maar na 't gevoelen, dat men van de Duyvel heeft, ſoo is 't al maar praat. Want door Duyvels kracht, ſoo doet een Toovenaar of hex veel grooter werken, dan oit Moſes, of Propheten, of Apoſtelen of Chriſtus d'aldergrootſte Heere ſelf, beſtonden om te doen.* Ik geloof niet dat ik hier in miſſe, wanneer ik ſegge, dat D. Bekker al wederom Hobbes ſtellingen gevolgt heeft. Want hy diſputeert duſdanig, als of men de Goddelijkheit der Schrift en de waarheit der Chriſtelijke Religie alleen uit de Mirakelen bewees. Hobbes ſchrijft op gelijke wijſe in ſijn *Philoſoph. Beginſelen Snÿd.* II. *cap.* XIV. Wy ſien ook wel, waarſe daar mede henen willen, te weten, dat de Religie dan van de wetten der politiquen af-hange, als de wonderen geen kracht meer hebben. Wat D. Bekker daar mede voor heeft, weet God. Dat ſtaat by ons vaſt dat de geheele Religie vallen moet, als men de wonderen in de H. Schriftuure ſoo inſiet, alſe van de Philoſophen en Spotters ingeſien worden. Vermitſe deſelve op gelijke wijſe uit natuurlijke oorſaken af-leyden gelijk alle andere ſeltſame en wonderlijke dingen, onder dewelke ook de Cometen zijn. Waar uit dan D. Bekker ten vollen ſien kan in wat perijkel

rijkel hy niet alleen ſich ſelven, maar ook de geheele Chriſtenheit geſtelt heeft. Hoe ſoude hy nu met de Baron Herbert en Machiavel diſputeren konnen, die tot de Deiſtery in de hoogſte graad vervallen waren? Beyde geloofden ſy de werkingen der booſe Geeſten, maar de Religie was by haar een menſchelijke uitvindinge. Wy nu konnen haar uit het eerſte wel het laaſte krachtig bewijſen, maar D. Bekker heeft ſijn wapenen nedergelegt, hangende aan ſijn belachelijke methode van redeneren, die doch alle ondervindinge 't eenemaal over hoop werpt. Behalven dit kan men ook de Joden en Heydenen niet ontſchuldigen, die voor outs geleeft hebben. Want indien onſe gevoelen alle Schriftuur en Religie weg neemt, waarom weegt men ſoo ſwaar, datſe Chriſti en der Apoſtelen woorden niet gelooft hebben, al is 't datſe wonderen genoeg ſagen? Sy waren in 't ſelfde gevoelen, Chriſtus en ſijne Apoſtelen hebbenſe daar in ook niet beriſpt, volgens kondenſe de mirakelen Chriſti en der Apoſtelen licht de Duyvel toeſchrijven, om dat de Toovenaars veel grooter wonderen deden, als *Chriſtus en ſijne Apoſtelen oit gedaan hebben.* Noch meer, ſal D. Bekkers tegenwerpinge eenige kracht hebben, ſoo moet hy ſtellen, dat Chriſti en der Apoſtelen wonderen veel minder geweeſt zijn als der Toovenaars hare. Dat is mede de laſteringe van de Baron Herbert, ſtellende, dat men uit de wonderwerken geen vaſte bewijsredenen voor de Religie nemen kan, om dat de toovenaars, guychelaars en bedriegers ook wonderen gedaan hebben. Chriſtus ſelve is al voor ouds ſoo gelaſtert geworden, gelijk ook ſijne Apoſtelen en alle Chriſtenen. *Celſus* noemt Chriſtus een Toovenaar. *Julianus* ſegt van Paulus, dat hy *alle guychelaars te boven ging.* En *Lucianus*, dat alle Chriſtenen toovenaars waren. Ik was niet weynig verſtelt, als ik deſe tegenwerpinge by Glanvillius in *ſijn triompheerende Sadduceëry* las, waar op hy ter antwoord geeft: dat de " wonderen van toovenaars door de werkingen des Duyvels geſchiet zijnde, " de Chriſtelijke Religie geenſins nadeelig en zijn, vermits Chriſtus oog- " merk, voornemen en beleid recht tegen de Satan en ſijn rijk aan was. Vor- " ders toont hy dat Chriſti wonderwerken ten dien einde geſchied zijn, op " dat hy voor Godes Soon en des werelds Heyland ſoude erkent worden. " Nu kan men licht ſien, dat God ſulks niet ſoude toegeſtaan hebben, in- " dien het niet in waarheit ſoo geweeſt was. Of heeft hy 't toegeſtaan, wat " ſeekerheit, dat wy niet altijd en dagelijks van alle dingen, die wy ſien " ofte hooren, bedrogen werden? Word een leugenaar of bedrieger met een " nieuwe ſterre vereert, van de Engelen aangepreſen, kan hy ſoo veel volks " met ſoo weynig brooden verſadigen; de ſiekten geneſen, de dooden opwek- " ken, de Duyvelen uitdrijven, &c. hoe weten wy, of wy niet altijd be- " drogen werden? En is dit waar, 't beſluit leit 'er klaar, dat 'er geen God " is ofte Rechter in Hemel of op Aarde. 't Is waarſchijnlijk dat 'er booſe " Geeſten zijn. Maar indien 'er Gods voorſienigheit vaſt ſtaat, gelijk wy " ſtellen, ſoo ſal hy wel ſorge dragen, dat deſe geeſten niet doen watſe wil- " len, gelijk wy dit geſchiet ſien in de Ægyptiſche toovenaars. Volgens moet men ſich hoogelijk verwonderen, dat D. Bekker niet weet of vergeeten heeft, wat de Theologanten van de mirakelen leeren. 't Is al eens geſeid datſe wel de Satan teekenen en wonderen toeſtaan, maar dat die by Godes

wonderen niet toe en komen, vermits die oneindelijk van des Satans teekenen onderſcheyden zijn, 't en zy dat gy dit werk in ſijn geheel ofte ſijn manier en oogmerk van te werken inſiet. Sy leeren alle eenparig, dat Godes mirakelen alle krachten der natuur te boven gaan, daar de Satan niet anders als door natuurlijke oorſaken werkt. Eindelijk beveſtigen ſy de Chriſtelijke Gods-dienſt niet alleenlijk uit de mirakelen, maar in ſoo ver de mirakelen het woord beveſtigt hebben. De Mirakelen konnen van 't woord niet geſcheyden werden, ergo zijnſe niet de voornaamſte bewijs-redenen, maar ſe moeten met de voornaamſte vergeſelſchapt en vereenigt werden. Daar van hebben in 't breed geſchreven *Voetius*, *Gerardus*, *Mortonus*, *Vogelſangius* en *Molinæus*. Wat kan D. Bekker hier nu op antwoorden? Is dit wel geſeid, gelijk 't is, ſoo ſiet hy immers, dat ſijn Argument geen kracht heeft. Heeft hy 't niet geweten, ofte al wetende gedaan, 't betaamt beyde niet voor een Meeſter en Leeraar. Veel minder betaamt het hem ons te laſte te ſtellen, dat wy de Duyvel *grooter werken toeſchrijven* als Chriſtus. Maar hy moet weten, dat hy met geen ſakken-dragers, boeren of oude wijven te doen heeft, maar met Theologanten, die weten willen, waarſe ſulke laſteringen geſchreven hebben. Maar ſoo moeſte hy het gemeene volk wat ophullen, dat hy eenige achtinge door ſijn boek mochte verkrijgen. Overweegt eens met aandacht, wat God al tot veyligheit van de Iſraëlitiſche Republijk gedaan heeft, hoe dat hy Abrahams Zaad uit Ægypten verloſt, der toovenaars wonderen door de ſijne verwart, haren uitgang met een vuur en wolken-pylaar vergeſelſchapt, Pharaons gewapende armade vernielt, de zee om daar door te gaan bequaam gemaakt, met Manna van den Hemel overvloedig verſorgt, uit een ſteen-rotſe water tot haar behoeftigheit beſchikt, van de Berg Sinai de Wet overgelevert en eindelijk alle goddelooſe natien ſchrikkelijk geſtraft heeft; heeft yemant dit alles wel de Satan en Toovenaars durven toeſchrijven? En wat ſal ik van Chriſtus ſeggen? ſijn geheel leven was anders niet als een miracul, *met een woord heeft hy de Duyvelen uitgeworpen, de melaatſche geneſen, de geraakte herſtelt, de doode levendig gemaakt, de elementen ſijn wille onderworpen, de winden tot ſtilte gebracht*, &c. ſegt *Tertullianus*. Ja die van haar geboorte af blind geweeſt waren, heeft hy ſiende gemaakt, en die al lang waren dood geweeſt, en begraven, ja die al begonden te ſtinken, heeft hy opgewekt. Is 'er wel oit een Chriſten geweeſt, die 't ſelve van de toovenaars of Duyvel geſeid heeft? Wat de Apoſtelen aangaat, overdenkt eens, hoeſe de kreupele hebben gaande gemaakt, de ſieken in de naam van Jeſus geneſen, die de H. Geeſt logen, met een ſchielijke dood geſtraft, de dooden in 't leven gebracht, veelen de extraordinaire gaven door 't opleggen van haar handen mede gedelt, waar over Simon de toovenaar verbaaſt ſtond, Chriſtum bekende en ſich doopen liet. Actor. VIII. en ſiet dan, of door 't gemeene gevoelen van de Duyvel de Religie, die met die teekenen en wonderen beveſtigt is, weg genomen word. En indien dit alles noch niet genoeg is, mag D. Bekker leſen wat *Mornæus van de waarheit des Chriſtelijken Gods-dienſts* de Heydenen ten antwoord gegeven heeft, die deſelde bewijs-redenen gebruikten als hy.

XVII. SNY-

XVII. SNYDINGE.

't Oude Geloof der Chriſtenen word door de wonderen beveſtigt en der Oudvaderen Theologie daar van tegens de ongeloovige voorgeſtelt.

XXXVII. MEn ſoude 't nu daar by konnen laten, maar 't dunkt ons noch de pyne waerdig de eerſte tijden van 't Chriſtendom wat dieper in te ſien. Want als die bewijs-reden eenige kracht heeft, ſoo moetſe toen het hare gedaan hebben. 't Is nu helaas! ſoo ver gekomen, dat men queſtie maakt, over de gronden van de Chriſtelijke Religie, of ſe oit recht en ter degen beveſtigt en beweſen zijn? of de Heydenen ſich niet met recht tegen het Chriſtelijke Geloof aangekant hebben? of de ongeloovige ten minſten niet ſonder ſchuld zijn, wanneerſe den Euangelio niet toeſtemden? Ik moet bekennen, daar konnen geen queſtien van ſwaarder gewichte zijn, als deſe. Edoch wy zijn geruſt en goeds moets, 't is niet alleen onſe ſaake, die wy hier drijven, maar ook der oude Chriſtenen, die ſoo heerlijk over haar vyanden getriomfeert hebben. Laat dan D. Bekker de perſoon van Hierocles, Celſus, Lucianus, Porphirius en Julianus aan nemen, hy moet beſwijken en ons de victorie laten, ik ben 't verſeekert.

Bemerkt dan voor af, dat de oude Chriſtenen nooit ontkent hebben, dat de Duyvel onder de Heydenen ook te haren tijden wonderlijke werkingen gedaan heeft, mits ſy ſoo ver gaan, datſe deſelve voor geen beſpottingen en verblindingen, maar voor waarachtig geſchied te zijn houden. Ook loochenenſe niet, dat 't ſelfde onder de Joden mede plaatſe gehad heeft, ja ſy bekennen rond uit, dat ook de Ketters daar mede gepronkt hebben, gelijkſe dan in 't byſonder daar in aanmerken een Ketter Marcus, Manes, de Valentinianen, Arrianen en Donatiſten. Getuygen van dit alles zijn Auguſtinus, Athenagoras, C. Lupus ad Tert. Juſtinus, Origenes, Tertullianns, Epiphanius, Sozomenus &c. Hier uyt blijkt dan klaar, dat'er wonderen geſchied zijn, derhalven moeten wy nu inſien, hoe dat die een bewijs redenen voor de Chriſtelijke Religie hebben zijn konnen. Wat haar aangaat ſy hieldenſe noodſaakelijk te zijn, op datſe de ongeloovige van de waarheit overtuygen konden. De Joden ſtonden heel hard op de wonderen, die Moſes en de Propheten gedaan hadden, als blijkt uyt Matth. XII. 39. 1 Cor. 1. 22. De Heydenen brachten mede geen ſterker bewijs-redenen tegens de Chriſtenen by, als de tekenen en wonderen, die haare Goden gedaan hadden. Nu deſe inbeeldingen en groot vertrouwen moeſte noodſakelijk door andere mirakelen, die immediatelijk van God quamen en elk een noodſaakten of gelijk als geweld aandeden weg genomen, en de mannen, die anders nedrig, ſwak en onnoſel waren, authoriteit mede gedeeld werden, op datſe tegens de wyſe deſer wereld op mochten, gelijk haar beloofd was, Marc. XVI: 17. 18. Niet te min merktenſe die wonderen niet ſoo alleenlijk aan als een bewijs-reden der waarheit, maar alſe vergeſelſchapt waren met andere extraordinaire gaven des Heyligen Geeſtes, die de Heere Jeſus na ſijn Opneminge in de Hemelen ſijn Kerke

tot een pronk-juweel nagelaten hadde, en als dan namen ſyſe doch niet hoger als tekenen en ſegelen der waarheid, die anders uyt haar ſelven genoegſaam getuygde, maar alleenlijk wonderen vereyſchte, dat de hoogmoed en halſtarrigheit der ongelovige gebroken wierde. Daarom gavenſe ook de Ketters geen geloof, alsſe hare gevoelens niet uyt de Schrifture bewijſen konden, brengende daar toe by Gal. 1: 8. en de vermaninge Jeſu Chriſti. Matth. VII. en XXIV. De ſelfde oude Ghriſten geloofden ook, 't welk wat anders te ſeggen is, dat ſelfs Chriſtus niet om ſijne wonderen voor de Meſſias heeft willen aangenomen werden. Want Chriſtus heeft niet altijd wonderen gedaan, eer hy predikte; maar hy heeft eerſt gepredikt, en dan wonderen gedaan. Daar op ſiet de plaatſe by Juſtinus de Martelaar, daar hy de Chriſtenen vermaant op de Prophetien te letten, wanneerſe haar geloof wilden vaſt ſtellen, in dewelke ſy die dingen ſien konden, die voorſeit waren. Eindelijk hebben de Outvaders de voornaamſte bewijsreden van de Chriſtelijke Religie in de verbreydinge des Euangeliums geſtelt, mits dat die in ſoo korten tijd door de gehele wereld geſchiet is, dat men geen mirakelen daar toe van noden heeft. Daarom geeft *Chryſoſt.* aan de ongelovige, die de miraculen ontkenden, ſeer wel tot antwoord, dat dit het grootſte mirakel zy, dat de wereld door arme en ongeletterde Mannen, die noch rijkdommen noch welſprekentheit hadden, tot Chriſtus bekeert is, 't welk door geen menſchelijke krachten geſchieden konde.

Soo hebben dan de oude Chriſtenen van de mirakelen geleert, en op duſdanig een manier hebben ſy de waarheit der Chriſtelijke Religie daar uit beweſen. Te weten, de wonderen waren haar voornaamſte bewijs niet, ja geen bewijs, alsſe van de leere afgeſcheyden wierden, maar ſy gingen ſoo daar mede te werk: De gene, van die de Propheten ſoo veel grote dingen voorſeit hebben; die dat gedaan heeft, wat ſy belooft hebben; die de Alderheyligſte en God betaamlijke leere geleert en daar mede ſich tegen de Duyvel aan geſteld heeft; die de wereld van de godloosheit bevrijt, de oogen der Siele geopend, de deugden en het geloof tot de hoogſte eere van ſijn Vader geopenbaart, de ondeuchden beſtraft, de dwalingen getoont, ſijn leere met wonderen ſelve na ſijn dood door de Chriſtenen bekrachtigt heeft; die kan voor geen tovenaar of bedrieger gekent werden; nu heeft de Heere Jeſus dit alles gedaan. Ergo geen bedrieger, geen tovenaar, die 't door hulp van eenig Geeſt gedaan heeft.

Dit Argument gavenſe noch meerder klem daar mede dat het elk een bekent was, hoe licht die gene van de Chriſtenen geneſen wierden, die in de Tempelen van de Heydenſche Goden niet konden geneſen werden, 't welk *Arnobius* en *Euſebius* te kennen geven. 't Koſte haar niet meer als een aandachtig gebed tot God, daar mede waren de ſieken geſond, en de Duyvelen gingen uit ſelve in de Tempelen van haar Goden.

Ten laatſten ſien wy ook dat de Chriſtenen 't werk van haren Jeſus altijd hoog gepreſen hebben, wanneer de Heydenen verhieven wat hare Goden gedaan hadden. Dit blijkt uit de boeken van Origenes, Tertullianus, Auguſtinus, en in 't byſonder van Arnobius *in 't* II *Boek tegens de Heydenen*, 't welk waardig is van D. Bekker geleſen te werden, op dat hy ſien mag, met wat

recht

recht hy van de Chriſtenen ſchrijſt, datſe de Tovenaars groter werke toeſchrijven, als Chriſtus en de Apoſtelen ooit gedaan hebben, en met een, dat wy met de Oude Chriſtenen bewijs genoeg hebben, onſe Religie te verdedigen, al is 't, dat wy 't gemeen gevoelen van den Duyvel houden.

XVIII. SNYDINGE.

De andere voorgevingen van D. Bekker worden wederlegt, dat het gemeen gevoelen Chriſti en des H. Geeſts Godheit en met een ſijn Opſtandinge en Koningrijk te niet doet.

XXVIII. AL hoe wel ons 't voorgaande al vry wat moeyte gekoſt heeft, ſoo blijven wy nochtans onvermoeit, ten aanſien wy al verſcheyde malen over D. Bekkers gevoelen met de Outvaderen getriomfeert, en dit in 't volgende met noch veel lichter moeite doen ſullen. Hy voegt dan noch by ſijne beſchuldigingen ook dit: dat Chriſti en des H. Geeſts Godheit "niet en konnen beweſen werden, dat het niet ten vollen uit ſijn verſchijnin- "gen blijkt, dat hy van den dooden opgeſtaan is, noch dat hy een Konink- "rijk over alles heeft, ſtaande het gemeen gevoelen, dat men van de Duyvel, "heeft. Wat Chriſti en des H. Geeſts Godheit aangaat, daar over merkt hy aan, dat die uit de namen, eygenſchappen, werken en eerbiedigheden beweſen werden, welken bewijs nochtans de Chriſtenen met haar leere van den Duyvel dadelijk wederom krachtloos maakten. Daarom ſchrijft hy in ſijn II. Boek cap. XXXIV. §. 9. aldus: *Wat Mirakel heeft hy oit gedaan, tot bewijs dat hy de Meſſias was, 't gene de Duyvel alle dagen niet en doet, en noch veel meer?* Hier ſchijnt D. Bekker alle bewijs-redenen en uitvluchten der Socinianen t'eenemaal vergeten te hebben, en met een hoe de onſe wel duyſentmaal daar op geantwoord hebben. Volgt dan wel daar uit, dat Chriſti Godheit uit de namen God, Jehova, Heer, niet kan beweſen worden, als men de Duyvel in een minder graad, oneigentlijk en byna maar naams wegen *de God deſer eeuwe* noemt? Ten minſten niet, of D. Bekker moet loochenen, dat de Schrifture ook de ongeloovige Keyſer geen God deſer eeuwe kan genoemt hebben, ja ſelfs geen ſocieteit, gelijk hy ſelve de plaatſe 2 Cor. IV. 4. ſoo verklaart. Nu ſtaat hy evenwel dit laatſte toe, ſonder dat het Chriſti eere nadeelig zijn kan; wat ſwarigheit dan, dat de Duyvel met ſijn Engelen niet ſoo kan genoemt worden?

Vorder ſeit hy, *indien de Duyvel de verborgentheit van onſe ſaligheit verſtaat, ſoo worden hem ook goddelijke eygenſchappen toegeſchreven.* Siet daar wederom klaare blijken, dat hy niet en weet, wat de Theologanten van de werkingen en kenniſſe des Duyvels geſchreven hebben. Maar als hy maar gelieft na te ſien wat Voetius en Vogelſ. daar van ſeggen, hy ſal wel terſtont ſien, dat de Kerke niemant voor een Herten-kenner belijd als God haar Schepper en Rechter, en dat het heel wat anders is in natuurlijke dingen groote wetenſchap te hebben, wat anders de verborgentheit van onſe ſaligheit te verſtaan en preciſelijk te weten.

Daar

Daar na voegt hy 'er by, *op gelijke wijſe worden de Duyvel Gods werken toegeſchreven.* Van wie? *Van u*, ſeit hy, die gy ſtelt, dat hy noch veel grooter werken doet, dan men leeſt dat God ſelf gedaan heeft. Deſe laſteringe is niet nieuw, en wel duyſentmaal wederlegt, als men maar de Outvaderen inſien wil, en met namen Euſebius, Lactantius, Hieronymus en Auguſtinus. Men behoeft hem alleenlijk voor te houden wat onſe Theologanten tegen de Socinianen, aangaande de wonderen, by brengen, ſoo is 't met ſijne beſchuldiginge gedaan. Daar van hebbenſe nu wijſſelijk aangemerkt I. dat Chriſtus ſijn wonderen met een vrye wille gedaan heeft, wanneer en waar 't hem belieft heeft. Matth. VIII. 2 Joh. V. 21. II. Dat hy diergelijke dingen gedaan heeft, die noit een menſch of gedaan heeft, of heeft konnen doen, ja duſdanig als ofſe de Vader ſelve gedaan. Johan. IX. 32. Johan. V. 19, 20. III. Dat Chriſtus deſe en diergelijke dingen op de ſelfde manier gedaan heeft als de Vader. 't Is waar hy heeft wel de geloovige belooft, datſe grooter werken doen ſouden als hy, maar niet op deſelfde manier als hy en de Vader. Joh. XIV. 12, 17. IV. Dat Chriſtus in deſe wonderen te doen, ſijn eygen gewelt en macht gebruikt heeft. Math. IX. 28. Act. III. 12. X. 38. V. Dat hy die tot ſijn verheerlijkinge en ter eeren van ſijn Vader gedaan heeft, Joh. V. 23. Act. XIII. 13. VI. Dat Chriſtus niet alleen ſelve wonderen gedaan heeft, maar dat hy ook die kracht aan andere belooft en medegedeelt heeft, Matt. X. 1, 8. Mar. III. 15. Luc. IX. 1. X. 17. VII. Dat Chriſtus met ſijn wonderen beveſtigt heeft, dat hy de Meſſias was. Joh. V. 22. VIII. Dat de Apoſtelen deſelve gedaan hebben als zeedelijke oorſaaken in de naam en kracht Chriſti. Act. III. 12. Wie kan daar uit nu beſluyten, dat wy Chriſti Godheit weg nemen? 't Is waar, Nazianzenus bewijſt ſijn Godheit ook uit de opſtandinge van den doden, gelijk Chriſtus ſelve gedaan, Joh. V. 26, 29. Maar waar ſchrijven de Theologanten 't ſelfde werk ook den Duyvel toe? Ik ben verſekert genoeg dat ons D. Bekker niemant ſal toonen, noch van de hedendaagſche noch van de oude Theologanten, die dit oit geſtelt heeft. Maar hy heeft voor de ſpotters geſchreven, niet voor geletterde luyden, waarom willen wy dat van hem aangewaſen hebben? Als hy van de Engelen handelt, die Abraham verſcheenen zijn, ſoo redeneert hy aldus: Indien men ſegt, dat de Engelen Gen. XVIII. lichamen voor dien tijd aangenomen hebben, ſoo ſeg ik wederom, dat het met Chriſtus ook wel ſoo geweeſt kan zijn: te weten, dat een Geeſt ſijn lighaam uit het graf gelicht en beſielt heeft, of dat het ſijn lichaam niet en was, maar een ander, even eens geſteld, als het ſijne was geweeſt. Hy wil ſeggen: indien de Engelen lichamen aannemen en met deſelve op aarden verſchijnen en werken, ſoo gaat 't bewijs van Chriſti opſtandinge niet vaſt. Men ſal ook daar mede niet veel winnen, als men ſeit, dat hy met ſijn Diſcipelen of Apoſtelen gegeten heeft; want van de Engelen word dit mede vaſt geſtelt. Laat nu eens ſien, hoe vaſt deſe ſijne redeneringen ſtaan. 't Is ſeeker, dat de goede Engelen ten minſten Chriſtus Lichaam niet aangenomen hebben, mits datſe niet ſondigen, liegen of bedriegen konnen, en van Chriſti opſtandige ſelve, als 't D. Bekker maar gelooft, in 't graf getuigt hebben. Volgens moeſte 't een quade Engel gedaan hebben, 't welk

mede

mede de laſtering van *Celſus* en *Spinoſa* geweeſt is. Maar ſouden die niet ſeker geweten hebben, offe een ſpook ſagen, ofte van een quade Engel beſpot wierden, die namaals getuygen zijn ſouden van de opſtandinge. Act. 11. 22. 111. 15. 16. x. 40. x111. 30. Laat hem eens het bewijs van den Apoſtel 1 Cor. xv. 3. 4. te niet doen, als hy iets kan! Weet hy niet, dat de Heere Jeſus noch in 't leven zijnde ſijn opſtandinge al voorſeit en uit de Schriftuur beweſen hadde, en dat God door de opſtandinge de queſtie van Chriſtus by gelegt heeft? Twyfelt hy dan na ſijne gronden aan 't getuygeniſſe, dat de Engelen van hem geven? Kan hy deſe omſtandigheden vaſt geſtelt zijnde geloven, dat de Satan Chriſtus Lichaam aangenomen heeft? Ik mochte wel weten, hoe hy de Heydenen de opſtandinge Chriſti bewijſen wilde, indien onder haar diergelijke Exempelen gevonden werden? Maar gelijk der Heydenen fabulen Chriſti opſtandinge niet krachteloos maken konnen, ſoo ook niet ſijne wonderen, al is't datſe ons van haar Toovenaars ſoo veel te verhalen weten. En is Chriſtus na ſijn dood waarachtig verſchenen, gelijk hy is, wat ſwarigheit, dat de Engelen onderwijlen lichamen aangenomen hebben? En ſoude in allen geval dit noch niet genoeg zijn, ſoo mag hy Auguſtinus leſen, die expreſſelijk ſeid, *dat de Heere Jeſus wel ſijn handen en lichaam ſijne Diſcipulen heeft getoond, maar op datſe niet meenden als offe door eenig ſpook bedrogen waren, ſoo heeft hy haar voornamentlijk tot de heylige Bladeren geweſen toonende, dat alle dinge vervult waren, die van hem waren voorſeit geweeſt*, voegende daar by tegens de Donatiſten: *Dat zijn de leeringen van onſe ſaake, dat zijn de gronden, dat zijn de beveſtingen.*

Eindelijk wil D. Bekker ook daar voor aangeſien zijn, als of hy een groot voorſtaander voor Chriſti Rijk was, daar hy in ſijn Voor-reden uitroept: *Ik ban hem uit de Wereld en bind hem in de Hel, op dat de Koning Jeſus te vrijer heerſche.* Hy wil dit ſeggen, dat de Chriſtenen tot noch toe de regeringe verdeelt en een deel Chriſtus, en 't ander de Duyvel toegeſtaan hebben. Maar de Socinianen ſelve ſullen hem dat anders leeren, byſonder Smalcius, die wy boven in 't brede gehoort hebben. Sekerlijk de Heere Jeſus behoeft D. Bekkers voorſorge niet, hy heeft altijd in 't midden van ſijn vyanden een volkome wijſe regeringe gehad, gelijk 't in de Heydenſche Keyſeren, Arrianen en uit de vervolgingen des Antichriſts ten vollen blijkt. Ontkent hy dit, hy moet met de Vry-geeſten geen Vyande Chriſti kennen, de kracht der ſonde in de wereld wech nemen, niet meer na 't gevoelen der Kerke bidden: Uwe Rijk toe kome, en de Openbaringe, ja de gehele Schriftuur niet meer geloven geven. 1 Cor. xv. 24. 26. Apoc. 11. 13. x11. 7. xx. 2. 7. 10.

XIX. SNYDINGE.

Antwoord op de andere voorgevingen.

XXIX. DIt zijn nu D. Bekkers voornaamſte voorgevingen, de andere die volgen zijn van geen gewicht, na dat wy die eerſte ſoo licht op een kant geſteld hebben. Soo lange heeft by getoont dat het geloof

met het gemeene gevoelen niet beſtaan kan, nu komt hy ook tot de ſeden en heylig leven, voorgevende dat dit ook door 't gemeene gevoelen gekrenkt „ werde. Daarom, ſegt hy, moeten de menſchen van bygelovigheid en „ onnutte vreeſe bevreit werden, op datſe God alleen van herten dienen en vreeſen mogen ..... 't Selfde prætext heeft Spinoſa, David Joris, de Vry-geeſten, en eertijds de Epicuriſten gehad, 't welk wy moeten aanmerken, op dat de Chriſtelijke Leeſer verſtaan mag, waar deſe voorgevinge van daan komt, die beter een Heyden betaamt als een Chriſten. Hy mag ons ondertuſſchen niet qualijk afnemen, dat wy hem hebben met ſoo hatelijke menſchen vergeleken, hy is ons eerſt te na getreden en heeft de geheele Chriſtenheid van ſulke bygelovigheden beſchuldigt, die de geheele Gods-dienſt om verre werpen. Wy konnen dan dit niet anders opnemen als voor een laſteringe. De Heydelbergſche Catechiſmus Vrag. 1. en het Belijdenis Art. XI. heeft dit al beantwoord. Hy hadde immers behoren onderſcheid te ſtellen tuſſchen de goddeloſen en vromen en de ſotte en bygelovige vreeſe niet vermengen met de vreeſe die uit omſichtigheit en het geloof van daan komt. Maar hy heeft nooit de middelweg konnen vinden en inſlaan. Evenwel hadde hy als een wijs man alle extremiteiten moeten mijden, ten opſicht dat hy niet alleen des gemeenen Volks bygeloovigheden weg nemen, maar ook by de Theologanten daar voor wil aangeſien zijn, als of hy als een Philoſooph ſijn ſaake verhandeld hadde. Maar nu doet hy niet minder als dit. Want het gemeene volk heeft het hem alleen niet gedaan, de geheele Kerk moet een klad aangewreven werden. Maar 't paſt ſeker voor geen Theologant de goddeloſen alle vreeſe voor de Helle en Duyvel te benemen, die ſoo dikmaals met die vreeſe voor Gods oordeel gelijk 2 Pet. II. 4. te ſien is, konnnen behouden werden, ja ſelve de gelovigen worden daar door aangedreven om wakker te zijn, de wapenen des Geeſts by de hand te nemen, en *met vreeſe en beven hare Saligheid te werken.* Phil. II. 12. 1 Pet. v. 9. Is dit D. Bekker niet genoeg, *Voetius* ſal hem nader onderrecht geven *Diſput. Tom.* III. *de Magia*, gelijk ook *Calvinus in ſijn Tractaat tegen de Vry-geeſten.*

„ Wijders ſal D. Bekkers werk daar toe ſtrekken, dat elk een ſijn ſonde „ erkenne, en de Duyvel niet ſonder oordeel en diſcretie de ſchuld bylegge. Gelijk als of niemant dit voor hem geſien en beriſpt hadde. De duitſche Leſer gelieve eens 't VIII. cap. *van D. Dijks Tractaat van de bedrieglijkheit des menſchen herte* na te ſien, daar hy ſoo wel dit pretext der goddeloſen beantwoord, dat men vorders geen antwoord daar op van doen heeft, gelijk mede *Burmannus* gedaan heeft, *Synopſ.* lib. 1. c. XLVI. §. 55. 't Paſt ſeeker geen Leeraar het geloof ſoo ten toon te ſtellen, om dat uit de een of ander Leeringe een quaad gevolg getrokken word. Wil men ſoo te werk gaan, men heeft maar te ſeggen, dat de Gereformeerde Kerke Gods Voorſienigheit niet gelooft, om dat hare tegen-partyen haar nageven, datſe God de oorſaak van de ſonde ſtelt. Ik meene daar ſoude wat meerder te doen weſen met de geleerden van de Papiſten, Arminianen en Socinianen, als met het ſotte gevolg des gemeenen volks. Men hoeft daarom de werkingen des Satans niet te ontkennen, en der goddeloſen haar elend te verminderen, recht aan tegen Paulus,

lus, Epheſ. 11. 2. 2 Tim. 11. ult. daar is immers een veel lichter weg, deſe knoop op te loſſen, als 't D. Bekker maar hadde willen doen.

Eindelijk geeft hy voor, gelijk ook D. Joris eertijds gedaan heeft, *dat hy des Satans Rijk vernielt* en legt de onſe te laſt, *dat ſe van de Duyvel veel houden, ja dat Jy't voor hem ſullen opnemen en hem helpen, indienſe ſich daar tegen durven aankanten.* Maar ik ſoude hier 't contrarie ſtellen en D. Bekker ſal 't met'er tijd ſelve gevoelen, hoe hy 't rijk des Duyvels heeft helpen vorderen. Ten minſten poogen de voorſtaanders van ſijn Boek in den akker des Heeren onkruid te ſayen, de menſchen ſorgeloos te maken, de tonge der Vry-geeſten te loſſen, en de Schrifture ſchimpelijk en ſpotachtig te handelen. Wy trekken 't ons ook ſoo niet aan, dat wy dienaars des Satans zijn, de oude Leeraars en die het Euangelium met haar bloed verſegelt hebben, moeten deſelfde naam dragen. De Vry-geeſten ſullen evenwel dit weten, dat wy het niet voor de Duyvel opnemen of hem helpen, 't is ons om de H. Schrift, om de Chriſtelijke Religie, om de Godſaligheit en de Geloofs Artikelen te doen. Want indien D. Bekkers dwalinge de overhand neemt, ſoo is 't met die alle gedaan. Neemt eens iemant ontkende dat Chriſtus onder Pontius Pilatus geleden heeft en ſich inbeelde, dat hy geloofde wat in de H. Schrifture ſtaat, ſoude hy met recht de Chriſtenen, die hier over met hem twiſteden, beſchuldigen konnen, dat ſy 't voor de Heydenſche Pilatus op namen? Hier word dan niet een of ander Hiſtorie geraakt, maar de geheele Schriftuur, om dat d'artikel van de Duyvel met de andere ſoo nauw verbonden is, dat hy daar van niet kan af geſondert werden, ſonder de gantſche Leere 't ondermijnen. Daarom nemen wy 't volgens op voor de innerlijke en uiterlijke huishoudinge van Chriſtus Rijk. Gen. 111, 15. Apoc. xx. 1. 2. Rom. xvi. 20. voor 't menſchen elend onder de ſonde. Eph. 11. 2. 2 Tim. 11. ult. voor de verloſſing des Sondaars Heb. 11. 14. voor de genade tot bekeringe. Coloſ. 1. 12. 13. Act. xxvi. 18. 2 Tim. 11. ult. voor de nootſaakelijke genade tot volherdinge Rom. 111. 38. 39. Eph. vi. 10. 18. 2 Cor. xii. 9. Joh. x. 28. 30. Matth. xvi. 18. voor de Godſaligheit, die ten meeſten in geeſtelijke wakkerheit, in 't gebruik van de geeſtelijke wapenen en in 't bidden tegens de beſoekingen beſtaat, Matth. vi. 13. xxvi. 41. Eph. vi. 42. En dan ook voor de Geloofs Artikelen, die tegens de Vry-geeſten en Saddudeën geſtelt zijn. Laat haar dan nu laſteringen op ons uitſtoten, ſoo veelſe willen, ons gelove ſal evenwel vaſt ſtaan gelijk een ſteenrotſe. Eer wy hier van afſcheyden, moeten wy dit noch ſeggen, dat ſich de grootſte misſlagen altijd onder het dekſel van Religie en Godſaligheit verborgen hebben. Dit weet D. Bekker ook heel wel, maar, dat hy over ſijn bedrijf ſoo veel te meer berouw hebbe, ſoo verſoek ik, dat hy dit aangaande de Dordrechtſche Canones in haar beſluit gelieve na te ſien.

XX. SNYDINGE.

Noch een antwoord op D. Bekkers ſwakſte tegenwerpinge.

XXX. DUs verre ſijne voorgevingen. Daar is noch eene tegenwerpinge overig; maar ik weet niet of 't wel de pijne waardig is daar op te antwoorden, in 't byſonder daar hy al ſelve de voornaamſte plaatſen daar toe krachteloos gemaakt heeft, te weten 2 Pet. II. 4. Jud. 1. 6. gelijk ook Matth. XXV. 41. waar uit hy ſoude beſluyten konnen, dat de Duyvel van begin af in de Hel verbannen is. Des niet te min redeneert hy op deſe wijſe: dat geen plaats bequaamer voor de gevallene Engelen zy, als de Hell; dat men niet wel vatten kan dat de ſtraffe der booſe geeſten uitgeſtelt zy, dat de Schriftuur niet te kennen geeft, dat haar deſe genade of tot bekeringe offe tot matiginge der ſtraffe geſchied zy, dat de booſe geeſten geen Middelaar hebben en volgens dien ook geen hoope tot Saligheit voor haar overig is, waarom ſoudeſe nu de rechtvaardige rechter niet terſtont na haar val ter hellen verweſen hebben? Maar ſoude wel God geen andere redenen daar toe gehad hebben, als die hy ons daar voorſtelt; ja ſeker wel andere en heel grote. De ſonde regeerde in de wereld, ſoo heeft dan God toegelaten, dat de Satan mede werkte, op dat hy namaals ſoo veel te ſwaarder met *de vaten des toorns* geſtraft wierde. Aldus begrijpen dit point *Juſtinus* de Martelaar en *Nazianzenus*. En waarom ſoude dit God ook ſoo niet beſtiert hebben, overmits ſijne genade en gerechtigheit ſoo veel te meer verheerlijkt word, en des Saligmakers weldaden ſoo veel te meer uit ſteken, daar hy den ſondigen menſch uit de banden des helſchen vijands en uit ſoo groote ſlavernije verloſt, en tot het Koninkrijk der Hemelen brengt? Is 'er ook eenige kracht in de eerſte belofte Gen. III. 15. 't moet deſe zijn of niet met al. D. Bekker mag nu ſoo ſubtiel zijn als hy wil, wy ſien evenwel van de eene ſijde in deſe verborgentheit Godes wijsheit, en op de ander ſijne barmhertigheit, en wy verheerlijken ſoo veel te meer ſijne getrouwheit en macht, ſoo veel te machtiger de kracht der ſonden, het elend der ſondaars, en 't gevaar der verleidinge door de Satan is. En dat leeren ons mede onſe Belijdeniſſen en Sijmbolen na de rechtſnoer van de H. Bladeren ook in dit point heel wijſelijk ingeſchikt.

Maar wy moeten D. Bekker hier in noch wat meerder verſtrikken en klemmen. Hy kan niet ontkennen, dat de Satan ſtraks na ſijn val geſtraft is geworden, wanneer hy van Gods aangeſicht dier voegen verſtoten wierd, dat hy om God denkende zittert, Jacob. II. 19. Nu vraag ik hem, of de helle dan alleenlijk de ſtraffe voor de Duivel is? En indien ja: of hy dan altijd daar in is gebleven? Dit ſal hy ons buyten twijfel toeſtaan. Nu ſtelt hy mede, dat de geeſten op geen plaatſe zijn, en dat haare ſalige of elendige gedachten alleen de Hemel of de Helle uit maken. Wat nu voor raad? Wederom als hy gelooft dat onſe eerſte Ouders door de verleidinge des Satans gevallen zijn, 't welk ik evenwel niet vaſt weet, ſoo vrage ik, of de Duivel ſtraks na ſijn val in de Hel verweſen is geworden? Indien ja, hoe dat hy onſe eerſte Ouders

ders in 't Paradijs heeft verleiden konnen? Indien neen: waarom is hy niet terſtont opgeſloten geworden? Hoe kan men ſeggen, dat God rechtvaardig is, daar hy hem toegelaten heeft, in 't Paradijs te gaan, de Heilige Menſchen te verſoeken en 't overwinnen, en ſoo doende de ſonde en de dood in de wereld, ja over 't geheele menſchelijke geſlacht te brengen? Of ſtrijd dit tegens Godes gerechtigheit niet, blijft hy evenwel een wijſe God, wat ſwarigheid, dat hy niet ook behoudens deſe eigenſchappen de Satan ſoude konnen toe laten over en onder de goddelooſe te heerſchen, op dat hy ſoo veel te ſwaarder namaals geſtraft werde, hoe veel te meerder quaad hy onder 't menſchelijke geſlacht gewerkt heeft? Rom. IX. 22.

Dit is nu aangaande de tegenwerpingen en prætexten, die D. Bekker gedrongen hebben, ons ſoo heftig aan te grypen en uit te eiſchen. Hy mag nu ſelve oordeelen, of 't wel ſoo gewichtig is, dat geleerde luiden haar gevoelen daarom ſouden op geven. Hy is wijs en ſchrander genoeg om te ſien, dat ſijne redenen geen kracht hebben, alſe met de onſe vergeleken werden. En indien hy ſijn ruſt niet houd, ſoo moet ik nootſaakelijk ſeggen, dat hy wat anders voorgeeft, en wat anders in ſijn boeſem voed. 't Kan ook van geen ſlecht belang weſen, dat hem drijft de Chriſtenen ſoo ſpijtig aan te taſten, en ſoo veel werks op te vatten en met ſoo groten yver te woelen, dat het oude gevoelen uit de kerken uitgebannen werde. Wat hier van eindelijk te verwachten ſtaat, konnen wijſe luyde wel giſſen, en miſſchien mocht het niet lang lijden, of wy ſullen alle klaare blijken van deſe leere ſien.

XXI. SNYDINGE.

D. Bekkers dwaalingen worden uit de Philoſophiſche gronden der nieuwe Methode wederlegt.

XXXI. DIt ſoo aangemerkt zijnde, ſal ik eindelijk het Kaſteel van ſijne dwalingen beſtormen, en komen tot ſijn eerſte beginſels. Te weten, D. Bekker heeft liever volgens ſijn denkbeelden willen philoſopheren, als God-geleerdelijk ſpreeken volgens de H. Schriftuur: want die heeft hy verdrait, op dat hyſe na ſijn philoſophie ſoude buygen. Soo ſeer betaamt het dat het oude Geloof, en de Schriftuur ſelfs wijkt voor de Philoſophie van D. Bekker. Derhalven mogen de Chriſtenen met reden bevreeſt zijn. Wie en vreeſt niet de wapenen, waar door ons oud Geloof te gronde gaat? alhoewel het wonder is dat die geleerde Man *in de Voor-reden van de nieuwe Editie van't tweede Boek* heeft willen ontveinſen of loochenen, dat hy Philoſophiſche gevoelens of onderſtellingen van de natuur der Geeſten, en haar werkingen, als bewijſen van ſijn ſtellingen gebruikt heeft. Te weten, al wat hy gephiloſopheert heeft van de Geeſten, die op de " lichamen niet konnen werken, heeft geen plaats onder de redenen, waar " uit hy ſijn bewijs genomen heeft. Recht ſoo! miſſchien om dat hy gevreeſt heeft die gene aanſtoot te geven, welke, alhoewel ſy de methode van de nieuwe Philoſophie beminnen, nochtans ſeer qualijk nemen, dat hy tot het uitterſte vervallen en door het philoſopheren verder verrukt is, als 't behoor-

de. Maar het betaamde een wijs man ſterker te weſen, als dat, 't geen in ſijn gemoed niet meer verborgen, maar nu in de pen gereet was, te ontveinſen. Hierom weet ik niet of hy ſich ſelven wel gelooft heeft, als hy deſe dingen ſchreef. Want *in 't tweede Boek 't 9. cap.* §. 8. uit dit Philoſopheren, dat een geeſt op een geeſt niet kan werken, veel min op een lichaam, heeft hy de goede Engelen ſelfs niet tot eenige goede werkingen toegelaten, omſe in deſe wereld onder de Goddelijke voorſienigheit te oeffenen, hebbende na ſijn believen die plaatſen verdraait, die dit opentlijk beveſtigden. Waarom ſoude hy deſe weg voor ſig bereit hebbende, om de ſelfde reden den gevallen Engel, de Satan, met alle werkingen in de wereld, benomen en hem geſloten hebbenin de hel, gelijk hy de goede Engelen gedaan heeft in den Hemel, nademaal hier niets voor hem was, waar op hy konde werken? Siet eens na en vergelijk hier by het by gebrachte hoofdſtuk, §. 16. Nu waarom hy daar na deſe manier van philoſopheren, als hy ſijn voornaamſte werk begon, niet gebruikt heeft, weet hy ſelfs beſt. Of heeft hy willen ſchijnen een voorſtander te zijn van de Godſaligheit, op dat hy ſig ſoo veel te beter ſou doen geloven? Of vreeſt hy openbaar dat brand-merk te geven aan ſijne Philoſophie, dat hy met ſijn gevoelen ſig tegen het geloof en de geheele Chriſtenheit aankant? alhoewel hy *in de Voor-reden van ſijn eerſte Boek* genoeg te kennen geeft, wat het oogmerk is van ſijn aangevangen werk, wat het fondament en ſijn voornaamſte bewijs-reden is. En hy heeft ſig ſelf ook niet moeten vergeten, op dat hy voor geen veinſer ſoude te boek ſtaan, „ Want hy gelooft dat hy al-„derminſt die gene ſal voldoen, die de fondamenten van Carteſius verwerpen, „ volgens welke hy geeſt en lichaam, en die alle beide, van God onderſcheyden had. En daarom roemt hy dat 'er niemant ſal gevonden werden, die ſoo net als hy, het oneindig verſchil tuſſchen God en het ſchepſel, als mede de eygenſchappen van ziel en lichaam aangemerkt heeft. En dit heeft hy moeten doen, ſoo ſijn werk ſtaande ſal blijven, 't welk alleen op dit verſchil ſteunt. Let hier op Leeſer, en ſiet, of de voornaamſte redenering van die Man, waar op als een pijlaar ſijn geheele dwaling gebouwt wert, niet en is ſijn nieuwe manier van philoſopheren, welke loochent alle werkingen van geeſten op de lichamen? wat reden heeft hy dan gehad, waarom hy de ſelfde ontveinſde, en op vroome en deftige Mannen *in ſijn tweede Voor-reden* vergramt is, om dat ſy ſijn dwaling van haar ſoo ſeer gehaat, deſe oorſaak, als de ware oorſpronk toegeſchreven hebben? Als of het bedrog niet aan den dag was, dat ſoo een Philoſooph of Man weynig paſt, die met ſoo groot een vertrouwen en ſchilt der waarheit bedekt zijnde, als een onbevreeſden Ajax, ſijn werk begonnen had tot eer en glorie van de Gods-dienſt.

Ja ſelfs heeft D. Bekker, op dat hy ſou toonen dat ſijn beginſelen, waar uit hy procedeert, philoſophiſch zijn, *in ſijn tweede Boek het 1. Cap.* als hy de *ſtaat van 't geſchil* maakte (welke hy nochtans noit gemaakt heeft) voor al den Leeſer ſorgvaldig willen waarſchouwen van't gebruik der reden in deſe queſtie, bepalende de Schriftuur in ſekere limiten door een Spinoſiaanſche voorſigtigheit, op dat ſy de reden in natuurlijke en philoſophiſche ſaken niet te ſeer nadelig ſoude zijn. Te weten, dat de Schriftuur de natuur der ſaken niet uitleit, maar laat dat aan de reden over. En vorders leert ſy den menſch,

menſch niets, als ſaken van Gods-dienſt. Ja ſelfs ſpreekt ſy van Gods werken, voor ſoo veel ſy voor onſe oogen zijn, en na 't gevoelen van 't gemeene Volk. Waar dit op uitloopt, is die gene genoeg bekent, welke de ſtreken van ſommige nieuwe Philoſophen regt kennen. En hier na gaat hy voort uitleggen, dat men door een geeſt verſtaan moét een onlichamelijke ſubſtantie, welke met een lichaam 't eenemaal geen gemeenſchap heeft. Want ſy is, gelijk Carteſius ſeer wel ſeit, een denkend onderwerp, dat geen weſentlijke gemeenſchap heeft met een lichaam. Eindelijk ſchijnt hy in ſijn 3 cap. ſoo van God te philoſopheren, dat hy meint, dat de werkingen der Engelen in de wereld met de voorſienigheit niet konnen beſtaan, ondertuſſchen ſoo belachelijk redenerende van de geeſten, dat ſy tegenwoordig zijn by de ſaken, waar van ſy denken, by exempel onſe ſiel, wanneer zy met eene gedachte de wereld bevat, of tot de ſterren toe opklimt, moet verſtaan werden dan by al die plaatſen tegenwoordig te zijn. Vorders onderſtelt hy in 't 6 en 7 hoofdſtuk, dat men door de reden niet kan bewijſen dat'er Engelen zijn, dat het alleen beweſen wort uit Gods Woord, van welkers natuur en oorſpronk men nochtans daar weynig leeſt, op dat hy ſig de weg ſoude bereyden, waar door hy te leur konde ſtellen, al wat de Schriftuur van haar werkingen ſpreekt, en dat het ſtrijt tegen de philoſophiſche redeneringen. En nochtans werd hy gram, om dat ſommige gemeent hebben, dat hy ſijn gevoelen uit de Philoſophiſche beginſelen, als uit de fonteynen ontleent heeft. Of heeft hy t'mogelijk qualijk genomen, dat eenige wel geneuſde mannen ſijn geheymeniſſen ontdekt, en daar toe ingedrongen zijn. Laat derhalve D. Bekker ſijn gevoelen veranderen, nademaal hy de onſe te laſt leit, datſe de Chriſtelijke Religie ondermijnen; de rechtſinnige ſullen ſig wel wagten, dat het Gereformeerde Geloof niet te kort gedaan wert. Wy hebben al over lang geſien, waar de nieuwe raadſlagen op uit waren, de verborgentheit van de philoſophiſche ongerechtigheit al beginnende te werken in de ſchoot van de Kerk. En wy hebben al te voren den leſer vermaant ſich te wagten van de dwalingen in Nederland verſpreit, in onſe Fakkel der Waarheit. Hier op namentlijk zijn ſommige Chriſtenen uit, om wijſer Philoſophen, als God-geleerden te zijn. Het geloof is een onedele werking van de ſiel, de edelſte het redeneren, daar moet men 't voor houden. De Philoſophie is de uitlegſter van de Schriftuur. Waarom niet? van haar hangt de authoriteit der ſelve af, derhalven ook de ſin. En de Philoſophen hebben onlangs van deſe hare macht een proefje willen geven. Want uit de Philoſophiſche beginſelen is de eeuwige geboorte Gods beſtreden, zijnde tot noch toe van het ware Chriſtendom gelooft. En op dat de Schriftuur haar daar in niet in de weeg ſoude zijn, ſoo heeft menſe na ſijn ſinlijkheit gebogen, en in een heel andere ſin verdraait, daar het oude geloof tot noch toe voor verſtelt geſtaan heeft. En indien de Philoſophen *oordelaars* hebben willen zijn *van de Godheit* ſelfs, volgens Tertullianus; indien ook *de knechts* geoorloft is geweeſt *te redeneren van de Geboorte van haar Heere*, 't welk Ciprianus t'eenemaal ongeoorloft oordeelt: waarom ſouden ſy dan niet vry volgens hare beginſels redeneren van de Engelen, en Satan de vijant Gods, of de Schriftuur na haar ſin verdraijen, op dat ſy haar niet in de weeg zy? Sy

is

is t'eenemaal valſch, ſoo ſy haar maar tegenſpreekt. Dit weten de Philoſophen wel, zijnde *ſeer loſſe uitleggers der Schrifture*, gelijk haar Tertullianus aldus noemen ſoude.

XXII. SNYDINGE.

De beginſelen van D. Bekker werden onderſocht, en vooreerſt, wat een geeſt verſchilt van een lichaam.

XXXII. MAar laat ons eens ſijn philoſophiſche beginſelen onderſoeken, op dat men mag ſien, dat ſy ſoo groot een ſwaarte niet kunnen verdragen, als D. Bekker haar opgelegt heeft. Te weten, hy is hier alleen op uit, om te bewijſen dat een lichaam op een geeſt, en wederom een geeſt op een lichaam niet kan werken. Hoe? ſelfs heeft onſen Philoſoof niet toegelaten dat een geeſt op een geeſt iets werkt: waarom ſoude hy van ſijn Philoſophiſchen Duyvel anders gevoelt hebben, als hy geſchreven heeft? Namentlijk een geeſt is niets als een gedachte, gelijk het lichaam een uitgeſtrektheit. Doch men kan niet verſtaan, hoe die iets met de gedachten ontrent de uitgeſtrektheit werken kan, waar mede ſy niets gemeens heeft, ſelfs dat niet, welk elders kan geſeit werden te zijn. Maar D. Bekker ſou voorſichtig gedaan hebben, indien hy (finitudo) de eindelijkheit van ſijn ziel begrepen hebbende, vooral de onſekerheit van ſijn Philoſophie aangemerkt hadde, nademaal hy gevoelens ſoekt aan te dringen, die tegen het geheel Chriſtendom, en duydelijk tegen de H. Schriftuur aanloopen. Hy had moeten denken, hoe onredelijk het zy daar uit, om dat het duyſter is op wat manier een geeſt op een lichaam kan werken, t'eenemaal alle werkingen des ſelfs te loochenen, en wel tegen de ondervinding van alle eeuwen. Doch dit ſoude te verre afloopen van de belofte van de nieuwe methode, welke niet als klare bevattingen in de Cimmeriſche duyſterniſſen belooft en voorgeeft. Derhalven is de nieuwe en welgeneuſde Philoſophen huydendaags niets onbekent, wanneer ſy na haar denkbeelden philoſopheren. Eens ſijn onwetenheit t'ontkennen werpt de nieuwe methode van philoſopheren onder de voet. Ja 't is loutere onwaarheit, dat ſy niet onderſcheydentlijk bevatten; want ſy hebben denkbeelden van allerley ſaken, en ſonder deſelve verſtaan ſy niets. En derhalven leit D. Bekkers kracht hier in, dat wy niet kunnen uitleggen, op wat manier een geeſt op een lichaam werken kan. Doch hy dit ook niet wetende, meint t'eenemaal niet gehouden te zijn te gelooven, dat hier uit volgt. Ja hy meint dit te moeten ontkennen, al wat de ondervindige van alle natien, en de H. Schriftuur daar tegen mag ſeggen. Maar laat ons volgen, waar heen D. Bekker ons roept. Hy ſeit, *een geeſt heeft niet gemeens met een lichaam.* Doch wy bekennen met alle verſtandige Philoſophen, dat het niet kan geſchieden, dat een lichaam denkt, of een geeſt uitgeſtrekt is. Ja dit gelooven wy ſekerder, als D. Bekker, indien hy „ ſijne Leeraars toeſtemt. Want ſy onderſtellen dat het fundament van dat „ elke ſaak weſen kan beſtaat in Gods wille, voor ſoo veel hy vryelijk de ge„ heele natuur ingeſtelt heeft; en dat het heeft konnen geſchieden, dat tweemaal

maal drie geen ſes ſoude uitmaken. Te weten alle bevattingen en weſent- "
lijkheden van ſaaken geſchieden volgens het beſluit Godes; ook dat de "
menſchelijke ziel is een denkende ſaak, doch niet uitgeſtrekt. Ja, de "
queſtie, of God tegenſtrijdige dingen kan doen, kan niet gedeeideert wer- "
den, ſonder præjudicie van ſijn almacht. Soo ſpreekt *Wittichius in ſijn* "
vreedſame Theologie, ſoo ook andere, die ſijne voetſtappen navolgen. "
Laat den Leeſer nu oordeelen, wie dat oprechter de ziel van 't lichaam on-derſcheyden, de nieuwe Philoſophen, of wy, die deſe dingen ontkennen, en meynen dat dit tegen de Goddelijke en eeuwige waarheit recht aanloopt. Vorders ſeit hy dat een geeſt met een lichaam geen gemeenſchap heeft, derhalven kan hy op de ſelve niets werken. Doch laat ons eens ſien wat gemeenſchap een geeſt met een lichaam heeft, op dat wy ſijn werkingen op de lichamen mogen uitvinden. Ten minſten heeft het dit gemeen, dat het een ſelfſtandigheit is, een ſaak door ſich ſelven beſtaande, en ook eindelijk. Doch waarom een lichamelijke ſelfſtandigheit onedelder als die edele, hoedanige der geeſten is, beter ſoude konnen zijn als een oneindige, mogen ſy ſelfs ſien; ik doe der by, een geſchape geeſt heeft deſe gemeenſchap met een lichaam, dat hy niet alleen daar mede te gelijk in 't weſen is, maar ook by het lichaam tegenwoordig te zijn kan geſeit werden. Al hoewel D. Bekker verſiert dat een geeſt by alle lichaam tegenwoordig is, waar van hy denkt, en van gevoelen is dat ſijn ziel, en van meer andere, die met haar affectie Koning Willem na Engelant gevolgt zijn, in der daat geweeſt is, in 't Schip, op de Zee, in Engelant. Ja, hy beeldſig in dat ſijn ziel tegenwoordig is by den gehelen hemel en aarde, als hy van de ſelve denkt, door duſdanig een philoſopheren, welk nooit eenige nieuwe Philoſophen in den ſin gekomen is; nademaal ſy ſtellen dat men de tegenwoordigheit der geſten, uit de werkingen van buyten moet afnemen. Ondertuſſchen zijt gy, o Bekker, ſeer wijs, nademaal gy u ziel over al door denken kont vertegenwoordigen. Vorders heeft een geeſt met een lichaam deſe gemeenſchap, dat hy het denk-beeld der ſelve in hem vind, of formeren kan. En niemant ſoude derven loochenen, dat de Engelen niet weten, wat een lichaam, wat de beweginge, 't vier, aarde, hemel, ſon, en ſterren zijn: als of ſy tot noch toe geen Philoſophen waren, of onkundig, wat'er in de wereld of in de Kerke omgaat. Vorders heeft een geeſt dit gemeen met het lichaam, dat hy met het ſelfde ſoo ſeer kan vereenigt werden tot de gemeenſchap der werkingen, dat hy een perſoon werde uit de ſeer naauwe verbintenis van alle beyde. D. Bekker bekent ten minſten, *dat onſe ziel een lichaam heeft*, namentlijk met haar vereenigt. Recht. Derhalven ſeg ik dan, dat een geeſt veel gemeinſchap met een lichaam hebben kan. En ſoo 'er ſoo een naauwe verbintenis kan zijn tuſſchen ziel en lichaam, waarom ontkent menſe dan, daar de Schriftuur ons voorgaat, welke D. Bekker te vergeefs ſoo ſeer verdraait? Doch ik ſoude gaarne willen dat D. Bekker ons uitleide, op wat manier onſe ziel 't lichaam beſit, of de natuur der vereeniginge tuſſchen de ziel en 't lichaam. Ondertuſſchen ſullen wy hooren, wanneer hy ſich gereet maakt, om de vereeniginge van ſijn ziel met ſijn lichaam uit te leggen, en eens inſien, met wat recht hy dat doet. *'t Is bekent*, ſeit hy *van onſe geeſt, dat hy op het lichaam werken kan.*

Namentlijk *de menſch kan door 't lichaam op een ander lichaam werken, doch geen Engel, welke onlichamelijk is.* Siet D. Bekker hier leit de knoop. Namentlijk gy dringt ons, om uit te leggen de werkingen der geeſten op de lichamen, en gelooft niet datſe geſchieden, om dat gy het ſelfs niet kunt uitleggen; nademaal gy te vooren behoort uit te leggen de vereeniginge van uw ziel met uw lichaam, als mede de werkinge des ſelfs door alle uwe leden. Waarlijk gy ſijt uit de vereeniginge van ziel en lichaam maar een menſch. Legt de geheymeniſſe van die eens uit, ſoo gy kunt. U ziel beſtaat niet als in denken. Derhalven is deſe vereeniginge nergens anders in gelegen, als in de manier van denken. Wat ſal dan die manier van denken zijn, waar uit onſtaat die wonderbare vereeniginge, en waar uit komt die gemeenſchap van werkingen en lijden, deucht en ondeucht, voort? Als of de onderlinge werkingen de veranderingen maken konden, gelijk Clauberg en la Forge menen, die nu uit die verandering ontſtaan. Want ſy zijn werkingen der menſchen, en als is't datſe niet bevat werden, ſoo is evenwel in onſe ſiele een denk-beeld van een waar menſch. Ja ſelfs kan het gebeuren dat de onderlinge werkingen op houden, wanneer u ziel van t' lichaam niet en denkt. Voornamentlijk in die algemeene twijfeling, wanneer de nieuwe Philoſophen al blindelings geboden wert haar eyge lichaam te ontkennen, en dat ſy noch handen noch voeten hebben. Doch wat ſal t' weſen in deſen ſtaat? hoe is t' geſchiet, o Bekker, als u ziel door deſe gedachten op de Duyvel in de Helle dacht? Heeft terſtond de vereeniginge van ziel en lichaam opgehouden? Of is u de band der menſchelijkheit by gebleven, en ſoo ook de ware menſch, ſchoon u ziel door haar gedachten van 't lichaam af was, zijnde tegenwoordig by de voorwerpen, waar van ſy ſeer naauwkeurig dachte? Paulus heeft waarlijk een menſch geweeſt, ſoo hy in 't lichaam opgenomen is geweeſt, om dat die vereeniginge van ziel en lichaam gebleven is, alhoewel de wederſijdſe werkinge van die deelen op malkanderen geſchenen heeft ſtil te ſtaan. Want Paulus heeft niet geweten, of hy buyten het lichaam in den hemel is geweeſt. Tot Gods beſluit ſijn toevlucht nemen is te vergeefs. Noch meer: Indien de vereeninge in onderlinge werkingen beſtaan, ſo verſoek ik van D. Bekker dat hy ons leere, hoe een geeſt, die met een lichaam niets gemeens heeft, niet te min op 't lichaam werken kan? Sy dragen ſich voornamentlijk heel vreemt, welke ſich by na nergens over verwonderen nademaal ſy alles klaar verſtaan; namentlijk ſy gelooven niets te mogen aan nemen, dat ſy op deſe manier niet verſtaan konnen. Want de nieuwe Philoſophie draait hier op uit, dat ſy ontkent dat een menſch geen menſch is, en de ziel niets als een bloote gedachte. Ik beken indien men ſoo mag philoſopheren, dat men dus doende met recht de Engelen alle werkingen op de lichamen beneemt. Doch laat ons eens ſien, hoe verre men hier in mag voortgaan. Want wy ſullen groter dingen voor den dag brengen, als de nieuwe Philoſophen, welke de vereeniginge ſelfs loochenende, eindelijk niet met al en ſeggen. 't Is ſeker dat 'er een Wet is van den hoogſten Schepper, waar door men verſtaat dat het lichaam ende ziel ſoo geordineert zijn, dat ſy door een wonderbare verbintenis een eenige en ware menſch uitmaken. Gen. 11. 7. 1 Cor. xv. 45. Uit deſe Wet ſpruit het dat elke ziel

haar

haar eige lichaam beſit, en 't ſelve ſal hebben in 't laaſte de tijden in alle eeuwigheit, gelijk 't Chriſtelijk geloof ons leert. Hier uit komt het, dat de ziel van 't begin deſer vereeniginge leeft in dit ſijn lichaam, als in een Tabernakel, Huis, ende Paleis; en wel ſoo, dat ſy buyten 't ſelve niet en beſtaat, als door de dood, als wanneer die band ontbonden wert, waar door God gewilt heeft dat ziel en lichaam ſoude vereenigt zijn. De ziele is ook in haar lichaam niet alleenlijk denkende, maar ook werkende. Want tot dien einde is deſe vereeniginge, voornamentlijk ſedelijke dingen uit te werken. Daarom ſtaan de bewegingen des lichaams onder 't opper-gebied van de ziele, en worden van God deugden of ondeugden gerekent, en betoont ofte geſtraft na datſe goed of boos zijn. Hier van heeft Cloppenburgius wel geſchreven in ſijn Diſputatie over 1 Theſſ. v. 23. tegens de gene, die twee zielen ſtellen. Derhalven moet men niet ontkennen dat God de ziel, welke deſe werkingen in 't lichaam doet, de krachten verleent heeft, waar door ſy op het ſelve ſoude werken. En waarom ſouden wy dit niet ſeggen? De nieuwe Philoſophen ſelfs redeneren ſoo, dat alle weſentlijkheden van ſaken af hangen van Godes vrije wil, en dat het heeft konnen geſchieden, dat een denkende ſaak een uitgeſtrekte konde zijn, dat is, een geeſt een lichaam, dat tweemaal drie ſes maakt, daar het mogelijk twintig of honderd ſoude konnen zijn. Waarom ſoude men dan niet konnen bevatten dat de ſelve God deſe kracht aan de ziel gegeven heeft, dat ſy het konde bewegen, en als het hare gebruyken? Voornamentlijk, wanneer hy voor hadde een groot getal zielen met haar lichamen te vereenigen, op dat hy van den redelijken menſch gedient mocht werden, en door de ſelve deſe wereld ſoude beſtieren. Dit weten wy vaſt, en waarom beroepen wy ons niet daar op? De nieuwe Philoſophen doen immers 't ſelfde wanneerſe altijt op haar denkbeelden ſtaan. Nu ſijn wy by ons ſelve verſekert, dat wy ons lichaam, handen, voeten, ogen, tonge &c. bewegen, wy bevatten klaar, dat wy dat uitwerken, 't geen wy ſien en voelen dat in ons lichaam geſchiet, waarom ſoude wy niet op gelijke manier redeneren konnen? Wy doen daar noch iets meerder by. 't Is ſeker dat'er hertstochten in de ziel zijn, die uit het lichaam ontſtaan, en de ſelve tegen haar dank beroeren. Ten minſten kan de ziel niet nalaten te denken op het lichaam, en des ſelfs leden: ſy moet, ſoo lang ſy hier in de wereld is; de voorwerpen bevatten, die door uiterlijke ſinnen haar toe komen. 't Is derhalven ſeker dat de ziel verſtaat, en gevoelt de wonden, die 't lichaam aangedaan werden. Nu alle deſe dingen onderſtellen een verbintenis en ſtrekken tot een bewijs, dat de ziel de macht heeft om ontrent het lichaam te werken. Waarom leeren ſy niet te gelijk, dat de ſelve op het lichaam werkt, dat ſy de leden beweegt, enſe door haar kracht regeert tot ſommige daden, welke genoemt werden ware werkingen van de menſch en de ziel. Carteſius gaat ons hier in voor in ſijn VI Meditatie, ſeggende: dat hem de natuur leert, dat hy als dan in ſijn li- " chaam is, gelijk de Stuurman in ſijn Schip, wanneer hy ſmerte, honger, " dorſt &c. voelt, maar dat hy met 't ſelfde ſoo vereenigt zy, dat hy maar " een eenig ding met het ſelfde uitmaakt. Anderſins, ſegt hy, ſoude ik "

„ een denkend ding zijnde, de ſmerte niet gevoelen, maar met een klaar ver-
„ ſtant dit bevatten, gelijk de Stuurman alleenlijk met ſijn oogen vat, dat'er
„ its in 't Schip gebroken is &c. Waar op als men wel let, ſoo ſal 't blijken dat die Philoſooph ſijn ſtelling tegen de nieuwe redeneringen aangekant is. Indien de ziel niet kan nalaten lijdelijk aangedaan te werden van 't lichaam om die vereeniginge: wat reden is'er dan waarom de ſelve by beurten dadelijk op ſijn lichaam niet ſoude konnen werken, en 't ſelve aan doen en bewegen, gelijk wy gevoelen dat het bloed ende levendige geſten ſeer bewogen werden op de hevige bewegingen van de ziel? Dat men nu hier een lichaam wil bevatten dat ſich ſelve beweegt als een horologie, en paſt geen wijs man. Doch ſoo wy de werkingen van onſe ziel op 't lichaam vaſt ſtellen, waarom ſoude men dan ook de kracht der Engelen niet geloven in 't bewegen van verſcheyde lichamen? Dat lichamen malkander bewegen, is klaar, waarom ſouden de geſten die dan niet bewegen, welker natuur veel edelder en heerlijker is? Wat reden kan daar derhalven zijn, waarom wy de ſelve de werkingen op de lichamen ontnemen? Sy worden immers in de Schriftuur genoemt *ſterke Helden, geſonden te zijn tot dienſt der gene, die de Saligheit beërven ſullen.* Heb. 1. 14, wanneer ſy haar laſt uitvoerden zijn ſy in een ſichtbare gedaante verſchenen, zijnde boodſchappers van de Goddelijke wil en zijner beloften. Dit alles op de manier van Bekker uit te leggen, is aan Gods woord geloof weygeren, en te loochenen, 't geen in de Schriftuur met ronde woorden ons nagelaten is. Doch wy ſullen dit breder in 't volgende Hoofdſtuk bewijſen. Nu ſlaan wy de hand van 't werk, dewijl de nacht ons tot ſlapen roept.

XXIII. SNYDINGE.

De andere redenering van D. Bekker wort ter preuve geſtelt, nopende het oneindig verſchil tuſſchen God en de ſchepſels.

XXXIII. DAar is ook noch een ander grond, waar uit D. Bekker ſijne dwaling getrokken heeft. Namentlijk, dat hy een oneindig verſchil ſtelt tuſſchen God en de ſchepſels; waarom hy ook de Engelen tot ſommige werkingen in Gods Koninkrijk niet toegelaten heeft. En hier in vleit hy ſich, als of hy verre boven andere Gods eere voor ſtont, zijnde ſoo veel verder van Spinoſaas godloosheit afgeſcheyden, op dat hy het groot onderſcheid tuſſchen God en de Engelen des te beter ſoude verdedigen. Derhalven is 'er volgens ſijne ſtellingen deſe overeenkomſt tuſſchen Godt en het ſchepſel, dat haar alle beyde een oneindigheit toegeſchreven kan werden, God van volmaaktheit, 't ſchepſel van uitgeſtrektheit. Ja ſoo philoſopheert hy met de nieuwe Theologanten, niet alleen van 't lichaam, maar ook van de ziel, nademaal haar weſen maar in denken beſtaat, gelijk in Wittichius. Theolog. Pacif. §. CLXVII. te ſien is. Diergelijk een ſtellinge heeft de Gemeinte van Lyon eertijds ook in Scotus beſtraft. Want aldus heeft de Pelagiaan, wanneer hy ontkende dat de krachten in den menſch door de ſonden bedurven waren, derven redeneren van het

ſchep-

ſcheppen der menſchelijke ziele: *Niets verſcheyden in haar weſen en willen, en niets anders, het willen en weten; maar deſe drie zijn eene natuur, en de geheele natuur van de ziel beſtaat maar in de wille.* Maar nademaal D. Bekker buyten twijfel heel verſcheyde dingen als deſe gelooft, ſoo hoeft hy niet te denken dat wy hem gelooven, wanneer hy ſtoft dat het onderſcheit van God en het ſchepſel hem ſoo ſeer ter herten gaat. Want nadien hy onderſtelt dat de ſchepſelen ſoo veel gemeenſchap hebben met God, hoe heeft hy dan konnen ontkennen dat de Engelen onder de Goddelijke voorſienigheit geen werkingen toegeſchreven werden? En met reden, indien yemant vaſt ſtelde, dat ſy onafhangelijk van God werkten, maar te ontkennen dat ſy als tweede oorſaken God als de eerſte oorſaak ten dienſte ſtaan met verſcheyde uitwerkingen, is het verſchil tuſſchen God en 't ſchepſel, of de uitwerkinge en naam van de tweede oorſaken niet te weten, 't welk noch de Philoſophie noch Theologie toe laat. Op dat ik niet ſegge, dat men ſoo de weg baant tot Spinoſaas ſtellingen. Waarlijk Spinoſa merkt God aan als een algemeene oorſaak van alles, en hierom ſchreef hy de tweede oorſaken niets toe, even als of hy met Paulus gevoelde, welke ſeit, dat alles *in God is en bewogen wert*, te gelijk ontkennende, dat hy in ſijn Theologiſch Politiſch Tractaat beveſtigt heeft, dat God en de natuur een en 't ſelfde is gelijk men kan ſien in de eenentwintigſte Brief aan Oldenborgius. Doch hoe verre D. Bekker van dit gevoelen af is, weet ik niet, hy weet het ſelfs beſt. Want dit ſchijnt hy te willen; dat God als een algemeene oorſaak van alles niet toelaat, dat een Engel of Geeſt iets werkt, dat hy eenvoudig zijnde, ook alleenlijk een eenvoudige beweginge in de wereld onderhoude, die, al hoewelſe verſcheyden en nieuw zy, nochtans maar door een beſtiert werde, en dat die beſtieringe niet van lichamen op lichamen geſchiede, noch door geeſten, maar van God ſelve onmiddelijk door ſijn voorſienigheit, dat de geeſten geen gemeenſchap met het lichaam hebbende, niets uitwerken konnen, edoch dat God insgelijk een geeſt zijnde, volkomentlijk als Schepper op het lichaam werken konde. Met een woord, 't zy maar genoeg dat de geeſten denken, God werkt ſelfs alles uit. Waarlijk een ſchoone philoſophie! 't Luſt ons diergelijke andere ſtaaltjes aan te halen, om te bewijſen dat'er niet nieuws onder de Son geſchiet. Derhalven merken wy dat Thomas Aquinas tegen ſommige diſputeert, welke vaſt ſtelden, dat doen en verſtaan, (of denken) de ſelfſtandigheit was van een Engel, 't welk Thomas ontkende. Die gene namentlijk moſten dit gevoelen omhelſen, die de natuur der Engelen, en volgens aller geeſten ſtellen in 't verſtaan ofte denken: want het kan niet zijn, dat ſy na haar gevoelen anders werken en daar als door denken. Nu konnen uit ſimpel en allenlijk te denken geen waarachtige werken voortgebracht werden; derhalven moſt men hier God by roepen, die ſelfs alles alleen uit voerde. Doch 't paſt de Gereformeerde niet deſe na te volgen, nademaal het geloof van de voorſienigheit klaar tegen de Vry-geeſten en laſterende Papiſten is beweſen. Ten minſten had Bekker deſe onderſtelling niet moeten misbruyken, en verwerpen, al wat de Schriftuur ſpreekt van de werkingen der Engelen en Duyvelen, leggende de rechtſinnige dit lack op, dat ſy met haar dwaling Gods Eenigheit en Heerſchappy

tot de grond toe ondermijnden. En hoe gaarne ſouden wy willen dat de vermaarde Wittichius in ſijn *Vreedſame Theologie* tot ſodanig een redeneren geen voet gegeven hadde, gelijk men kan ſien §. ccxxxvii. Veele hebben hem terſtont gehoor gegeven, als den Hoge-prieſter van nieuwe geheymeniſſen, en onfeilbaren uitlegger van de Carteſiaanſe ſtellingen. Derhalven hebben de Broeders diergelijke ſtellingen D. Bekker voorgeleit, om hem voor al tot bekentenis te brengen. Want ſy bemerken 't begin, en de trap van ſijne dwaling, en meinden dat het genoeg was om D. Bekkers ſtellingen te confronteren, ſoo men bekende dat de Engelen volgens deſe methode van philoſopheren konden toegelaten werden tot hare werkingen in Gods Koninkrijk, ſoo nochtans dat God ſijne heerſchappije en Chriſtus ſijn Rijk behielt. Ja 't behaagde haar ook op de ſelfde manier te philoſopheren van de werkingen der ziele op het lichaam. Die brave Mannen ſullen 't my ten goede houden, indien wy iets hier op aanmerken, nademaal wy in onſe Fackel der Waarheit al over drie Jaren de Gemeinte van 't gevaar van deſe Philoſophie verwittigt hebben. Vooreerſt moet men aanmerken, dat, indien deſe Philoſophie waarachtig is, men niets anders van de ziel kan ſeggen, als dat ſeer ſtrijdig is met de vereeniginge van haar met het lichaam. Namentlijk een geeſt kan eygentlijk op het lichaam niet werken, derhalven noch een Engel, nochte een denkende Ziel. Met ſulk een redeneren hielt het Epicurus, en ook ſijn navolger Lucretius, op dat hy de ziel lichamelijk ſoude konnen ſtellen of t'eenemaal ontkennen in 't derde Boek van de Natuur der ſaken. Nu 't paſt de Philoſophen niet deſen Epicurus na te volgen. Daar na ſal ik vragen, of de tegenwoordigheit der Engelen wel in deſe manier van werkingen kan gefondeert werden? De Broeders affirmeren dat ſy geſeit werden tegenwoordig te zijn, niet met haar weſen, maar met een voorbygaande werkinge, gelijk *Burmannus* ſchrijft, *Synop. lib.* 1. cap. XLV. §. 36, 37. Doch indien een Engel niet werkt als met een inblijvende werkinge, indien hy maar denkt, en God alles in 't lichaam werkt, ſoo ſal die tegenwoordigheit maar ingebeelt zijn; of men moet toeſtaan dat der Engelen tegenwoordigheit ook gegrondveſt is in 't denken van de voorwerpen, ſchoon der geen beweging of verandering daar uit in 't lichaam volgt. Eindelijk bekennen wy niet te konnen verſtaan, hoe een Engel kan zijn de oorſaak van ſekere uitwerkinge in het lichaam, ſoo een Engel niets doet als denken, en alleen de werkinge in 't lichaam van God voorkomt. Vorders ſoo een Engel alleen op deſe manier werkt, ſoo heeft een Engel geen kracht om iets uit te werken. Waarlijk hy werkt niet met heerſchappy, 't welk God alleen betaamt. Of beſtaat der Engelen werkinge in een heevige wille en begeerte? 't Werken ſal niet konnen bepaalt werden. Want wat ſoude dan een Engel niet al willen konnen, dat God dede? En ſoude dit haar onvermogentheit zijn, wanneer God niet en wilde werken, en ter contrarie haar vermogentheit, als hy wilde? Overweegt eens gy Theologant aldus philoſopherende, wat God niet al met het denken eens Engels ſoude konnen 't ſamen voegen en vereenigen? Noch meer: op die manier weet men niet, wat men de Engelen voor werkingen in 't Rijk van Godes Voorſienigheit mag toeſchrij-

ſchrijven, overmits God werkt als ſy denken, en dan volgens ook niet, wat men de Arrianen antwoorden ſal, die Chriſtum de Schepper met recht ſullen ſchijnen te ſtellen, dewijle God alles op ſijn denken voortgebracht heeft, en dit tegens de Goddelijke volmaaktheden geenſins aanloopt. Daar zijn noch andere dingen, waar op men kan dringen. Laat de geleerde Mannen uit haar Philoſophie de werkingen der goede Engelen in de Schriftuur eens uitleggen. Met recht heeft Burmannus geſegt, *dat haar macht ſeer groot is..... Hoedanig is geweeſt alle de Eerſtgebore van Ægypten op eene nacht te dooden.* Exod. 12: 29. *En in 't leger van de Aſſyriers hondert en vijf en tachtig duyſent te dooden.* 2 Reg. XIX. 35. &c. Doch wie kan die uitleggen uit de genoemde onderſtelling van de nieuwe Philoſophen, ſoo nochtans dat de waarheit van de Hiſtorie, en de kracht der woorden in ſijn geheel blijven? 't Sal al wederom op God alleen aankomen, die op 't tuſſchen komen van het denken der Engelen dit alles gewrocht heeft, en nochtans voert de Schriftuur de Engelen in, als ſterke en uitwerkende Helden. Met wat voor een verkeerden ſin, indien men de nieuwe Philoſophie gehoor heeft? Ja ſelfs bidde ik dat de Broeders eens letten op de werkingen der quade Engelen, waar van huyden het grootſte verſchil is. Sie eens Leſer wat uit de nieuwe Beginſelen volgt! de quade Engelen denken en willen maar, ſy doen niets anders: maar God werkt op haar gedachten in de menſchen die ſchrikkelijke bewegingen uit, die men ſomtijds kan bemerken. Nochtans werden ſy geſeit de ſelve uit te werken, om dat God de ſelve heeft willen vereenigen met haar gedachten. Ik ſchrik, als ik 'er om denke, hoe dat men God daar mede tot oorſaak van 't quaad maakt, ja van de ſonde, als of hy de booſe Geeſten de hand bood en na haar wenſch en wille alles uitwerkte. Ik bid u wyſe Mannen, zijn deſe dingen genoeg om te voldoen de gemeene manier van ſpreken van de werkende oorſaaken, als ook de Schriftuur en kracht der woorden, waar mede de booſe werken der Duyvelen, als mede haar gebrieſch en uitdrijvinge uitgeleit werden? Let maar eens op de verſoekingen des Duyvels tegens onſe eerſte Ouders, Job en Chriſtus; op de verleydingen en werkingen der quade Geeſten in de godlooſen; op de kracht der woorden, waar mede de Satan geſeit wert in Judas gevaren te zijn, en hem te hebben ingeblaſen, om den Saligmaker te verraden, en ook het herte van Ananias vervult te hebben om den Heyligen Geeſt te liegen. Wat ſullen eindelijk de geleerde Mannen antwoorden, indien een Atheiſt ontkent dat God, die een Geeſt is, op het lichaam niet kan werken, als men eens vaſt geſtelt heeft dat een Engel niets op een lichaam werken kan, om dat hy een geeſt is, welkers natuur, gelijk Godes, maar alleen in denken beſtaat? Dat men nu hier tegen inlegt, dat het kan geſchieden, om dat God het aldervolmaakſte weſen is, gelt hier niet. Want deſe bevattinge van volmaaktheit ſal ons wel ſeggen, dat God volmaakter, als een geſchapene geeſt op een lichaam kan werken, doch neemt de ſwarigheit niet wech, die onſtaat uit de natuur van geeſt en lichaam, ſeer veel verſchillende, dat ſy niets gemeens met malkanderen hebben. Derhalven ſal een Atheiſt ons verder tegen-werpen, een geeſt kan van natuure op het lichaam niet werken,

ken, gelijk de ziel, om datſe een geeſt is, de leden niet kan bewegen, maar dat God, hoe volmaakt men hem ook bevat, altijt een geeſt blijft, welke, om dat hy de volmaakſte gedachte is, met een lichaam niets gemeens heeft; waarom kan hy dan geſeit werden op het lichaam te werken? Waarom ſoude hy ten minſten deſe macht aan een geſchapene geeſt niet konnen mede deelen, welke hy heeft, voor ſoo veel hy een geeſt is? Waarom heeft hy gewilt dat een lichaam op een lichaam ſoude werken, en geen geeſt, welke veel edelder is als alle lichamen? God is waarlijk de oorſaak van mijne gedachte, en nochtans houd mijn ziel hier om niet op door 't denken ſijn werkinge te doen, of ſich ſelfs te bepalen tot verſcheyde werkingen van verſtaan en willen. Seer wel ſpreekt *Auguſtinus in 't 7 Boek en 30 Cap. van de Stad Gods. God regeert aldus alles, 't geen hy geſchapen heeft, dat hy toelaat dat ſy haar eyge bewegingen konnen volvoeren.* Soo moeſtmen philoſopheren indien men alle werkingen der oorſaken niet wil ontkennen, onder een idel voorgeven, als of Gods eer op de nieuwe manier alleen voorgeſtaan wierd! als of men hier in alleen van Spinoſa verſchilde! Doch hier in is Spinoſaas dwalinge gelegen, dat hy ontkent 't onderſcheit van God en de Schepſelen, en t'evens de werkingen der tweede oorſaken, hebbende het onderſcheit van de eerſte en tweede oorſaak in 't uitwerken af geſchaft. Maar ſoo men dit laatſte niet en erkent, is men al ter halven wege in Spinoſaas gevoelen. Even eens als de Vry-geeſten eertijts de Engelen en geeſten alle werkingen benamen, by brengende de plaats 1 Cor. XII. 6. *dat God een onſterffelijke Geeſt zijnde alles in alle werkte*, met dit goddeloos gevolg, dat'er geen onderſcheit van deucht of ondeucht plaats hadde, gelijk men ſien kan by *Calvinus, in ſijn Tractaat tegen de Vry-geeſten in* XIII *en volgende Hoofd-ſtukken*; alſoo ſal de ervarentheit 't eeniger tijd leeren, waar dit nieuwe philoſopheren op uit ſal draijen. Laat den Leſer ondertuſſchen naſien 't geen Calvinus tegen de Libertinen heeft gediſputeert, en hy ſal ſien dat 't geen daar geſeit is, ook recht ſlaat op de nieuwe philoſophie van ſommige menſchen. Hy ſal voorwaar genoeg verſtaan dat D. Bekker te vergeefs deſe Schriftuur-plaatſen, welke van Gods Koninkrijke over alles handelen, by gebracht heeft, op dat hy de goede Engelen, en buyten alle werkingen in deſe ſichtbaare wereld, in den Hemel ſoude ſluyten. Pſal. 95. 2. 108. 19. Dan. 7. 10. &c. Maar ik vreeſe, dat'er diergelijke ſtellingen op deſe tijd ſullen ontſtaan, namentlijk dat God alles alleen uitwerkt, de kracht van de tweede oorſaken verbannen zijnde, die het Gereformeerde Geloof een kladde ſullen aanwrijven, die niet licht ſal konnen werden uitgewiſt. Derhalven moet de Leſer het ons ten beſten houden, ſoo wy al te bevreeſt klagen aangaande 't gevaar, waar in de nieuwe Philoſophen der menſchen gemoederen brengen met haar ſtellingen van de natuur der geeſten. Weshalven ook ſommige de philoſophie van Carteſius voortgeſet hebben in Nederland en in Vrankrijk, die Malebranche hier in gevolgt zijn. De Leſer kan hem hier over naſien in ſijn 2 Boek en 3 Hoofdſtuk. Wat meent gy wel Leſer, als gy ſiet, dat men de ziel de bequaamheit beneemt om de denkbeelden te bevatten uit de voorwerpen? Te weten, God werkt alleen in de ziele. Ja 't heeft

ſom-

ſommige goet gedacht dieper te philoſopheren. De ziel, ſeggen ſy, is niet anders als een loutere gedachte. Derhalven is'er in de ziel geen bequaamheit om te denken of te willen. Deſe ſtellingen verſchillen veel van het gevoelen van andere Theologanten, gelijk ſeer wel aangemerkt heeft *Altingius in ſijn eerſte deel der voorſtellingen, en 29 getal.* En ik kan niet ſien, hoe men eenige tweede oorſaken door de nieuwe philoſophie kan ſtellen, indien onſe ziel op deſe manier niet kan werken. Namentlijk ſy bepaalt ſich niet, nochte beweegt het lichaam, God doet hier alles: ja ſelfs kan een Engel niets doen als denken, hy kan ook geen lichaam bewegen, om dat een beweging voort te brengen ſoo veel is als ſcheppen. En God ſelfs brengt geen nieuwe beweging in de wereld voort, maar behoudſe alleen. Dit zijn de nieuwe ſcherpſinnigheden der Philoſophen! Ik beken dat D. Bekker groote redenen gehad heeft, waarom hy ontkende dat de Engelen oorſaken waren van de werkingen ofte bewegingen in de wereld. Maar hy heeft ſeer gemiſt, als hy haar werkingen op de lichamen ontkende, om dat de nieuwe manier van philoſopheren hem niet en voldede, en nochtans geen beter en wiſte. Hy heeft waarlijk ſijne onwetenheit bekent, daar hy niet en wiſt hoe de ziel op de leden werkt. Waarom bekende hy niet de ſelve ſwakheit van ſije ziel, wanneer hy van de Engelen philoſopheerde. 't Paſt geen wijs man terſtont iets te ontkennen, dat hy niet en bevat. Ook is 't onnodig dat D. Bekker en de Broeders, die ons niet voldoen, hier van ons af-eiſſchen een klaare manier van der Engelen werkingen op de lichamen. Waarom ſouden wy onſe geleerde onwetenheit niet bekennen, als'er van een volmaakter geeſt geſproken wert, als onſe ziel is, en wy tot noch toe niet weten hoe de ziel op het lichaam, hoewel met ſich vereenigt, werken kan? Ten minſten ſoo God deſe bequaamheit heeft konnen geven aan de ziel, waarom ook niet aan de Engelen, voornamentlijk dewijl hy haar meeſtendeel in ſijn Rijk voorgenomen heeft te gebruyken, Pſal. CIII. 20, 21. CIV. 4. Heb. I. 7? 't Luſt ons niet hier met de School-geleerden in geſchil te treden, welke ſeer hevig diſputeren van de tegenwoordigheit, werkingen, bewegingen, en krachten der Engelen, alhoewel men uit haar drek eenig goud ſoude konnen verſamelen. En 't is niet ſeer aangenaam haare beuſelingen na te volgen, hoewel wy konnen bewijſen dat de nieuwe ſtellingen van haar dikmaals zijn wederleit. Daar is niet nieuws onder de Son. Men vint waarlijk onder de Roomſche grote verſtanden, welke onder de ruuwheit van tijd of ſtijl iets van de ware philoſophie verborgen hebben gehad. Ten minſten hebben ſy dit met haar redeneringen te wege gebracht, dat wy niet goed keuren de dwalingen van Durandus en Hervæus aangaande de werkingen der Engelen; welke ſommige al verre overtroffen hebben. 't Is voorwaar ſchandelijk dat men de Engelen begrijpt, als onmachtig om eenige daden uit te werken in hemel of op aarde, om dat ſy denken; ja haar te ſtellen onder de ſalige menſchen, met welke ſy nochtans in alle eeuwigheit geen gemeenſchap door hare werkingen konnen hebben. Soo doende ſullen de menſchen gelukſaliger zijn als de Engelen, om dat ſy beſtaan uit ziel en lichaam! Hier houden wy op ſullende meerder weten wanner wy de Engelen gelijk ſullen zijn.

Och of de Broeders ook eens op hielden! Och of D. Bekker eens afſtant dede, ſiende 't gevaar van ſijne ſtellingen! Keer weder, Keer weder, o geleerde Man, terwijl het noch tijd is, nademaal gy gedwongen werd u verlate weg weder te bewandelen, en eindelijk uwe onwetenheit te bekennen, als gy maar eens tot u ſelven komt! Hier eindigen wy, en wijſen den Latijnſchen leſer tot het gedicht, 't geen den ſeer vermaarden Grotius tot lof van de geleerde onwetenheit heeft opgeſtelt.

XXIV. SNYDINGE.

Daar word getoont dat men de autoriteit en waarheit van de H. Schriftuure met de hoogſte eerbiedigheit houden moet.

XXXIV. NA dat wy nu dit alles ſoo ver afgehandelt hebben, ſoude 't onſes bedunkens niet vreemd zijn, dat men, met een een verdeedinge voor de waarheit en authoriteit der H. Schriftuure by voegde. Want wy hebben nu de tijden beleeft, daarſe ten hoogſten nodig ſchijnt te weſen. Hier in is ons voor gegaan onſe waarde Medebroeder D. Hermannus Witzius in ſijn onlangs uitgegeve boek van de Propheten, daar in hy de Hollantſche Theologanten, gelijkſe ſich valſchelijk noemen, dapperlijk wederlegt heeft, ter oorſake datſe Moſes voor de Schryver van ſijn Boeken niet kennen willen, maar deſelfde ik weet niet wat voor een Samaritaanſchen Prieſter toeſchrijven. En hoe! ſullen wy 't dan niet qualijk nemen dat niet tegenſtaande alrede ſoo vele verachters der H. Schrift gevonden worden, D. Bekker ſich niet ontſiet het vuur noch meerder te ſtoken, en haar 't herte ſoo groot te maken? Al ſijn woelen gaat tegens de Nederlantſche Overſettinge aan, die ſtelt hy ten toon, hy verachtſe, en haalt de Overſetters ſoo over als offe aan dwaasheit en ontrouw ſchuldig waren, daar hy namaals ſelve ſijn misſlag, en dat hy in de Orientaalſche Taalen niet heel veel ervaren is, bekent heeft. De Schrifttuur handelt hy duſdanig, als of'er geen ſtaat op te maken was, en die men als was keeren en buygen kan, ſoo als 't iemant belieft. 't Soude te lang vallen alle die plaatſen te herſtellen, die hy met vreemde en ongehoorde verdraijngen ontnomen heeft. Edoch andere hebben dit gedaan, en wy hebben boven ook 't onſe gedaan met de voornaamſte Hiſtorien des O. en N. Teſtaments te defenderen. 't Is voor ons genoeg dat wy ſijn kaſteel bevogten, en de Stad Godes met ſulke wapenen beſtreden hebben, die uit het Wapenhuis Godes ſelve, gelijk Tertullianus ſeid, genomen zijn. Hoe hy met die Hiſtorien omgegaan heeft, ſal hem ſijn conſcientie beſt ſeggen. Gave God, dat hy met vreſe en beven op die verborgentheit Godes, die ons Moſes van de oorſake des quaats beſchreven heeft, gelet hadde, hy ſoude miſſchien ſoo volmondig niet durven roepen, dat de Hiſtorie van Moſes na de letterlijke ſin niet waar en zy! 't Is waar Amyraldus heeft deſe Hiſtorie ook niet na de letter verſtaan, maar hy heeft ondertuſſchen doch toe geſtaan, dat daar dingen verhaalt werden, die geſchiet zijn. En ik moet bekennen, dat het beter is, hier van heel en al te ſwijgen, en ſijne onwe-

onwetenheit voor te wenden, als een ſoo gewichtige Hiſtorie, met ſoo veel tegenwerpingen te martelen, die eindelijk niet met al in ſich hebben, als datſe God tot de oorſaake van de verſoekinge maken, of dat Eva ſich ſelve ſoo verſogt heeft, gelijk D. Bekker gedaan heeft. Wy hebben alrede onderſocht, uit wat gronden dit alles van daan komt, wy hebben ook al eenige blijken geſien, wat eindelijk uit ſulke fondamenten voort komt, en daarom word onſe bekommerniſſe ſoo veel te grooter, wanneer wy by ons overwegen, dat D. Bekkers bedrijf na deſelfde kant allenskens ſchijnt te hellen.

Klaare blijken wanneer Spinoſa, een Jode van geboorte tot ongeloove vervallen zijnde, na dat hy de gronden der nieuwe philoſophie verklaart en miſſchien misbruikt heeft, in ſijn *Theologiſch Politiſch Tractaat* onbeſchaamt heeft ſchrijven durven, dat de Chriſtelijke Theologanten *de Goddelijkheit der Schriftuur ſelfs niet in de droom ſien.* En in 't xv. Capit. geeft hy klaar te kennen, waar hy met deſe woorden na toe wil, daar hy ſegt, 1. Dat de Godgeleerdheit geen dienſtmaacht van de reden, en de reden " geen dienſtmaacht van de Godgeleerdheit is. Daarom beſtraft hy de " gene ſeer, die de philoſophie niet van de Godgeleerdheit konnen af- " ſchijden, en twiſtredenen, of de Schrift een dienſtmaacht van de re- " den, dan of in tegendeel, de reden een dienſtmaacht van de Schrift is, " dat is, of de ſin der Schrift na de reden, dan of de reden na de Schrift " gevoegt en geſchikt moet worden, waar van het laatſte van de twijffe- " laars, die de ſekerheit van de reden ontkennen, het eerſte van de on- " derwijſers verdedigt word. 2. Dat de Schrift geen philoſophiſche ſa- " ken, maar alleenlijk de Godvruchtigheit onderwijſt, en dat alle din- " gen, die daar in begrepen worden, na 't begrijp en na de voor be- " vatte gevoelens van 'tgemeen geſchikt zijn. En dat dan de gene, die " haar na de philoſophie wil ſchikken, waarlijk de Propheten veel din- " gen ſal moeten opdichten, die ſy ſelfs in haar droom niet hebben ge- " dacht, en hun ſin en meyning qualijk uit leggen. In tegendeel, dat de " gene, die de reden en philoſophie een dienſtmaagt van de Godgeleerd- " heit ſtelt, gehouden is de voor-oordelen des gemeenen volks in oude tij- " den als Goddelijke dinge toe te laten en daar mede ſijn Geeſt te beſetten " en te verblinden. Daarom rakenſe beyde van 't ſpoor, de een ſonder, " de ander met de reden. Soo redeneert Spinoſa en elk een ſiet, wat hy in ſijn boeſem voed, die maar verſtaat, wat ongelove is en met de Schrifture ſpotten.

Na hem is een ander Philoſooph gekomen. Hy was een Medicijn-meſter 't Amſterdam en uit de gronden van de nieuwe philoſophie heeft hy een boek geſchreven, 't welk hy *de Philoſophie de uitlegſter van de H. Schrift* noemt, waar in hy cap. iv. v. en xi. expreſſelijk ſegt, dat in de Schrif- " tuur alle plaatſen ſoo dubbelſinnig zijn, dat men onmogelijk d'eene door " en met de ander verklaren kan, daar in tegendeel de reden in haar denk- " beelden en bevattingen heel klaar bevonden wierde, en dat daarom dit " geen geringe dwaling ſy, wanneer eenige het licht der natuur ſoo ſwak " ſtellen, dat het tot verklaringe der Schrift 't minſte niet by brengen kan. "

„ Hy beſchuldigt ook de Socinianen, datſe by hare ſtellinge van de rede-
„ nen niet vaſt blijven cap. XVI. en eindelijk beſluit hy dat de philoſophie
„ de rechtſnoer en de toetſteen is, volgens die de H. Schrift moet verklaart
„ werden. En om dit ſtaande te houden, ſtelt hy noch, dat men de God-
„ delijkheit des Woorts met geen Theologiſche bewijs-redenen, maar met
„ Hiſtoriſche bewijſen kan.

Deſe luyden nu hebben publijke profeſſie van de nieuwe philoſophie maken willen. Edoch zijnſe niet ſonder op ſpraak gebleven. Eenige van Carteſius navolgers hebben hare redeneringen na vermogen beſtreden, onder de welke ook L. W. een van geweeſt is, maar de rechtgelovige hebben aangemerkt, dat hy ſelve van dit laatſte gevoelen ſoo heel vreemt niet en was. Maar 't is hoogelijk te prijſen, dat deſe Man noch tot ſijn ſelven gekomen is, en voor ſijn dood met groote leedweſen geklaagt heeft, dat hy ſijn reden in geloofs-ſaken te veel aan gehangen hadde. Nochtans heeft hy het pogen van een ſeker Theologant niet verdragen konnen, daar hy de geboorte des Soons van de Vader uit philoſophiſche beginſelen beſtrijden wilde.

De weg was nu van alle deſe genoegſaam gebaant, wat wonder is 't dan, dat D. Bekker daar op ſoo onbeſchroomt komt te wandelen? Was 't een Philoſooph en Theologant vry het rechtgelovige gevoelen van ſoo veel jaren of van de eeuwige geboorte des Soons Gods te beſtrijden, waarom ſoude een Doctor en Prediker geen vryheit hebben uit deſelfde beginſelen te redeneren, de Schriftuur, alſe hem tegen ſchijnt te zijn, na ſijn ſinnelijkheit te ſchikken, 't oogmerk van de H. Bladeren alleen in 't leeren van de Godvruchtigheit en niet van natuurlijke dingen te ſtellen, gelijk D. Bekker in ſijn II. Boek c. I. overvloedig gedaan en de Leſer daar mede gelegentheit gegeven heeft, om te oordeelen, hoe verre hy van deſe bedriegers verſchilt?

Vorders weten wy ook ſeer wel, wat de Socinianen tot noch toe van de reden in 't uitleggen van de Schriftuur geſchreven en gelooft hebben. Maar ik weet niet of D. Bekker haar ſtoutheit niet verre te boven gaat. Want ik geloove niet, datſe ooit ſoo verre gegaan hebben, datſe ſelve de Hiſtorien, gelijk hy, gecorrumpeert hebben, ja ik ſta verſet, of wel Spinoſa diergelijks ondernomen heeft. Want hy ſchijnt al evenwel toe te ſtaan, dat *men de ſin van de Schriftuure ten minſten uit die Hiſtorie, dieſe ons verhaalt hebben en niet uit de algemeene Hiſtorie der natuur, die de grond van de philoſophie is, haalen moet.* Maar D. Bekker, niet tegenſtaande hy een Chriſten is, trekt ſelve de Hiſtorie van de H. Schrift in twijfel, ja hy lacht'er eens mede, als hyſe niet op een ander ſin draijen kan. Daarom moet hy ook met de Medicijn-meeſter, die wy na Spinoſa gekomen te zijn geſeit hebben, ſtellen dat de gemeene wijſe van te ſpreken niet met al en doet tot verklaringe van de Schrift, ja datſe by na *de eenige fonteyne is van alle valſche uitleggingen*, overmits hy voorgeeft, datſe na 't gemeen en dwalende gevoelen van 't volk geſchreven is.

Ik weet niet of ik wel de waarheit te na treden ſoude wanneer ik ſeyde, dat D. Bekkers gevoelen noch roekelooſer in dit point als Spinoſaas zy.

Want

Want deſe verongelijkt de Schriftuur ſoo heel en al niet, dat hy niet Majemon ſoude toeſtemmen, die de eerſte onder de Phariſeen was, die ſeide *dat de Schriftuur over al met de reden over een quam.* Ja ik wenſchte wel, dat D. Bekker Spinoſa wilde gehoor geven, wanneer hy ſeid: *De Propheten en Apoſtelen plagten niet alleenlijk de geloovige, maar de ongeloovige en goddeloſe te prediken, die evenwel ſoo veel verſtant hadden, datſe de Propheten en Apoſtelen verſtaan konden. Anderſins ſoude 't ſchijnen als offe kinderen gepredikt hadden, niet verſtandige Mannen. Moſes ſoude ook te vergeefs wetten geſtelt hebben, indien die van niemant anders als van de geloovige, die geen wetten van doen hebben, konden verſtaan werden.* Laat ons nu dit eens by D. Bekkers gevoelen vergelijken, wy ſullen ſien, dat een Chriſtenen Leeraar ook van een Joden, ja van een ongeloovige verdient heeft beſtraft te werden. Want indien ſijne ſtellingen doorgaan, ſoo kan de Schriftuur van de ongeloovige niet verſtaan werden, de leken uit de ſlaverny des Pauſdoms verloſt zijnde, moeten in de klauwen der Philoſophen vervallen, en haar tot een roof worden tegen Paulus, Coloſſ. 11. 8. elk een ſal de religie en Theologie na ſijn wille en goed-dunken formeeren, en overmits de Philoſophie twijfelachtig, onſeeker en bedriegelijk is, de religie ſal onder 't ſelve lot vervallen. Botte Philoſophie, mogt ik wel ſeggen, die ſoo langen tijd het bedrog, liſt, godloosheit en laſteringen tegens God, Chriſtum, de H. Schrifture en Religie niet openbaar gemaakt heeft! Maar dit godſaalige werk moeſte voor de nieuwe Philoſophen overblijven, die ſouden de wereld eerſt leeren wat Moſes, Chriſtus en ſijne Apoſtelen met de woorden der Hiſtorie van de Duyvelen gewilt hebben, of liever wat ſy hebben moeten willen.

Klaare blijken, als de Gereformeerde tegen de Socinianen over de authoriteit en waarheit der H. Schrifture diſputeeren moeſten, die de redenen voor de rechtſnoer en Rechter in Geloofs-ſaaken willen aangenomen hebben. Daarom heeft ten dien aanſien D. Heidanus wijſelijk aangemerkt, dat deſe luyden de Schrifture ſo veel geloofden als ſy wilden, en datſe Gods Woord niet anders als een *waterſuchtig lichaam* aanmerkten, dat grooter ſcheen als 't was. Maar of D. Bekker wel ſoo beſcheiden geweeſt is als alle de Socinianen, en in 't byſonder Schlichtingius, laat ik de verſtandige Leſer oordeelen.

Klaare blijken als de Kerke onder 't Roomſche jok vervallen en met een in de klaauwen der Philoſophen in de Schoolen geraakt was, waarom Lutherus in 't begin van ſijn Reformatie uitriep: *Qui vult ſapere in Chriſto, ſtultificetur in Ariſtotele. Die in Chriſtus wil wijs zijn, moet in Ariſtoteles dwaas werden.* Gelijk ook Eraſmus, die wel aangemerkt heeft, dat het dan met de Kerke gedaan is, alſe van het goet vinden en believen der Philoſophen moet af hangen. Hier tegen heeft nu de Gereformeerde Kerke haar beſt gedaan. Datſe eenige termen uit de Logica en Metaphyſica gehouden heeft, daar over heeftſe genoeg van de nieuwe Theologanten moeten lijden, niet tegenſtaande dit haar eenige opſicht is, dat de oude en beſcheyde methode van te redeneren uitgebannen werde, op dat men door 't inbrengen van de nieuwe de Schrifture na ſijn ſinnelijkheden uitleg-

gen mogte. En indien ons God in deſe tijden niet ſonderling bewaart, 't ſal arger worden als voor de tijden der Reformatie.

Klaare blijken, wanneer de Pelagianery omtrent negen hondert jaar na Chriſti geboorte, 't hooft in de hoogte hief en van Erigena, een ſtuk van een Philoſooph krachtig voort-geſet wierde, meetende de artikelen van de natuur en genade na de reden. Maar de Kerke van Lions, waar uit de Waldenſen geſproten zijn, heeft haar pogingen dapper tegen geſtaan, en ten dien einde ook een Boek uitgegeven, *van de waarheit der Heylige Schriftuur veylig te houden*, waar in het begin gedenkwaardig is. En in een ander Boek verhaaltſe, dat deſe Man met een volle mond uit riep, *de reden doet het u, de reden doet het u!* Maar ſy geeft hem tot antwoord: *Wat is dat voor een reden, een reden die geen reden heeft, van alle waarheit afgeſcheyden, en vol goddeloſe dwalingen, die 't daar op aanleit, dat de menſchen de waarheit Chriſti verlaten, en haar phantaſie en duyvelſche ſchaduwen volgen?* Siet daar een mooije antwoord voor D. Bekker. Op deſelfde wijſe heeft hem ook Prudentius tegen geſtaan, en de Theologanten, die tegen Pelagius en ſijn navolgers geſchreven hebben, hebben op deſe voet met haar te werk gegaan.

Klaare blijken, wanneer de Arrianen alle verborgentheden des geloofs met de reden goet maken wilden, waar over Nazianzenus klaagde, dat de betooveringen der Philoſophen als de Ægyptiſche plagen in de Kerke ſich ingedrongen hadden. Ja het was al ſoo ver gekomen, dat de Eunomianen der Arrianen gebroedſel lochenen dorſten, dat God onbegrijpelijk zy, op dat ſy ſoo veel te vrijer als Platoniſche Philoſophen met de Schriftuur ſpotten konden, 't welk haar evenwel niet onbetaalt gelaten is, gelijk by Nazianzenus en Chryſoſthomus te ſien is.

Wy ſouden de volgende eeuwen ook konnen inſien en toonen, dat niet de philoſophie maar de Schriftuur altijt het fondament van de Religie geweeſt is. Maar de Chriſtelijke Leſer ſal vergenoeging nemen, als wy hem ſeggen, dat Tertullianus de Philoſophen voor *Aarts-Vaderen der Ketters* gehouden en *de philoſophie een ruikkeloſe en vermeeten uitlegſter der Schriftuur, der goddelijke natuur en ſcheppinge* genoemt en gevraagt heeft, *wat Athenen met Jeruſalem voor gemeenſchap hadde?* Derhalven hebben de Outvaderen haare leering alleenlijk uit de Schriftuur beweeſen. En ſeker daar is geen andere *pülaar*, geen ander *grond der waarheit* als de Schriftuur. Dit toont haar oorſpronk, vermitſe van God komt en ons noodſaakt Gode te gelooven, als hy van ſich of ſijne werken ſpreekt. Dit toont haare klaarheit, die in de geſchiedeniſſen der Goddelijke Verbonden ten hoogſten uitſteekt, ſoo dat men te vergeefs de philoſophiſche gronden by der hand vat, die in waarachtige Hiſtorien niet gelden. Dit toont haar oogmerk en oplicht, die God geenſins betaamt, indienſe niet de rechtſnoer en de rechter van alle twiſten tegen de Philoſophen ſal gehouden werden. Dit hebben de Gereformeerde tegen alle getoont, en wy houden 't voor vaſt, dat het geheele Chriſtendom vallen moet, indien men deſe gronden wech neemt, en de philoſophiſche aan haar plaatſe ſtelt.

Dit heeft men 't allen tijden klaar geſien, en ons Holland kan daar van ook

ook ſuffiſante getuygeniſſe geven, wanneer de Arminianery op quam en haar voornaamſte voorſtander alles na de reden en philoſophie wilden uitgelegt hebben.

Daarom moet men billik met klachten uitberſten, wanneer men gewaar word, dat de philoſophie ſoo de overhand genomen heeft, daar aan het ſcheepjen van de Gereformeerde Kerke gelijk als aan de klippen ſtooten, en in 't kort ſchip-breuk lijden moet, 't en zy Chriſtus te hulpe komt en ons 't roer na de Schriftuur houden leere. Hoe ſoude nu elk een Dienaar ja elk een Chriſten behooren wakker te zijn en ſorge te dragen, dat ſijn ziele, ſijn kinderen en nakomelingen die Philoſophen niet ten proije werden!

Ondertuſſchen moet men ſich evenwel verwonderen, dat de Theologanten haar wijsheit dieſe uit de Schriftuur geleert hebben ſoo gering achten, dat ſy 't voor grooter eere houden, na de natuur te redeneren, als met een nedrig, gehoorſaam en gelovig hert God in de Schriftuur te horen. Maar ik zittere en beve, als ik overwege het Oordeel Godes, dat hy over haar ſal komen laten, die ſich van het goet vinden en ſinnelijkheit der Philoſophen laten innemen en haar pogingen en factie de hand bieden, daarſe doch niet anders doen, als de Chriſtelijke Religie onder de voet halen, en het Heydendom in de Kerke brengen. Heere, behoed ons wy vergaan, als dit ſlag van luyden in uwe Kerk de overhant neemt!

LAATSTE SNYDINGE.

't Beſluit van 't heele Werk.

EYndelijk zijn wy aan land gekomen, na dat wy een groote Zee door geſeilt hebben, 't is dan nu tijd dat wy ons werk ſluyten. Wy ſtellen 't alleenlijk aan de onſijdige Leſer, om van onſen geheelen arbeid te oordeelen en de gewichtigheit der bewijs-redenen van beyde ſijden te wegen. Ik en twijfele niet of die ſullen genoegen in ons werk nemen, die liefſt de Schriftuur als ſich ſelve gelooven willen. Gave God dat ook D. Bekker eindelijk tot ſich ſelve quam en overdachte, hoe ver de leugen van de waarheit onderſcheyden zy, en in wat perijkel hy de Kerke geſtelt heeft, 't welk hy klaar ſien ſal, als hy maar op de uitkomſte van ſijn werk nauwkeurig letten wil! 't Is waar hy heeft wel ſoo veel niet tot ſijn gevoelen gebracht als hy alrede daar in gevonden. Maar datſe nu niet ſchroomen volmondig uit te ſpreken, watſe ſoo lange verborgen hebben, datſe overal met de Chriſtenen, Schrifture en Leeraars ſpot bedrijven, datſe overal paſquillen uitwerpen tegen 't Chriſtelijke Geloof, dat komt waarlijk van D. Bekker van daan. Hy heeft eerſt de ſtad in brand geſtoken, en 't is te beduchten datſe verbranden moet, indien niemant gevonden word, die het vuur uitbluſcht. Sijn Boek word van geleerde en dappere Mannen niet anders op genomen als een ſchempdicht op de Religie, daar alle Bladeren vol ſpot-bedrijf en jokkernyen zijn. Sijn ſtijl is hart, en die tegen hem iets ondernemen, bevinden, dat noch in ſijn theologiſche noch in ſijn philoſophiſche bewijs-reden

eenige

eenige kracht is. Wat my aangaat ik moet oprecht bekennen, dat ik weynig vinde, dat na wijsheit ſmaakt. 't Is al herhaalt werk uit Hobbes en de Vry-geeſten, over al vol laſteringen tegens de rechtgeloovige Broederen, over al vol onwetentheit, van 't gene de oude en nieuwe Theologanten van de mirakelen geleert hebben en noch leeren. Dus aangaande twijfele ik niet, hy ſal tot ſijn ſelve komen, als hy maar met aandacht eens leſen wil, wat *Voetius de Miraculis* geſchreven heeft. De Heere ontferme ſich over ſijn Kerke, hy verdelge het ongeloove, hy geve in ons herte de liefde tot de waarheit, en maake ons in deſe tijden voorſichtig, dat wy niet elk een geeſt geloven, en voor allen die niet, die met de H. Schrifture ſpot bedrijft, en ons tot afval van het algemeene geloove der geheele Chriſtenheit brengen wil!

E Y N D E.

BRIEF

Van de

HEER D'AILLON

Tegenwoordig tot London,

Aan

De HEER N. N.

Over sijn gevoelen van de Eenheit des Duyvels.

AAN DEN LESER.

MOnsr. D'Aillon verwittigt zynde, dat sijn gevoelen dikwils vermeld wierd in de disputen met D. Bekker, heeft daar over aan eenige Fransche Predicanten geschreven. De selve hebben dit sijn antwoord niet verborgen gehouden, maar is my door iemand vertaalt ter hand gekomen, waarom ik ook goet gevonden hebbe de selve Brief den Leser mede te deelen, om het gevoelen van Monsr. D'Aillon, en te mogen verstaan, en hoe verre hy zy van D. Bekkers sentimenten, te vertoonen voor de geheele wereld.

BRIEF
Van de
HEER D'AILLON
Tegenwoordig tot London,
Aan
De HEER N. N.
Over ſijn gevoelen van de Eenheid des Duyvels.

Mijn Heer:

HEt ſmert my, dat ik gelegentheid gegeven hebbe, om my by de Heer Bekker te voegen, wegens mijn gevoelen van de Eenheit des Duyvels. Ik betuyge, hoe waarſchijnelijk het my geſchenen heeft, dat ik het ſelve noit ſoude geopenbaart hebben, hadde ik gedagt, dat het ſoude ſulken droevigen gevolg voortbrengen. Verre ben ik altijd geweeſt van alle dwalingen der Pelagianen, Socinianen, Arminianen en Pajoniſten, ſoo ook van Libertinagie in gevoelens, welke ik altijd als een Monſter in de Religie hebbe aangemerkt. Ik leefde te voren in Vrankrijk onder die Kerken, gelegen aan gene zijde van de Loir, die de zuyverſte zijn geweeſt; en als men daar hoorde ſpreken van een onregtſinnig Leeraar, terſtont wierd hy afgeſet; gelijk ook gebeurt is. En dewijle dat ik gevoelde, dat ik verwerpende de dwalingen van Arianen, Socinianen, Arminianen en Pajoniſten, niet en konde vallen in een ſeer gevaarlijke dwalinge, had ik dit verwonnen, dat ik wel de vryheid nemen mogte van een gevoelen te hebben, tegen het gemeine wel aanloopende, maar welk ik geloofde ſijn nuttigheid te hebben.

En daar over, om tot mijn Bekker te komen, ſegge ik, dat het hem gantſch niet dienen kan. Hy loochent alle werkingen der Duyvelen, en hy legt oneygentlijk uit alles dat *de gheele* Heylige Schriftuur daar van ſegt. Volgens het gevoelen dat ik voorgeſteld hadde, in der waarheit is 'er maar een Duyvel, aan de welke men niet kan toeſchrijven alles dat de menſchen ſich ingebeeld hebben van de by-een-komſt der Toveraars, van de Toveraars, van de Weerwolven, van de Beſetenen in deſe laatſte tijden, van de Spooken, van de FamiliareGeeſten welke doen, raden en uitregten al wat men wil, van de betooveringen en andere diergelijke dingen, welker gedachten ik heb willen wegnemen van de menſchen; maar aan de welke ik toeſchrijve alles dat de HeyligeSchriftuur toeſchrijft aan die gene, welken ſy alleen noemt διάβολος Duyvel en Satan, en aan die genen, welke ſy noemt δαιμονες veele booſe Geeſten. Mijn Heer Bekker

Bekker merkt ſelfs aan p. 199. 't geen ik geſegt hebbe p. 156, 157. dat het de Duyvel was die Jeſum Chriſtum verſogte ende die Job beſchuldigde, &c. Waar by ik voegen ſal, om te toonen dat ik al dat eygenlijk verſtaa en ſonder allegorie, het geen ik geſegt hebbe p. 158, 159. dat de Duyvel is de alderverſchrikkelijkſte ende alderwreetſte tegenpartijder van het menſchelijke geſlacht, ende dat de reden om de welke de Heylige Schriftuur noit de naam van δαίμων geeft aan eenig levendig menſche, maar wel den naam van διάβολος of Satan aan verſcheyde perſoonen, is deſe dat διάβολος betekent een dadelijk en waarachtig weſen, ende de alderergſte van alle de ſchepſelen, welke de Heylige Schriftuur wil doen bevatten dat gelijk zijn die genen aan welken ſy deſe naam geeft: in de plaats dat de δαίμονες ge-eerd door de Heydenen niets dadelijks en waren, en dat de Heyligen Geeſt niet heeft willen geven de naam van dingen die niet beſtonden, als een inbeeldinge aan perſoonen, welker dadelijke hoedanigheden hy heeft willen uitdrukken. Ik heb ook geſegt p. 183 en 184. dat alle de pijningen van welken Jeſus Chriſtus de menſchen verloſte, waren de uitwerkingen vande ſiekten of van de ongeregeltheeden van het verſtand: maar dat in de meeſtedeel de Satan de hooft-vyand van het menſchelijke geſlagt, werkte door de toelatinge Gods, gelijk hy gewrogt heeft in de quaden met welke de heilige man Job gequeld was, dat God hem toeliet aan te leggen de kracht van ſijn boosheid, beſonderlijk in den tijd als de Meſſias ſig moeſte openbaaren, op dat de heerlijkheid ſijns Soons te meerder ſoude uitblinken. Ik haale aan die Vrouwe die gekromt was geweeſt achtien jaren lang, het welk genaamt word een ſiekte ende van de welke Jeſus Chriſtus ſegt dat de Satan haar gebonden hadde. Ik beveſtige dat het de Satan was die veroorſaakte alle de pijnigingen vande beſetenen, het ſy in haar ſomtijds ſelvs te bewegen, het ſy in haar verſtand te beweldigen, of te bederven haar temperament op dat ſy daar na altijd gepijnigt ſouden zijn. p. 186. ter gelegentheid van die Dienſtmaagt die een waarſeggende geeſt hadde Act. 16. Men ſal bevinden dat dewijle de Apoſtelen deſe geeſt uyt de dienſtmaagt uitdreven, ſoodanig dat ſy daar na niet meer waar ſeyde, dat het de Satan ſelver was die haar beſat ende die haar dede waarſeggen, gelijk hy het was die de orakelen ſprak welke bevonden wierden te zijn boven natuurlijke voorſeggingen of verklaringen en niet eenige begoogelinge of bedriegerije tot de welke de Prieſteren meſtendeel haare toevlucht namen p. 191. alwaar ſprekende van 't geen men noemt de Pijthoniſche geeſten, ik houde het daar voor dat de ſelve waaren ſekere werk-tuygen of machines; ik ſeg dat gelijk deſe vond is uitgevonden om op een ongeoorlofde wyſe na te ſpeuren verborgene dingen, welke God voor ſich ſelve alleen bewaard heeft, men niet moet twijfelen of de Satan de Auteur van alle quaad heeft haar dit in gegeven en geſogt om het ſelve krachtig te maken, met ſomtijds ſelver te werken in de werkinge van dit werk-tuig, om te doen geven eenige waarachtige antwoorden op dat hy in credijt brachte die geenen die daar door de menſchen af keerden van de onderwerpinge die ſy Gode ſchuldig zijn. Het blijkt uit dit alles, dat het geen ik geſchreven hebbe niet kan voordeelig zijn aan het gevoelen van vele booſe geeſten ſonder eenige werkinge en van de allegorie of oneygentlijke uitlegginge

der

der Schriftuur plaatſen, in de welke geſproken word van die werkinge, en dat het gantſche verſchil het welke is tuſſchen het gemeen gevoelen ende het welke ik hebbe voorgeſteld, is over het getal der booſe geeſten, ende niet over haare werkinge. In de plaats dat men veele booſe geeſten ſteld ter oorſaak van de verſcheide werkingen die aangetekent zijn ſoo heb ik gelooft die alle te konnen toeſchrijven aan een alleen, welke de Schriftuur altijd noemt in het een getal de Duyvel of Satan: verſtaande op een Metonymiſche maniere van ſpreken de Schriftuur plaatſen, in de welke geſproken word van booſe geeſten in het meerder getal, om dat de Heylige Schriftuur dikwils door het woord van geeſt of geeſten uitdrukt de affectien en werkingen van het verſtand, gelijk ik het ſelve aangemerkt hebbe p. 69, 70, 71, 72, en 172, 173, 174. Wat aangaat het gevoelen der Manicheen, het gevoele dat ik voorgeſteld hebbe, is daar ſoo verre van daan als het mogelijk is. Het is waar dat ik de Duyvel geſteld hebbe onder de Schepſelen van God en dat ik alle ſijne werkingen hebbe doen af hangen van de toelatinge Gods. Ik heb ſelfs geſchreven p. 186. dat de Prieſteren der orakelen meeſtendeel haare toevlucht namen tot liegen en bedriegerije, om dat de Duyvel niet altijd kon antwoorden, en dat gelijk'er niet meer als een Satan is, hy niet over al kan weſen, noch ook ſelfs niet antwoorden daar hy is op alles, dat men hem ſoude willen vragen. p. 191. dat de Duyvel niet alle dingen kan weten, het welke aan niemand toe komt als aan God alleen, en dat hy niet kan weeſen in meer als eene plaats op een en de ſelve tijd, dewijle hy altijd de wereld omwandeld Job. 1. 7. en p. 193. dat ik niet en kan gelooven dat de Duyvel de macht heeft een lichaam te maken gelijk dat van Samuel. Maar ſegt men, het is onmogelijk te begrijpen dat een Duyvel alleen alle deſe werkingen kan doen, ſonder dat men hem toeſchrijve de over al-tegenwoordigheid, de alwetentheit en de almachtigheit; maar indien ik hier over hadde willen reden-kavelen, hoe veel dingen ſoude ik niet hebbe konnen ſeggen, over een ſubject ſoo weynig bekent, als is een geeſt in ſijn natuure, in de maniere van ſijne beweeginge en werkinge. De ſwaarigheit kan niewers anders in beſtaan als in de veerdigheit, met welke een geeſt gaat van de eene plaats in de andere, ende in de uitwerkinge die de ſelve werkinge kan voort brengen in eenig ſubject, over welke ſaake daar niets genoegſamelijk bepaald is in het woord van God om te beletten de vryheid van de giſſingen. Ik hebbe daaar niet willen in treden, noch ik wil ook daar niet in treden, om dat ik wel wil dat deſe reden genomen van de onmogelijkheid goed zy tegen een gevoele, dat tegen het gemeene aanloopt ende het geene ik niet wil defendeeren. Ik ſal my te vreden houden met te ſeggen dat men geen recht heeft om my toe te ſchryven eenig quaat gevolg over deſe onmogelijkheit, dewijle ik uitdrukkelijk erkenne, dat de Duyvel is een bepaald ſchepſel, ende dat ik beveſtigt hebbe de waarheit van alle de werkinge, die de Heylige Schriftuure toe ſchrijft aan de booſe geeſt. Indien de Eenheit van een Duyvel niet kan beſtaan met deſe dingen ſoo hebbe ik duyſent maal liever daar van af te ſtaan, als de de Duyvel oneindig te maken, of ſijne werkingen te loochenen. Wat aangaat de uitlegginge die ik gegeven hebbe over eenige Schriftuur plaatſen, van de welke ik my bedient hebbe, om te beveſtigen het gevoelen dat tegen het gemeen aanloopt, ende het welke

ik voorgeſtelt hebbe, ik ſoude veele dingen te ſeggen hebben om te doen ſien dat ik niet verdient hebbe dat men my ſoude verwijten de Schriftuur verdraait te hebben. Daar is geen menſch die meer reſpect heeft voor de Schriftuur als ik; en al dat men my ſoude konnen ſeggen over dit ſubject, ſoude zijn dat ik bedrogen ben geweeſt in de uitlegginge van deſe byſondere Schriftuur plaatſen, ende in ſaaken die in het geloove niet weeſentlijk zijn: het welke ik gemein ſoude hebben met veele andere. Maar noch eens, mijn Heer, ik wil niet mede beſchuldigen die my beſchuldigen noch ook ſeggen dat ik niet gedwaald hebbe; het oordeel van mijne Broederen ſal altijd de voorrang hebben in mijn gemoed over mijn particulier gevoele en ik volharde altijd en van gantſcher herten in de verklaringe die ik geſonden hebbe aan mijn Heer Jurieu, ende van welke ik u een copie geſonden hebbe.

Tot London, den 19 *February* 1692.

Ver-

Verklaringe van mijn Heer D'Aillon, over de Eenheit van een Duyvel.

VErſtaan hebbende door een brief, die mijn Heer Jurieu my de eer gedaan heeft van my te ſchryven, dat hy en eenige andere mijner Broederen de Franſche Predikanten, Vluchtelingen in Holland, quaad gevonden hebben het gene ik ergens voorgeſtelt hebbe aangaande de eenheit van een Duyvel, ter oorſaake der quade gevolgen, dieſe meynen dat men daar uit kan trekken, en wel byſonderlijk wegens het voordeel dat daar uit nemen willen die gene die loochenen alle de werkingen der booſe geeſten, als blijkt uit een voor-reden, welke men onlangs voor aan mijn boek geſtelt heeft; ſoo verklaare ik voor eerſt, dat aangaande deſe voor-reden, ſoo haaſt als ik daar van ben verwittigt geweeſt, ik deſelve hebbe aangeſien voor een ongelijk my aangedaan met opſet, om my by mijne Broederen een quaden dienſt te doen, 't welke ik getuigt hebbe door brieven geſchreven over dit ſubject. Ten tweeden verklaare ik dat daar nooit iets geweeſt is, noch in mijn meyninge noch in mijn ſchriften, dat ſtrekte tot het loochenen van de werkingen des booſen geeſtes. Ik houde het daar voor, dat de Duyvel heeft, ende in alle de eeuwen gehad heeft, een groote werkſaamheit om quaat te doen, ende een groote kracht om te verleyden, ende dat hy in het een en het ander werkt, ſoo door hem ſelven als door de andere ſchepſelen, ſoo veel hem God toelaat ſich van de ſelve te bedienen; ik verſta in eenen eygentlijken ſin en ſonder allegorie, het gene de H: Paulus ſegt, *dat de Vorſt des machts des luchts* dat is de Duyvel *krachtig werkt in de kinderen der ongehoorſaamheit*, als ook 't gene de H: Petrus ſegt, *dat onſe tegenpartÿder de Duyvel rontom ons gaat als een brieſchende Leeuw ſoekende wie hy ſoude mogen verſlinden*, het welk ons verplichten moet nuchteren te zijn en te waken, ik geloove dat het is in een eygentlijken ſin en ſonder allegorie, dat wy van God moeten verſoeken volgens de onderwijſinge van onſen Salighmaker, dat hy ons verloſſe van den booſen. In de derde plaatſe verklare ik, dat wat aangaat het gevoelen dat aan een Duyvel alleen toeſchrijft t' gene men gemeenlijk toeſchrijft aan vele, ik niet anders voorgehad hebbe als 't ſelve voor te ſtellen als een problematike ſaak en eenvoudig voorſtel, welk konde dienen tot het te niete doen van de meyninge van 't gemeijn, rakende ſekere valſche werkingen der booſe geeſten, daar van ons Gods Woort niets en ſegt, en welkers wijſmakinge nochtans veroorſaakt veel qualijk paſſende dingen. Ik hebbe nooit gelooft dit gevoelen ſodanig, dat ik daar van de gemeinte op de ſtoel of de particuliere in den ommegang moeſte onderhouden, niet ſelfs my daar op te ſetten om het ſelve te beweeren, als men my betuigt heeft het ſelve af te keuren. Ik verklare daren boven dat, hoe waarſchijnelijk my ook dit gevoelen toegeſchenen heeft, ik het ſelve nooit voor den dag gebracht ſoude hebben, indien ik voorſien hadde dat het ſelve aanſtoot moeſte geven aan het verſtant van yemant onder mijne Broeders, met dewelke ik altijt begeere verenigt te blijven met genegentheit en gevoelen in de leere des Evangeliums: dat het my ſelfs berout heeft ſulks gedaan te hebben, ſoo haaft ik geweten

hebbe

hebbe dat men 't ſelve, tegen mijn gedachte en met een openbare fortſeringe, wilde trekken tot het begunſtigen van eene leere, welke my ſchijnt baarblykelijk ſtrijdig tegen het Woort van God. Eyndelijk ik verklare, dat ik gantſch geen gedachten hebbe om ſtaande te houden het gene ik daar over voorgeſtelt hebbe tegen het gevoelen van mijne Broeders, alſo ik overtuigt ben dat mijne kenniſſe, welkers ſwakheit ik wel voele, ſich in alles moet gedragen aan de hare welke onvergelijkelijk grooter is. Alleenlijk bidde ik haar ootmoediglijk van my niet toeteſchrijven ſekere ſchrikkelijke gevolgen, welke ik vervloeke. Ik ſoude verſchrikken van my ſelven, indien ik konde gelooven dat de ſelve nootſakelijk volgen uit het gene ik geſchreven hebbe voor al ten opſichte van de Schrifture; ik bidde haar te gelooven dat ik overtuigt ben dat de H. Geeſt de H. Schrijvers geleidt heeft niet alleen in de ſaken dieſe geſchreven hebben, maar ook in het uytkieſen van de maniere van uytdrukken (ofte de woorden): ende dat de verſcheidentheit der uytleggingen, welke is een teyken en blijk van onſe ſwakheit niet belet, dat deſelve Schrifture niet en ſoude weſen de ſekere en onveranderlijke regel van ons geloof en van onſen wandel, en dat deſelve niet en ſoude moeten van alle Chriſtenen voor ſoodanig gehouden werden.

Gedaan tot Londen, 16 *Decembr* 1691.

BENJAMIN. D'AILLON.

EYNDE.